OSWALDO de RIVERO

kalkınma efsanesi

"21. Yüzyılın Bağımsız Yaşayamayan Ekonomileri"

küresel meseleler

Türkçesi: Ömer Karakurt

Çitlembik

Oswaldo de Rivero: Perulu bir diplomat olan Rivero, Birleşmiş Milletler ve Cenevre'deki diğer uluslararası örgütlerde Peru temsilcisi olarak çalıştı. Başkan Fujimori hükümeti ile arasındaki derin görüş ayrılıkları yüzünden bu görevlerinden ayrıldı. *New Economic Order and International Development Law* (Yeni Ekonomik Düzen ve Uluslararası Kalkınma Kanunu- Pergamon yayınları) kitabının da yazarı olan Rivero'nun görüşleri uluslararası alanda yirmi yılı aşkın bir süre boyunca katılmış olduğu çeşitli toplantılardan edindiği derin bilgi birikiminin sonuçlarıdır. Ülkesini BM Genel Meclisi ve Güvenlik Konseyi ile Britanya ve SSCB'de temsil etmiş, Bağlantısız Ülkeler Zirvesi'nin Ekonomik Komisyonu'nun ve 77'ler Grubu ülkelerinin başkanlığını yapmıştır. Ayrıca Latin Amerika ve Karayip ülkeleri arasında işbirliğini ve bütünleşmeyi teşvik etmek amacıyla kurulmuş hükümetler arası bir örgüt olan Latin Amerika Ekonomik Sistem Konseyi'nde kurul başkanlığı görevini üstlenmiştir. Ayrıca BM Silahsızlanma Konferansı'na ve Nükleer Silahların Azaltılması'yla ilgili Gözden Geçirme Konferansı'nda başkanlık yapmıştır. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (General Agreement on Tariffs and Trade - GATT) dünya ticaret görüşmelerinin yapıldığı Uruguay Toplantıları'nda Peru delegasyonunu yönetmiştir. Bugün, Peru hükümeti tarafından 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne büyükelçi olarak atanmasına kadar müşavir olarak çalıştığı Cenevre'de yaşayan Rivero, şu anda yeni bir kitap yazmaktadır.

Ömer Karakurt: 1975 yılında Göksun'da doğdu. 18 Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi İngiliz Dili Eğitimi bölümünden mezun olduktan sonra öğrenimini 1997-1998 yıllarında Londra'da Hammersmith and West London College'da sürdürerek Advance Certificate eğitimi aldı. Şu anda İngilizce öğretmenliği yapıyor ve Yıldız Teknik Üniversitesi'nde İngiliz Dili Eğitimi Yüksek Lisans Programına devam ediyor.

KALKINMA EFSANESİ

XXI. Yüzyılın Bağımsız Yaşayamayan Ekonomileri

Oswaldo de Rivero

Türkçesi
Ömer Karakurt

Çitlembik Yayınları 24

Küresel Meseleler: 2

Kalkınma Efsanesi: XXI. Yüzyılın Bağımsız Yaşayamayan Ekonomileri

© Çitlembik Yayınları, Ocak, 2003
© Oswaldo de Rivero, 2001
© Zed Books, 2001
Kitabın orijinal adı: The Myth of Development: Non-Viable Economies of the 21st Century

İlk yayınlayan: Zed Books
Bu kitabın Türkçe basımı, Claudia Encinas ile Janet Herrick Eneinas'ın İngilizce çevirisinden çevrilmiştir.
Bu kitabın Türkçe hakları İstanbul Ajans aracılığıyla alınmıştır.

Türkçesi: Ömer Karakurt
Yayına Hazırlayan: Amy Spangler, Ceren Şekerciler
Kapak Tasarımı: Deniz Akyol
Sayfa Düzeni: Tarkan Togo

Baskı ve Cilt: Berdan Matbaası

ISBN: 975-6663-23-5

Şeyh Bender Sokak 18/5 Asmalımescit Tünel 80050 İstanbul
Tel: 0 212 292 30 32 / 252 31 63 Fax: 0 212 293 34 66
www.citlembik.com.tr / kitap@citlembik.com.tr

Juliette'ye

İçindekiler

	Önsöz	9
1.	Ulus Devletlerin Alacakaranlığı	17
2.	Küresel Güçlendirme ve Ulusal Fakirleşme	40
3.	Uluslararası Darwinizm	62
4.	El Dorado Arayışı	88
5.	Evrensel Yıkım	107
6.	Hayatta Kalma	125
	Notlar	148
	Kaynakça	154
	Dizin	159

Kısaltmalar

GATT: General Agreement on Tariffs and Trade (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması)
IMF: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü
YSÜ: Yeni Sanayileşmiş Ülkeler
GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla
BYUE: Bağımsız Yaşayamayan Ulusal Ekonomiler
NATO: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı)
BM: Birleşmiş Milletler
TRIAD: Üçlü Takım (ABD, Japonya ve Avrupa Birliği)
MAI: Multilateral Agreement on Investment (Çok Taraflı Yatırım Anlaşması)
OECD: Organization for Economic Cooperation and Development
UNDP: United Nations Development Program (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
UNCTAD: United Nations Conference on Trade and Development (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı)
YDV: Yönetilemeyen Düzensiz Varlıklar
STÖ: Sivil Toplum Örgütü
NAFTA: North American Free Trade Area (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi)
ILO: International Labor Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)

Önsöz

1967 yılında, diplomatik kariyerimin henüz başlangıcında, Peru'nun önemli bir bakır, kurşun, balık ürünleri, pamuk ve şeker üreticisi olarak gelişmekte olan ülkeler arasında önderlik rolü üstlendiği, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın (General Agreement on Tariffs and Trade - GATT) tartışıldığı Kennedy toplantılarına bireysel olarak katılabilme olanağına sahip oldum. O yıllarda yukarıda saydığım tüm hammaddeler sanayileşmiş ülkeler için hâlâ çok önemliydi. Bu yüzden Peru, karşılığında büyük bir ödün vermeden gümrük tarifelerinde ayrıcalıklar kazanabildi. Yirmi yıl sonra, bu kez Peru delegasyonu başkanı olarak GATT altındaki ticaret görüşmelerine katıldım. Bu kez mesele XX. yüzyılın en önemli ticaret konuşmalarının gerçekleştiği Uruguay toplantılarıydı. Peru'nun başlıca ihracatı bir önceki toplantılardaki ürünlerle aynıydı, fakat bu kez görüşmeler yüksek teknoloji ürünleri üzerine yoğunlaşmıştı ve bütün bunlardan başka eski ürünlerin aynı fiyata değiştirilmesi ve fikri mülkiyetin korunmasındaki standartlar üzerineydi. Sonuç olarak, Peru gibi son yirmi yılda ne teknolojik ürün ihracatını artırabilmiş, ne uluslararası hizmetlerde rekabeti geliştirebilmiş, ne de önemli bir buluş gerçekleştirmiş olan ülkeler, modern zamanların dünya çapındaki en önemli görüşmelerinde kenarda oturmak durumunda kaldılar.

Yirmi yıldan fazla bir zamandır, katılımcı olarak bulunduğum uluslararası forumlar ve görüşmelerden edindiğim diplomatik deneyimimle Peru'nun, görüşmelerdeki gücünü derece derece yitirişine ümitsiz bir şekilde tanık oldum. Kariyerimi, hâlâ hammaddeler ihraç eden, rekabet edemeyen fiyatlarla borcu sürekli artan, nüfusunu ikiye katlamış halde yeni küresel ekonomiye eski yöntemlerle dahil olmaya çalışan bir ülkenin temsilcisi olarak bitiriyordum. Meseleyi daha kötü hale getirense, gıda ithalatının arttığı, petrol ihracatının ithalata dönüştüğü bir ortamda ülkenin stratejik konumunun kritik bir aşamaya gelmesiydi. XX. yüzyı-

lın sonunda Dünya Bankası, nüfusunun %40'ının günde 1 dolar gelirle yaşadığı Peru'yu, dünyadaki en fakir yirmi ülke arasında gösterdi.

Modern küresel ekonomide işlerliğini yerine getirememe sadece Peru'ya özel bir durum değildi. Bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından Latin Amerika, Afrika ve Asya'daki ülkelerin birçoğunun tarihinde küresel ekonomide görevlerini yerine getiremedikleri ve önemlerini kaybettikleri görülmüştür. Bu yolla kentli nüfuslarını katlamış, yanlış bir şekilde "gelişmekte olan ülkeler" şeklinde adlandırılanların birçoğu için, küresel ekonomiye dahil olabilmek amacıyla modernleşmeyi gerçekleştirebilmek, olanaksız değilse bile çok zordur. Modern ekonomilerin gelişmiş mal ve hizmetlere talebi her geçen gün artıyor ve bunları karşılamak için geri kalmış ekonomilerin hammadde ve niteliksiz işgüçlerine daha az ihtiyaç duyuluyor.

Sanayi Devrimi'nden, Avrupa ve ABD'deki modern ulus devletlerinin ortaya çıkışından bu yana, birçoğu Latin Amerika, Afrika, Asya ve Ortadoğu'da olmak üzere yüz seksen beşten fazla ulus devlet doğmuştur. Gerçekteyse XIX. yüzyılda Latin Amerika'da doğan ulus devletlerin birçoğu ve XX. yüzyılda Asya ve Afrika'da şekillenen ulus devletlerin neredeyse hepsi yüz yıl sonra en iyimser söylemle, kalkınamayan ve tamamlanmamış ulusal projeler olarak bir diğer deyişle "sözde" ulus devletler olarak değerlendirilebilirler.

Amerikan ve Fransız devrimlerinin etkisi altında doğan XIX. yüzyıldaki Cumhuriyetçi ulus devletlerin modern toplumlarının kurucularından olmamıza rağmen XX. yüzyılın sonunda Latin Amerika ülkeleri, halihazırda sadece yirmi dört üyeden oluşan gelişmiş kapitalist ülkelerin ayrıcalıklı kulübüne girememişlerdir. Söylenen şey Latin Amerika ülkelerinin borç krizleri yüzünden on yıl kaybettikleridir; fakat işin gerçeği onların modern ve başarılı kapitalist demokrasiler olmayı başaramayıp yüz elli yıl kaybetmeleridir. Bugün ülkelerimiz yaşam standardı ve teknolojik modernleşme bakımından sadece Avrupa ve ABD tarafından değil, ayrıca Japonya, Tayvan, Güney Kore, Malezya, Hong-Kong, Singapur, Avustralya, Yeni Zelanda ve Kanada tarafından da geçildiler. XIX. yüzyılda Latin Amerika ülkeleri bağımsız ve doğal kaynaklar bakımından zengin bir şekilde tarih sahnesine çıktıklarında o uluslar ya çok fakir ve yarı feodal ülkeler ya da tam anlamıyla başarılı olamamış Britanya kolonileriydiler.

Latin Amerika'nın yüz elli yıl önceki sosyo-ekonomik durumu Avrupa'nın kırsal alanına veya Kuzey Amerika'daki yerleşilmemiş bölgelere benzemekteydi. Bugünse tam tersine daha çok Ortadoğu ve Asya'daki fakir ülkelere benzemektedir. Yüz yıldan daha kısa bir sürede Latin Amerika'daki yoksulluk kalıtsal bir hal almışken Avrupa ve ABD yoksulluğu hemen hemen ortadan kaldırdılar.

Bununla birlikte kabilesel, etnik ve dini farklılıkların uyumu bozduğu, son zamanlarda ortaya çıkan ve **modern**iteyi reddeden İslami köktenciliğin hüküm sürdüğü Afrika, Asya **ve Orta**doğu ülkeleriyle karşılaştırıldığında Latin Amerika'daki teknolojik gerilik ve yoksulluk önemsiz gözükmektedir. XX. yüzyılın ortalarında beliren birçok Afrika, Asya ve Ortadoğu devleti Latin Amerika ulusları gibi, kalkınma konusunda başarılı olamamışlardır. Hatta Latin Amerikalılar'ın guano, güherçile, kauçuk, kahve, şeker, pamuk, yün ve mineral ihracatı sonunda kaydettikleri ilerlemeyi bile gösterememişlerdir. Aksine ellerindeki tek görece avantajları olan bol insan gücüyle, hammaddeye her geçen gün daha az ihtiyaç duyan teknolojik devrimle aynı anda talihsiz bir şekilde bağımsızlıklarını kazanmış olmalarından dolayı Afrikalı ve diğer devletlerin elinde hiçbir ulusal gelişme seçenekleri yoktu.

Sanayileşmiş devletlerin birçoğunda ulusal kimlik, devlet otoritesinin oluşturulmasında önemli bir faktördü. Bu ulus her şeyin ötesinde, ulusal boyutlarda bir pazar ve orta sınıfa olan ihtiyacın birleşimiyle oluşan modern devleti yansıtmaktaydı. Aksine "sözde" gelişmekte olarak adlandırılan birçok ülkede bu durum tam tersiydi. Siyasi otorite olan devlet, ulusun bağımsızlık aşamasından önce ortaya çıkmıştı; yani gerçek bir burjuvazi ve birleştirici bir ulusal kapitalist ekonomiden daha önce... Bu nedenle, "gelişmekte olan" olarak yanlış adlandırılan birçok ülke de orta sınıf başarısının, bilimsel ve teknolojik ilerlemenin sonucu değil, kendi özgürlük heveslerinin çocuklarıdır. Sözde gelişmekte olan dünyayı da kapsayan birçok ülkede gelişmiş, kapitalist ve demokratik ulus devletlerin başarısını tekrarlamak mümkün olmamıştır. İnsanoğlunun büyük bir kısmı yaşamlarını düşük gelirlerle, yoksullukla, teknolojik olarak geriden, otoriter rejimler tarafından yönetilerek ya da en iyi ihtimalle zayıf demokrasilerde sürdürmektedir.

XX. yüzyılın sonunda dünya gerçekte yirmi dört gelişmiş ülke, 140'tan fazla gelişmemiş ülke, sadece dört adet sonradan gelişmiş "yeni

sanayileşmiş ülkeler"den (YSÜ) [iki şehir devlet (Singapur ve Hong Kong) ve iki küçük ülke (Güney Kore ve Tayvan)] oluşmaktadır. Bu ülkeler, uzmanların son kırk yıldır "gelişmekte olan dünya" olarak adlandırdıkları nüfusun sadece %2'sini oluşturmaktadır. Dördü 1997'deki mali krize rağmen ürünlerinde ve ihracatlarında belirgin teknolojik gelişme, gelir dağılımında devamlı ilerleme, fakirlerden orta sınıfa doğru bir artışın sağlandığı ve neredeyse önce ABD'de ve Avrupa'da, daha sonra da Japonya'da olanlarla kıyaslanabilecek gelişmeler kaydeden ülkelerdir. Böyle bir ilerlemeye rağmen bu YSÜ'ler, ABD ve Avrupa'daki bilimsel, teknolojik ve kültürel gelişmeyi, yaşam standardını ve hatta demokratik gelişmeyi bile yakalayamadılar.

Soğuk Savaş sırasında tamamlanmamış birçok ulusal proje Doğu-Batı çatışmasından öyle ya da böyle bir yolla avantaj elde ederek stratejik önem kazandılar ve kibar bir tabirle "gelişmekte olan ülkeler" olarak adlandırıldılar. Bu durum bu ülkelere manevra alanı, iki güç bloğunun birinden ekonomik yardım ve siyasal destek alma olanağı vererek bu yolla istikrarsız ekonomilerini finanse etmelerini sağladı. Bu stratejik para yardımı birçok ülkenin gereksiz harcamalarına ve aşırı devlet müdahaleciliğine rağmen hayatta kalmalarını sağladı ve onların bu müsrifçe harcama rüyasının müptelası olmalarına neden oldu. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyse o rüyaları bir kâbusa dönüştürdü. Bugün tüm o ülkeler Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund - IMF), Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) gözetim ve denetimi altında, sonucunda birçoğunun talihsizce yarış dışı kalacağı küresel ekonomiye dahil olmak zorunda kaldılar. Küresel ekonomi ve onun teknolojisinin Darwinist bir şekilde işletilmesiyle kenara itilecekler.

Bununla birlikte küreselleşme "uzmanları", kısıtlayıcı bağlardan tamamıyla kurtarılmış bir küresel pazarı içeren dünya çapındaki rekabetin bir sonucu olarak ülkelerin tümünün bu kez refaha ve gelişmeye ulaşacağına ikna olmuş durumdalar. Böyle bir inanç, ütopyacı içeriğiyle, küreselleşmeyi sanki evrensel yerçekimi kanunu gibi kişiler, yatırımcılar ve hatta uluslar için kaçışı olanaksız, insanların idare edemediği durdurulamaz bir yol olarak sunmaktadır. Küreselleşme uzmanlarının değinmedikleri noktaysa, ABD, Avrupa ve Japonya'nın bu çeşit bir küreselleşme altında gelişmedikleridir. Gelişim süreçleri boyunca genç sanayilerini koruyup ilerlettiler ve birbirlerinin teknolojilerini kopyaladılar. Ayrıca

açıklanmayan bir başka noktaysa bugünün ekonomik arenasının gösterildiği kadar kısıtlayıcı bağlardan kurtulmuş olmamasıdır; çünkü şimdiki durum, daha önceki en önemli avantaj olan insanların çalışmak amacıyla serbestçe hareket etmesine ve yabancı teknolojinin kopyalanmasına artık izin vermemektedir. Gelişmemiş ülkeler için çok önemli olan işçilerin ve teknolojilerin küresel dolaşımına izin verilmemektedir. Katı göçmenlik düzenlemeleriyle ve fikri mülkiyetin korunması kanunlarıyla karşılaşmaktadırlar.

Tüm bunlar küreselleşmenin tamamıyla olumsuz bir etken olduğu anlamına gelmiyor. Ulusal kültürleri bir araya getirdiği, siyasi, ekonomik, bilimsel bilgileri ve aynı zamanda eğlenceleri ve spor olaylarını tüm evrene yaydığı için bu ilerlemeye teşekkür etmemiz gerekir. Buna ek olarak, küresel iletişimin faydaları sayesinde bugün hiçbir rejim vatandaşlarına karşı uyguladığı insan hakları ihlallerini gizleyemiyor. Hiç kimse küreselleşmeden elde ettiği yararları inkâr etmek istemiyor. Burada eleştirilen nokta onun 1990'ların sonunda Brezilya, Rusya ve Asya'nın bir bölümünü vuran büyük mali krizleri meydana getiren ve uluslararası finans sistemini küresel bir kumarhaneye dönüştüren spekülatif doğasıdır. İstihdama veya üretime hiçbir katkı sunmayan spekülasyon eğilimine ek olarak diğer bir endişe tam da gelişmemiş ülkelerde kentli nüfusta patlama meydana gelirken işgücü tasarrufu teknolojilerinin artarak kullanılmasıdır.

Bugün küreselleşmeyi yaygınlaştıran teknoloji, toplumsal bir dışlamayı da ortaya çıkarmaktadır; çünkü bilgisayar yazılımları ve otomasyon, insan emeğinden tasarruf sağlamaktadır. XX. yüzyıl sona erdiğinde dünyadaki çalışma yaşındaki nüfusun %30'u işsiz durumdaydı. Devasa fabrikalar bacalarıyla ve büyük proleter nüfuslarıyla yeni teknolojiler tarafından kullanımdan kaldırılmaktadır. Birçok sanayileşmiş ülkede bu duruma izin verilebilmektedir, çünkü nüfus artmamakta ve imalat alanında fazlalık haline gelen işgücü sıkça hizmet sektöründe eritilebilmektedir. Oysa niteliksiz işgücünü artıran kentli nüfus patlamasının yaşandığı gelişmemiş ülkelerde yeni teknolojilerin yeterli sayıda iş yaratması olanaksız hale gelecektir. Bu yüzden teknolojik devrim yoksul ülkelerdeki nüfus patlamasıyla çarpışan bir rotaya girmektedir. Küresel ekonomide var olan bir başka aksilikse gayri safi milli hasıla (GSMH) oranlarının yükselmesi; fakat bunun, işsizliği veya düşük ücretli geçici işleri artırmasıdır. Yeni küre-

sel teknolojiler ayrıca hammadde ihraç eden ekonomileri sanayileşmiş ülkelerden tecrit etmeye başlamıştır. Üretilen her parça sınai ürün için gereken hammadde miktarı her geçen gün azalmaya devam etmekte, böylelikle bu durum söz konusu ülkelerin gelişme şanslarını da yok etmektedir. XX. yüzyılın başlarında 1930'larda olduğu gibi her parça sınai ürün başına düşen hammadde oranı %40'tı. Bugünse küresel ekonomi artan oranlarda yüksek teknoloji ürünlerine, özellikle de ayrıcalıklı hizmetlere ihtiyaç duymaktadır, bununla beraber ilkel ürünlere ihtiyacı çok daha azdır.

Gelişmemiş dünyanın bu rekabetteki tek avantajı olan bol işgücü ve hammadde, küresel ekonomide her geçen gün önemsizleşmektedir. Peki bu türde bir küreselleşme ilerleyişinde nüfus artışının her yıl milyonlarca genci iş pazarına kattığı temel ürünler üreten ülkeler ekonomik olarak kendi ayakları üzerinde nasıl durabilirler? Kuşkusuz, bu akımla kişi başına düşen geliri artırmaları, yedi yüz milyon işsiz insana iş bulmaları ve gelişmemiş dünyadaki 1,6 milyar insanı, içinde bulundukları aşırı yoksulluktan çıkarmaları çok zor olacaktır. Gelişme artık demokratik ulusal çaba ve kararlara dayanmamaktadır. Birçok ülkenin ulusal kaderini belirleyecek etkileri olan küresel eğilimler ve güçler halk tarafından seçilmemektedir. Küreselleşmenin şu anda tercih ettiği yönelim işgücü bol olan fakat geri kalmış ilkel ürün üreticisi ekonomileri açmaza sürüklemektedir. Ayrıca küreselleşmenin yeni tüketim modelleri doğaya zarar vermekte ve gezegende düzensiz şehirleşmeyi artırıp verimli ürünlerin alındığı toprakların azalmasına, balık miktarının eksilmesine, ormanların yok olmasına, su sıkıntısına, çölleşmeye neden olmakta ve atmosfere yayılan sera gazlarının etkisiyle iklimleri etkilemektedir.

Yeni bir yüzyıla girerken, geçen yüzyıl boyunca üretimlerindeki teknolojik ürün miktarını artıramayıp, nüfuslarını stabilize edememiş olan ülkeler *terra incognita*'ya, yani bilinmeyen bir yere girmektedirler. Peki gelişmemiş ülkeler bu ilkel ya da biçimi çok az değiştirilmiş, ürün ihraç etme çıkmazından kurtulabilmek için gereken yabancı yatırım ve teknolojileri nasıl çekecekler? Bu arada uluslararası sermaye bu ülkelerin büyük çoğunluğundaki yeni ve modern sanayilere yatırım yapmak istemezken insan emeğinden tasarruf etme eğilimindeki modern teknolojileri uygulayarak gelişmemiş dünyadaki milyonlarca işçiye nasıl iş olanağı bulunacak? Bu eğilimlerle, gelişmemiş ülkelerin yaklaşık beş milyar sakinini küresel kapitalizmin tüketicileri haline getiren, yeterli gelire sahip

orta sınıfa dönüştürmek için ne yapılmalı? Bu bilinmeyen faktörlerin meydan okuması kolay yenilecek bir meydan okuma değildir; fakat ona karşı galip gelinirse bile hemen bir diğer sorun belirmekte: Gelişmemiş dünyanın beş milyar sakini gerçek bir ekolojik felakete neden olmadan halihazırda sadece bir milyar gelişmiş kapitalist toplum mensubunun paylaştığı tüketim modelini nasıl benimseyecek?

XXI. yüzyılın bu meydan okumalarıyla yüzleşen Latin Amerika, Asya ve özellikle Afrika'da başarısız ulusal projeler yaygındır. Devasa yoksullukları ulusal çapta bir pazar ekonomisi inşa edebilmelerini, üretim ve hizmet yatırımlarındaki teknolojik girdinin eksikliği ise onları küresel ekonomiyle rekabet etmelerini engellemektedir. Yakında, şehirli nüfusun patladığı, birçok sözde "gelişmekte olan" ülke ulusal ve uluslararası pazar eksikliğinden dolayı ekonomik yetersizlikler göstermeye başlayacaklar. Şu anki küresel ekonominin bir parçası olarak tek işlevleri borçlarını ödemek, bazı spekülatif yabancı sermaye çekmek, gıda, petrol ve her türlü tüketim ve sanayi malını ithal etmeyi kapsayacaktır.

Yoksul ülkelerin birçoğu için önümüzdeki yıllardaki seçenek, yirmi yıl önce Güney Kore ve Tayvan'da gerçekleşen kalkınma sürecine başlamak olmayacak. Tek umutları teknolojik devrimin ve küresel rekabetin meydan okumasına karşı bir şekilde hayatta kalmaktır. Şimdiye kadar her ülkenin gelişme kapasitesine sahip olduğu dile getirilirken böyle bir gerçekle yüzleşmek şoke edicidir. XX. yüzyılda yaşanan deneyim her ne kadar tersini işaret etse ve bizi hiç düşünülmeyen bir şeyi düşünmeye zorlasa da yanlış adlandırılmış birçok gelişmekte olan ülke YSÜ olma yolunda değiller. Aksine "bağımsız yaşayamayan ulusal ekonomiler" (BYUE) olma yolunda hızla ilerlemektedirler. Eğer durumları daha kötüye giderse bazı Afrika, Balkan, Asya ve Latin Amerika ülkelerinde daha önce örneğini gördüğümüz şiddetin hakim olduğu yönetilemeyen kaotik varlıklar haline gelebilirler.

Yaklaşık yarım yüzyıl süren kuramlar, öngörüler, verilen sözler ve zenginlik arayışı sonunda bu kitap bir grup Afrika, Asya ve Latin Amerika ulus devletinin karşı karşıya kaldığı kendi başına varlığını sürdürememe tehlikesini işlemekte. Bu konunun fakir, toplumsal olarak bütünleşmemiş, ulusal bilincin sağlamlaşmadığı ve demokratik geleneklerden korkulan ülkelerde bir çeşit tabu olarak karşılandığının farkındayım. Yıllardır özenle saklanan bu gerçekleri dile getirmek derin bir huzursuzluk

yaratma ve sadece ulus devletin tarihi işlevsizliğini gizlemeye yarayan sahte vatanseverlik duygularının incinme riskini barındırıyor. Yine de ben bunun tüm bir yüzyılı kalkınmayı başaramadan geçiren ülkeler için gerekli bir düşünce olduğuna ikna olmuş durumdayım. Bu süreç şu anki küresel cangılda gerçekleşmesi zor gözükmekte ve kalkınma yanılsamasının yerine, gerçekçi bir hayatta kalma sözleşmesinin getirilmesi gerekmektedir.

Bölüm: 1

Ulus Devletin Alacakaranlığı

Sözde Ulus Devletler

Uzaydan bakıldığında gezegenimiz, yaşamla çevrelenmiş mavi bir küreye benzer. O tabakanın içinde, mikro-organizmalar, bitkiler, hayvanlar, insanlar vardır. Yüzyıllarca süren şiddet ve siyasi evrimin sayesinde ikincisi, yani siyasi evrim yeryüzünde farklı ulus devletler oluşturmuştur. Bununla birlikte bu sınırlar uzaydan gözükmemektedir, sadece yeryüzünde belirgindirler. Kutup bölgelerinin ve okyanusların haricinde gezegenimizin bir devlet hakimiyetinin işgali ve belirlemesi altında olmayan tek bir santimetresi yoktur. XX. yüzyılın sonunda zamanla sayıları artabilecek olan yüz seksen beşin üzerinde ulus devlet vardı. Bu şekildeki bir siyasi düzenleme, güvenliğe ve refaha ulaşmak, uluslararası arenaya egemen uluslar olarak dahil olabilmek için kendilerini diğer gruplardan farklılaştıran bir dizi insan toplulukları oluşturmaya devam etmektedir. Tarihi boyunca insanoğlu, ulus devlet adı altında kahramanlık, fedakârlık ve yaratıcılığın parlak örneklerini sergiledi, fakat aynı zamanda kinizmin, barbarlığın, insan kıyımının ve çevre kirliliğinin örneklerini de sundu.

Ulus devlet bugün bildiğimiz şekliyle dört yüz yıllık Batı siyasi düşünce evriminin bir sonucudur. Temelleri esasında şehir devletlerin varoluşunun nedenlerini sorgulayan ve daha ileriye götüren Nicolo Machiavelli'nin Rönesans araştırmaları ve bunun da ötesinde Thomas Hobbes'un fikirlerine dayanır. Hobbes, zamanının en ikna edici tartışmaları olan, insanı uygarlıktan yoksun doğasından kurtarmak ve ona güvenlik sağlamak için gerekli olan üstün bir merkezi otoritenin gerekliliğini yorumlamaktaydı. Hobbes bu üstün hakimiyeti Kutsal Kitap'ın Eyüp bölümünde tarif edilen, emsalsiz güce sahip kutsal canavar Leviathan'la karşılaştırmıştı. O tarihten sonra Leviathan devletin "varlık nedeni"ni yücelten bir milli kültün putu haline geldi. Onun adına milyonlarca insan kur-

ban edilmiştir. Leviathan kültü yolu boyunca Nazi faşizminden ve komünist totalitarizminden de geçen, mutlak monarşiden demokrasiye kadar çok çeşitli ayinleri kapsadı.[1]

XVI. yüzyıl boyunca, Avrupalı kralların mutlakiyeti Leviathan'ın insan şekline bürünmüş haliydi. Krallar egemenliklerini feodal lordlar, kontlar, düşesler, özgür şehirler ve genel olarak o zamanın tüm feodal güçleri üzerinde sürdürdüler. Kraliyet ordusu için yeni bir askere alma yöntemi ve merkezileştirilmiş bir vergi sistemi uyguladılar, para bastılar, kamu maliyesini ve şu anki modern devlet bürokrasisinin çekirdeğini oluşturdular.[2]

Kraliyet bayrakları ve amblemleri altında süregelen savaşlar, o zamanki lehçeler ve Latin dili üzerinde egemenlik kuran ortak bir dil, Katolik veya Protestan versiyonlarıyla Avrupa'daki tüm krallıkların Hıristiyanlık dinini benimsemeleri ve tüm bunların birleşimi her nüfusun kendi krallıklarıyla bütünleşmelerini sağladı ve devletlerine moral verdi. Günümüz ulus devletlerinin tohumları buralarda atıldı. Avrupa'daki monarşiler arasındaki din savaşlarına bir nokta koyan 1648'deki Westphalia Antlaşması yine monarşinin nitelikleri üzerine kurulan modern ulus devletin klasik özelliklerini şekillendirdi. O günden bu yana devletler kendilerinden önceki krallar ne kadar egemen ve eşitse, onlar da o kadar egemen ve eşit olmuşlar; onların üzerinde hiçbir otorite veya varlık olmamıştır. Her biri birer Leviathian ve onun gibi kutsal, egemen, eşit ve bağımsız birer güç olmuşlardır. Bir süre sonra Fransa'dan XIV. Louis ve Prusya'dan Büyük Frederick muazzam bürokrasileri ve devasa askeri güçleriyle bu mutlak egemenliğin canlı birer örneği oldular.

1776'da ABD'nin bağımsızlığıyla birlikte monarşilerin tekelindeki egemenlik parçalanmaya başladı. Bu devrim cumhuriyetçi, demokratik işleyişe sahip ve bireylerin siyasi ve sivil haklarına saygı gösteren bir devlet kültünün temellerini attı. 1789'daki Fransız Devrimi bireylerin özgürlüklerini garanti altına alan Amerikan ilkelerini benimsedi. Bununla birlikte ABD Anayasası'nda belirlendiği gibi egemenliği doğrudan halka vermek yerine Fransız rasyonalizminden doğan yeni ve soyut bir kavram olan "ulus"a vermiştir. 1789'daki Yurttaş ve İnsan Hakları Deklarasyonu hiçbir bireyin kaynağını ulustan almadığı herhangi bir yetkiye sahip olamayacağını ilan etmekteydi. Fakat "ulus" neydi? Sieyes'e göre ulus üçüncü bir terekeden ya da Rousseau'nun öne sürdüğü gibi çoğunluğun genel iradesinden başka bir şey değildi.

Fransız devrimcileri bu genel irade fikrinin yorumlanmasıyla ortaya çıkabilecek totaliter sonuçları hayal edemediler. Gerçekte devrimci Jakoben terörü çok kısa bir süre sonra genel irade fikrinin çok etkili bir yorumunu ve ulusun bireyler üzerindeki temsiliyetini sergilediler; özellikle bu bireyler aristokratlarsa ya da Jakoben'lerin düşmanlarıysa. Böylece bir kısır döngü içinde bir şekilde ulusun yüceltilmesi, Leviathan'a gücünü artırma ve insanoğlunun bireysel haklarından üstün olma olanağı verdi. Sonuçta o zamandan bugüne tarihin sonraki sayfalarında bizim için hiç de şaşırtıcı olmayan bir şekilde çoğunluğun ya da diğer deyişle ulusun genel iradesini kendi çıkarına olacak şekilde yorumlayan hakim etnik gruplar ve toplumsal sınıflar oldu. Nazi ve Sovyet devletleri genel iradenin Ari ırk ve işçi sınıfı adı altında kişileştirilmesinin somut örnekleridir. Nazizm ve komünizm gibi Rousseau'dan esinlenen ideolojiler asıl ilgisini Anglo-Sakson geleneğinin izlenmesine, yani bireylerin elinden geri alınmaması gereken hürriyetin Leviathan'a veya "ulus" gibi diğer siyasi soyut kavramların aşırılıklarına karşı korunmasına veren Jefferson'a uzaktı.

Kuşkusuz bugünkü anlamıyla ve görünümüyle modern ulus devlete son şeklini veren Avrupa'daki ve ABD'deki Sanayi Devrimi olmuştur. Sınai kapitalizmin gelişimi Leviathan kültünü, ulusal bir pazarın oluşturulması ve bunun kendi yararına uluslararası pazara bütünleşmeyle özdeşleştirmiştir. Sadece etnik, kültürel ve dini bağlarla değil, aynı zamanda nüfusunun içinde yaşadığı refah ile birleşmiş, bütünleşmiş ve egemen olan ulus devlet paradigması yerkürenin farklı bölgelerinde gelişip zenginleşmiştir. Leviathan kültüne ulusal ekonomik gelişme kavramı eklenmiştir. Bu yolla ulus devletlerin GSMH'lerinin artmasıyla vatandaşlarının kişisel refah ve mutluluğa ulaşacaklarının öngürülmesiyle Hobbes ile başlayan yeni sivil din tamamlanmıştır. Böylece tarihlerinde hiçbir kapitalist Sanayi Devrimi yaşamamış birçok geri kalmış ülkenin "El Dorado" adı altında ısrarla ulaşmaya çalıştığı ikiz efsaneler doğmuştur: ilerleme ve kalkınma.

İnsanların refah ve mutluluğunun temin edildiği cumhuriyetçi ve demokratik ulus devlet yanılsaması Amerikan ve Fransız devrimlerinin bir ürünüdür. O dönemden sonra tüm dünyada kök salmıştır. Bu fikirler XIX. yüzyılda İspanyol ve Portekiz imparatorluklarını sona erdirip Latin Amerika'da yeni cumhuriyetlerin doğuşuna neden olmuştur. XX. yüzyılın başlarındaysa I. Dünya Savaşı sonucu ulus devlet fikri çokuluslu Avusturya-

Macaristan ve Osmanlı imparatorluklarını yok edip, Balkanlar'da ve Ortadoğu'da yeni devletler doğurmuştur.

I. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte ulusların kendi devletlerini kurma hayali gitgide büyümüştür. Bu durum Woodrow Wilson tarafından ortaya atılan, sonrasında Versay Antlaşması'yla onaylanan ve temelinde ulusların kendi devlet örgütünü kurma hakkını irdeleyen ilkelerin bir sonucudur. Wilson'un yanlış idealizmi milliyetçilik ejderhasının tüm aldatıcı görüntüsüyle doğmasına neden olmuştur. Bu durum Versay'dan sonra etnik, kültürel ve dini benzerlik gösteren her insan topluluğuna gerçek bir ulus olmasalar, hatta ekonomik ve teknolojik olarak kendi ayakları üzerinde durabilme yetenekleri olmasa bile bir devlet kurabilme hakkı vermiştir. Böylece Leviathan kültü doruklarına ulaşmıştır.

XX. yüzyıldaki milliyetçi rüyalar siyasi ve hukuki anlamda ulusların kendi kaderini tayin etme hakkı ilkesine dayanmaktadır. Bu durumun somut uygulamalarıysa bu yeni ulus devletlerin yönetilebilirlikleri ve kendi ayakları üzerinde durabilme yeteneğine bakılmaksızın bu duruma evet diyen milliyetçi elitler olması halinde istenilen sayıda devletin kurulmasının olanaklı olduğunu bize gösterdi. Gereken tek şey sadece uluslararası tanınmaydı. Bağımsızlık, zamanında başka ulusların hakimiyetinde olan ve ayrımcılığa uğrayan insanlara saygınlık kazandırırken, kendine yetebilen ulus devletler ortaya çıkarmadı. Bu durum çok sayıda ülkeyi koloni oldukları dönemden daha berbat bir duruma düşürdü ve onların birçoğu tekrar kolonileştirilmeyi arzular hale geldi.

Ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı ilkesine dayanan Leviathan kültü Soğuk Savaş sırasında daha önce benzeri görülmemiş şekilde ulus devletlerin çoğalmasına neden oldu. O günlerde demagoglar bu ilkenin yaşama geçirilmesiyle ilgili yapılan uyarıları kolonileşme taraftarı, emperyalist ve ırkçı gibi nitelemelerle küçümsediler. Ulusun kendi kaderini tayin hakkının ertelenmesi, herkese özgürlüklerini kazanma yolunda savaş hakkı vermekle birlikte isyancı halklara yardım etme yükümlülüğünü de doğurdu. Avrupa tarzı bir ulus devlet olma yolunda gerçekleşen bağımsızlık çabalarına karşı çıkma girişiminin bir lanetlenme nedeni olduğu bu dönemde, bu işi gerçekleştirmeye çabalayan insan topluluklarının kafalarında herhangi bir ulus ya da devlet kavramı olmadığı gibi yönetilebilir olmanın ve kendi ayakları üzerinde durabilmelerinin önkoşulu sayılabilecek bir orta sınıf ve ulusal pazarları da yoktu. Onların bağımsız

devletler olduğunu kabul eden Soğuk Savaş'ın tarafları her birini kendi etki alanlarına alabilmek için derhal uluslararası yardımlara başvurdular. Soğuk Savaş sona erdiğindeyse stratejik önemleri ortadan kalkan bu ülkeleri gelişmekte olan ülkeler olmalarına rağmen yardımları neredeyse tamamıyla sonlandırarak onları kendi kaderlerine terk ettiler. Tüm bu ülkelerse her geçen gün kendi hammadde ve niteliksiz işgüçlerine daha az ihtiyaç duyan bu yeni küresel ekonominin doğal ayıklama yoluyla kendilerini yok edeceği güne ilerlemeye başladılar.

Birleşmiş Milletler'in (BM) benimsediği ulusların kendi kaderini tayin hakkı çok hararetli kolonileşme karşıtı bir döneme denk düştüğü için ulus devletin yönetilebilirliğini ve kendi başına varlığını sürdürebilmesini belirleyen siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel faktörler göz önünde bulundurulmadan uygulamaya konuldu. Bağımsızlaştırma, BM çatısı altında Soğuk Savaş sırasında dalgalanmalara neden olmaksızın sürdürülen rutin bir durum haline geldi. Bu tutum, bu devletlerin kendi yönetimlerini oluşturabilmeleri ve kendi ayakları üzerinde durabilmelerini sağlama yolunda bazı gelişmeleri hayata geçirerek kendi kaderini tayin hakkı ilkesinin daha sakin ve yavaş işleyen bir düzenleme olmasına olanak tanımadı. Sömürgeci güçlerse kendilerini uygulanabilir bir ekonomik ve toplumsal kalkınma olasılığından çok milliyetçi ideolojiler tarafından ateşlenen sömürgeci karşıtı hareketin meydana getirdiği ve tehlikeli gördükleri sosyo-politik baskıdan kurtarmak için acele ediyorlardı. Hatta daha da ileri giderek bağımsızlık kazanmadan gelişmenin olmayacağı fikri herkesin inandığı bir gerçek haline geldi ve sonuçta uluslararası yardımların diğer ülkelerle aralarında bulunan ekonomik boşluğu kapatabileceğine; bu yüzden bir ülkenin fakir olarak doğmasının hiçbir sakıncasının olmadığına karar verildi. Bugünün gerçekleriyse tam tersi bir durumu yansıtmakta. Ekonomik ve toplumsal gelişme bu fakir ülkelerdeki insanlar için, siyasetçiler ve uluslararası teknokratlar tarafından anlatılan gerçekleşme olasılığı uzak efsaneden başka bir şey değil. Elli yıldır süregelen kalkınma denemelerinden ve milyarlarca dolarlık yardımlarından sonra bu ülkelerin birçoğu kalkınamamakta ve hatta daha da geriye gitmektedir.

Özgürlük arzusu sık sık kabile milliyetçiliği tarafından tırmandırıldı; azgelişmişlik ve ulusal istikrarsızlıklar Kalaşnikov tarafından pekiştirildi. Hiçbir zaman tersi düşünülmemiş olan, herkesin kendini Leviathan

olarak görme hayali birçok insan topluluğunun kendilerini uygar devletler haline getirme olasılığını ortadan kaldırdı. BM'ye bağlı birçok devlet bu yanılsamayı ideolojik bir otomasyonla desteklediler; bunu yaparken de ekonomik istikrardan yoksun bu yeni bağımsız ülkelerin bölgesel ve küresel istikrar üzerindeki etkilerini hesaba katmadılar. Kendi kaderini tayin hakkı ilkelerini yaşama geçirirken bu ülkelerin yönetilebilirliklerine dair en ufak önkoşulları, insanlarına sunabilecekleri refah kapasitelerine, teknoloji, gıda ve enerji üretiminde rekabet edebilen şirketlere sahip olup olmadıklarını ve insan haklarına değer verip vermediklerini önemsemediler. Gelecekte yönetilebilirlik ve varlığını sürdürebilme olanağına sahip olmayan onlarca ülke o zamana kadar ayrıcalıklı sayılan Leviathan'lar kulübüne katıldılar. Egemen ülkeler olarak tanındılar, fakat paradoksal olarak yaşayabilmeleri için uluslararası yardıma muhtaç oldukları tescillendi. Leviathan'ın doğasına aykırı olarak "eşit olmayan" devletler olarak tanındılar. Diğer bir deyişle "gelişmeleri gereken", "tamamlanmamış" sözde ulus devletler olarak tanımlandılar. Zaman geçtikçe kanıtlanacak olan gerçek, bunların hiçbir zaman devlet veya ulus olarak varlıklarını tamamlayamayacakları ve birçoğunun Leviathan olamayacaklarıdır. Avrupa'da meydana gelen ulus devlet modelinin yeniden meydana gelebileceği inancının sadece tehlikeli değil, aynı zamanda bölgesel ve küresel istikrarsızlığa yol açabileceği kanıtlanmıştır.

Soğuk Savaş sırasında tüm o tamamlanmamış ve sözde gelişmekte olan ülkeler stratejik önemlerinden ötürü bir şekilde Doğu-Batı çekişmesinden avantaj elde ettiler. Böylece, iki bloktan birinden ekonomik yardım ve siyasi destek alabilecekleri bir manevra alanları oldu; ancak bu yalnızca onların istikrarsızlıklarının sürmesine yol açtı. Bu durum gelecekte yaşama şansı olmayan bu ulus devletlerin rüyalarının devam etmesi demekti. Soğuk Savaş'ın sona erişiyse bu rüyaları bir kâbusa çevirdi. Bugün tüm bu "sözde" gelişmekte olan ülkelerin hükümetleri içinde bulundukları rüyadan uyanmaya başladı ve hızlı nüfus artışı, yetersiz petrol ve gıda üretimi, ulusal pazar eksikliği ve getirisi olmayan ihraç ürünleri gibi acımasız gerçeklerle uğraşmak zorundalar. Tüm bunlara ek olarak stratejik öneme sahip olmadıkları için daha fazla yardım, ağır dış borçlarında indirim veya ticaret, yatırımlar ve fikri mülkiyet konularında ayrıcalıklı bir konum talep edemiyorlar. Halihazırda tüm bu ülkeler IMF, Dünya Bankası ve DTÖ'nün denetimi ve rehberliği altında küresel eko-

nomide diğer sanayileşmiş ülkelerle eşit şartlarda mücadele etmek zorunda bırakılmış durumdalar. Teknolojik olarak geri kalmış bu fakir ülkelerin büyük bir çoğunluğu ulus ötesi yarışta ayakta kalamayacak ve onların ulusal kapitalist girişimleri de gereksiz ekonomik varlıklar olarak ya yok olacak ya da diğerlerinin bünyesine dahil olacaklar.

Sonuçta XX. yüzyılın ikinci yarısında ulusların kendi kaderini tayin hakkının bilinçsizce aşırı kullanımının beraberinde azgelişmiş ülkelerin stratejik önemlerini kaybetmelerinin bedelini bu dönemde bağımsız olan ülkelerdeki milyonlarca genç işsiz ödüyor. Bu gençlerin şu anda düşündükleri durum bir zamanlar babalarının ve büyükbabalarının başkaldırıp bağımsızlıklarını kazandıkları eski sömürgeci ülkelere göç etmekten ibaret. Bu yüzden Porto Riko ve Pasifik'teki Palao Adası vatandaşlarının ABD'den bağımsız olmak istememelerine ve Komor adalarının yeniden Fransa'nın sömürgesi olmak istemelerine şaşmamak gerekiyor. Bugünlerde kendi kaderini tayin hakkı eskisi kadar hararetle savunulmuyor ve Sovyetler Birliği, Yugoslavya gibi çokuluslu devletlerde meydana gelen endişe verici parçalanma deneyimleri yüzünden etkisini kaybetmiş görünüyor. Soğuk Savaş'ı kazandıktan sonra yeni bir uluslararası düzen kurma zorunluluğunda olan Batılı büyük güçler, Yugoslavya'nın bütünlüğünün ve Gorbaçov tarafından önerilen bölgesel ekonomik birliğin yeni biçimlerinin korunması için çok az çaba sarf ettiler. Böyle stratejik ülkelerde meydana gelen parçalanmalar gelecekte çok büyük bedeller ödenmesine neden olabilir. Bu mesele eğer Rusya'daki kapitalist demokratik proje başarısızlığa uğrarsa, Balkanlar'da yeni çatışmalar başlarsa veya merkezi Orta Asya ve Kafkasya'daki eski Sovyet Cumhuriyetleri ayrı düşerlerse büyük sorun yaratacaktır. SSCB ve Yugoslavya'nın dağılmasıyla beraber Orta Asya, Balkanlar ve Kafkasya'da yeni devletler ortaya çıktı. Fakat bu devletlerin daha önce kendi kendilerini yönetme deneyimleri yoktu, kabile milliyetçiliğine teslim olmuşlardı ve XXI. yüzyılda devlet olarak varlığını sürdürebilmek için çok az kapasiteleri vardı.

Sanayileşmiş ülkelerin birçoğunda ulusal kimlik devlet otoritesinin şeffaflaşmasından önce oluşmuştur. Bir başka deyişle ortak bir kültürün ve her şeyden önce orta sınıfın ve ulusal pazarın doğuşunun yansıması olan ulus, modern devletin şekillenmesinden önce ortaya çıkmıştır. Oysa Latin Amerika, Asya ve Afrika'daki sözde ulus devletlerin birçoğunda bu sıra tüm tarihsel ve kültürel farklılıklarına rağmen tam tersi bir şekilde

gerçekleşmiştir. Siyasi otorite, diğer bir deyişle devlet; ulustan, ulusal kültürel kimlikten, gerçek bir orta sınıfın ve birleştirici bir ulusal pazarın gelişiminden önce ortaya çıkmıştır. Bu durumun bir sonucu olarak bu ülkelerin birçoğunda siyasi elitler, devlet bürokrasisi ve askerler hâlâ sembolleri kullanarak, onları ayakta tutan bazı efsaneleri izleyerek ulusal bir projeye ulaşmaya çalışıyorlar.[3]

XX. yüzyıl boyunca azgelişmiş ülkelerdeki elit kesimler modern Avrupalı veya Kuzey Amerikalı ulus devletleri yeniden üretmek istediler ve bazı durumlarda Sovyet modelini kopya etmeye çalıştılar. Bu girişimlerin neredeyse hepsi başarısızlıkla sonuçlandı. Taklit edilmeye izin vermemesi emperyalizm için bir ironi olarak algılanabilir. Azgelişmiş ülkelerdeki elit sınıflar çeşitli ulusal projelerle kalkınma efsanesini gerçekleştirmeye çalıştılar. Bu efsane bazen devlet müdahaleciliği veya sosyalist devrim şeklinde gözüktü ve şu anda neo-liberal, kapitalist bir devrim görünümündedir. Tüm örneklerde, yetkili olanlar, kıtlığı ortadan kaldırmak; kanunlar ve demokratik kurumlarla yönetilen gerçek bir sivil toplum oluşturmak yerine bir toplumsal kıyıma neden oldular. Sovyet türü bir kalkınma modelinin maliyeti kıtlık ve özgürlükten yoksun bir toplum; bugünse, neo-liberal kapitalist kalkınma modeli işsizliğe ve toplumsal dışlanmaya neden olmakta. Sözde gelişmekte olan ülkelerin birçoğu için ulusal bir pazar, yüksek yaşam standardı ve bireysel özgürlüklerle bütünleşen bir uluş devlet oluşturmak gittikçe olanaksız hale geliyor. Günümüz dünyasındaki küresel sosyo-politik şartlar altında, eski Britanya sömürgeleri arasında, nüfuslarının çoğunun yüksek yaşam standardı ve özgürlüklere sahip olan ABD, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda'nın deneyimlerini tekrar etmek çok zordur.

Latin Amerika, Asya ve Afrika'daki sözde ulus devletlerin belirgin özellikleri biri resmi dünyayla aralarındaki bağlantı eksikliği ve yarı kentleşmiş nüfusun muazzam boyutlara ulaşmış olmasıdır. Bu insan kalabalığı kendi yöntemleriyle örgütlenmekte, yasal düzenlemeleri görmezden gelmekte, ulusal hesaplarda gözükmeyen ayrı bir ekonomiyi idare etmekte, talepleriyle ve kendiliğinden oluşan örgütleriyle devleti boğmaktadır. Bu nüfusun büyük bir çoğunluğu işsiz ya da düzensiz çalışmakta, ulusal veya küresel tüketim toplumunun dışında kalmaktadırlar. Ulus olma bilincine sahip olmayan nüfusun çoğu da köy kökenlidir; kentleşme ise kısmi ve çarpıktır. Bu toplumlar sık sık ortak bir kimlik oluşturmaya çabalarlar; an-

cak bunu toplumsal bir sınıf olarak değil, etnik veya bölgesel benzerliklerle, atalarına ait efsanelerle, dini yorumlarla ve radikal ideolojilerle gerçekleştirmeye çalışıyorlar. Böyle eğilimler, devletin bütünleşmiş bir ulusa sahip olmadığı ülkelerde İslami köktenciler, Kızıl Kımerler, Tamil Kaplanları veya Aydınlık Yolcular'ın yanı sıra benzeri radikal hareketler örneğinde olduğu gibi modernliteyi şiddetle reddeden birer kültüre bile dönüşebilirler.

Sözde ulus devletlerin ortaya çıkışı uluslararası ilişkiler kuramına kutsal bir gerçek yerleştirmiştir. Modern devletlerin ortaya çıkışından bu yana, eşitlikle ilgili yasal açıklamalarına rağmen her zaman güçlü ve zayıf, büyük ve küçük uluslar olmuştur. Yine de XIX. yüzyılda Belçika, İsviçre, Hollanda, Danimarka veya Japonya gibi küçük ve zayıf devletler biraz da olsa o anki müttefikleri, ama daha çok da kendi çabalarıyla gelişmeyi başardılar. XX. yüzyılda sözde ulus devletler azgelişmişlik kıskacında uzun yıllar tıkandılar ve yaşamlarını devam ettirebilmelerini bir anlamda uluslararası yardımlara borçlular. Bu onların kendi kaynaklarını kullanarak ayakları üzerinde duramadıkları anlamına gelmektedir.

Peki bu ülkeler, nüfusları hızla artarken ve ihracatları çok düşük fiyatlara alıcı bulabilen ve çok az talep edilen işlenmemiş veya çok az işlenmiş ürünleri kapsamaktayken, nasıl ekonomik olarak kendilerine yeter hale gelebilir? Ayrıca biz yolsuzluğun yaygın olduğu ve demokrasinin gelişmediği yönetilemeyen ülkelerle ne yapmalıyız? Pazar ekonomisini ve tüketim toplumunu, nüfuslarının %40'ı yoksulluk sınırının altında, yani günde bir dolardan daha az bir gelirle yaşayan Latin Amerika, Asya ve Afrika ülkelerinde nasıl oluşturabiliriz? Biyosferi ciddi bir şekilde tahrip etmeden dünyadaki düşük gelirli beş milyar insanı nasıl küresel tüketim modellerine uydurabiliriz? Gezegenin ekolojik dengesini bozmadan zengin ve fakir ülkeler arasındaki bu devasa boşluk nasıl kapatılabilir?

Gelişmekte olan ülkeler olarak tanımlananlarla sanayileşmiş uluslar arasındaki farkın kapanacağıyla ilgili efsane büyük bir felakete dönüştü. BM'nin bu ülkelerin geliştirilmesine yönelik otuz yılı aşkın çabaları dünyada bir çeşit sosyo-ekonomik ayrımcılığa dönüştü: Kuzey yarımkürede zengin ulus devletlerden oluşan birkaç ufak takımada ve çevresinde insanoğlunun büyük bir kısmı. İkinci bölümde hükümetlerin ekonomiyi idare etmediği, devletin tüm ülkede varlığını hissettiremediği, kentli nüfusun sürekli arttığı ve çoğunun kayıt dışı sektörde yaşadı-

ğı, yaşamın çalkantılı ve çok zor olduğu ve gençlik için tek umudun zengin ülkelere göç etmek olduğu yüz otuz tane fakir veya çok fakir ülke var.

Bu sözde ulus devletlerin sanayileşmiş ülkelerin temel vasıflarına sahip olmadan kalkınmaları mümkün değildir. Nüfuslarının büyük bölümü yoksulluk sınırı altında yaşaması nedeniyle bu ülkelerin ulusal boyutlarda bir pazar ekonomileri yoktur. Diğer tarafta ekonomik faaliyetlerinin büyük bir bölümünü idare edemezler, çünkü ekonominin büyük kısmı kayıt dışıdır ve kayıtlı olan kısmıysa IMF ve Dünya Bankası tarafından idare edilmektedir. Ayrıca bu ülkeler tüm bölgelerini idare edemezler; çünkü bu bölgeler isyancı grupların, haydutların ve uyuşturucu tacirlerinin hakimiyeti altındadır. Yine bu ülkelerden birçoğunda siyasi yaşam insan hakları yükümlülüklerinin ve seçim süreçlerinin izlenmesi yoluyla dışarıdan idare edilir.

Sözde ulus devletlerin uluslararası alanda pazarlık güçleri yoktur ve önemli bir olay hakkında herhangi bir olumlu etkide bulunamazlar. Bunun yerine genellikle uluslararası toplum için sorunların kaynağıdırlar. Uluslararası basında seçilmiş, ama demokratik olmayan ve bazı temel kurumların bulunmadığı hükümetlerle, barbarca uygulamaların meydana geldiği ve insan hakları ihlallerinin yaşandığı, silahlı başkaldırıların olduğu ve uyuşturucu finansmanıyla yürütülen terörle veya hükümetlerin şiddet yoluyla devrildiği ülkeler olarak yer alırlar. Bu ülkelerin bir diğer belirgin özellikleriyse zayıf olmalarının bir sonucu olarak hiçbir zaman partner veya müttefik olamamalarıdır. Eğer bir dış politikaları varsa temelini yardım bulma, uluslararası yükümlülüklerinden kurtulma, ekonomik düzenleme kabul etme ve düzenli olarak dış borçlarını yeniden yapılandırma oluşturur.

Bu sözde ulus devletlerinin birçoğu bir çeşit sözde egemenliğe sahiptir, çünkü zenginliğe ulaşmak için güçleri yoktur ve nüfusun çoğu için yeterli güvenliği sağlayamazlar. Yine de bazı durumlarda, örneğin uluslararası toplum, insan hakları konusunda üzerine düşen yükümlülükleri hatırlatınca iç ilişkilerine müdahaleyi reddetme hakkını kullanarak egemenliklerini sergilerler. Buna rağmen insan hakları ihlallerinin sorgulanması ve insani müdahalelerle bu sözde ulus devletler, sözde egemenliklerinin bu son mevzisinden de dışlanırlar.[4]

Müdahaleye Uğramış Egemenlikler

Bugüne kadar ulus devletler genellikle devrimler veya savaşlar sonucu meydana gelmiştir. Bu yüzden ülkelerin güvenliği her şeyden çok askerlere dayanır. Savaşlar uluslararası arenada ulus devletleri en önemli aktör haline getirmiştir. Uluslararası bir meseleyi sakin bir durumdan savaş ortamına sokabilecek tek varlık Leviathan'dır. Bunu kendi yurttaşlarının ve düşmanlarının tüm yaşamını etkileyecek sonuçlarına neden olma pahasına yaparlar. XX. yüzyıldaki iki dünya savaşı ulus devletin insan yaşamı üzerindeki etkisinin açık bir örneğidir. Soğuk Savaş'ın başlamasıyla ulus devletin bireylerin yaşamı üzerindeki hakimiyetleri azalmaya başladı, çünkü ilk kez nükleer silahlardaki eşitlik en güçlü Leviathan'ları ulusal ve ideolojik çıkarlarını korumak adına savaşa neden olmalarını önledi.[5]

Müşterek Yıkım olarak da adlandırılan korku dengesi toptan bir yok oluşu önledi ve kırk beş yıldan uzun süren stratejik bir istikrar döneminin yaşanmasını sağladı. Bu durum kapitalizmin küresel boyutta genişlemesini kolaylaştırdı ve uluslararası arenaya yeni devlet-dışı aktörler, yani çokuluslu şirketlerin girmesini sağladı. Soğuk Savaş boyunca 1960'ların başında 7.000 olan bu şirketlerin sayısı 1989 yılı sonunda 37.000'e ulaşmıştı. Böylece en az Sanayi Devrimi kadar, hatta daha da önemli sayılabilecek olan ikinci bir bilimsel ve teknolojik devrim gerçekleşti. Çokuluslu şirketler sadece ABD, Avrupa ve Japon ekonomilerini bütünleştirmekle kalmadı; aynı zamanda bu ekonomileri eski Sovyet Bloğu'nda düşman oldukları ülkeler de dahil olmak üzere tüm dünyaya bağladı. Soğuk Savaş sırasındaki ideolojik meydan okuma ve silahlanma yarışı bu şirketlerin Sovyet Bloğu'ndaki ülkelerde çok kârlı işler yapmalarını engellemedi. Komünist ülkelere teknoloji yatırımı ve satışının önündeki birçok engeli aşmayı başardılar. Bu ülkelerin başkentlerinde Batı bankalarının ve şirketlerinin şubelerini açtılar; bu ülkelerde gerçekleştirdikleri ortak girişim yatırımları milyarlarca dolara ulaştı. Çokuluslu şirketlerin Sovyet Bloğu'nda yaptığı yatırımların en çarpıcı örneğiyse Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı (North Atlantic Treaty Organization - NATO) için Varşova Paktı petrolünün taşındığı Sibirya'dan Avrupa'ya uzanan petrol boru hattıydı.

Soğuk Savaş etkisini yitirdikçe çokuluslu şirketler tüm ulus devletlerin egemenliklerine nüfuz etmeye devam ettiler. Bugün gıda, hizmet, fi-

nans, eğlence ve yayıncılık sektöründe üretimin neredeyse tamamına yakınını bu şirketler gerçekleştiriyor. Bu güçlü şirketlerin faaliyetleriyle küreselleşen modern dünyada ulus devletler ekonomik ve kültürel meselelerle ilgili karar alma egemenliklerini yitirmekteler. Küreselleşme bir zamanlar modern ulus devletin temel taşlarından biri olan ulusal kapitalizmi aşındırmaktadır.

Günümüzde Leviathan'ın egemenliğini tehdit eden şey yabancı askerlerin gerçekleştireceği bir harekâttan çok faiz oranları, mali bilançolar, kur değerleri, temel malların fiyatları ve işsizlik oranının belirlenmesi veya tüm sanayinin yerinin değiştirilmesini, kararların ulusal toprakların dışından alınmasına izin vererek mümkün kılan ekonominin bütün dünyayı kapsamasıdır. Daha önceleri stratejik öneme sahip olduğu için korunan çeşitli faaliyetler şimdi neredeyse ortadan kalkmıştır. Bunlar merkezi dışarıda bulunan, hatta bir zamanlar düşman oldukları ülkelerin şirketleri tarafından devralınmıştır. Hatta şu anda tek süper güç olan ABD'nin silah sanayisi bile küreselleşmiştir. Birçok ülkenin silah sistemleri kendi toprakları dışında üslenmiş şirketlerin üretim ve teknolojisine bağımlıdır.[6]

Bugünlerde en zengin ve güçlü devletler bile işsizlik ve para kurlarının değerini korumak gibi sorunları çözmek için ulusal politikalarını diğer bazı devletlerle birlikte ayarlamaya çalışırlar. En çok sanayileşmiş yedi ülkeden oluşan grubun toplantılarında gerçekleşen budur. Yirmi yılı aşkın bir süredir düzenli olarak toplanan ABD, Almanya, Japonya, Fransa, Kanada, İngiltere ve İtalya liderleri dünya ekonomisini kendi çıkarları için kullanmak ve küresel sorunlara çözümler bulmak için çaba harcadılar; fakat tüm bu toplantılar sonunda somut sonuçlar elde edildiğini söylemek güçtür. Onların ekonomik koordinasyonu sağlamaya yönelik girişimleri küresel sermaye sahipleri tarafından engellenmiştir. Tüm bu güçlü ülkelerin bile küresel spekülatörlere meydan okumaya yetecek miktarda fonları yoktur.

Finans dünyasının küreselleşmesi ulus devletlerin egemenliklerini en çok zayıflatan, kendi para kuru ve mali politikaları üzerinde hakimiyetini yitirmesine neden olan bir ulus ötesi olgudur. Bugün uluslararası finans sistemi devasa bir kumarhaneye benzemektedir. En zengin beş ülkede bir günde spekülasyon piyasasında milyarlarca dolar dönüyor ve bu ülkelerin devletlerinin bunu herhangi bir şekilde idare etmesi mümkün değil. Bir döviz kurunun bir başkası karşısındaki değer değişimi iflasla-

ra ve beklenmedik kazançlara neden olabilir, maliyet fiyatlarını şişirebilir, işsizlik yaratabilir veya ithalatı teşvik edebilir. Tüm bu bahisler New York, Londra, Tokyo, Paris ve Singapur'daki uluslararası borsa simsarları tarafından bilgisayar ve telekomünikasyon kullanılarak ışık hızında gerçekleştirilmektedir. Bu simsarların gücü Leviathian'ların ekonomi bakanlarının ve merkez bankalarının gücünün ötesindedir.[7]

Telekomünikasyon ve televizyon yoluyla bilginin daha çok yayılmasıyla birbirinden çok farklı kültürleri ve ulusları birbirine yakınlaştırılmıştır. Aşırı tüketim, maddi refah ve sürekli eğlenceye (müzik, filmler, videolar) dayalı Batı tarzı yaşam hayali tüm gezegene yayılmıştır. Yine de bu kültürel etki Batı uygarlığının önemli değerleri olan demokratik değerlerin ve insan haklarına saygının aynı paralelde küreselleşmesini sağlamamaktadır. Yeni nesillerde bir çeşit kültürel türdeşlik oluşturulmuştur. İnsanları bu tür bir yaşamda cezbeden şey seksten modaya kadar birçok maddi ihtiyacın karşılanmasıdır. Yine de gezegenimizle ilgili yeni ahlâki değerler oluşturduğunu söyleyemeyiz, zira bu durum ne sorunlar karşısında insan dayanışmasını besliyor ne de doğa dostu bir tüketim modelini destekliyor. Özet olarak bugünün dünyasında kapitalist konfor barbarlıkla yan yana yaşamaktadır.

Bugünlerde hiçbir devlet kendisini eşitlik ve dayanışmadan çok bireysel hazlara değer veren, çekici çokuluslu imgelerden tecrit edemez. Bu kapitalizm en radikal bireyci versiyonuyla her ülkede mutluluğa ulaşma yolunda yegâne örnek olarak karşımıza çıkar. Toplumsal ayrımcılık gibi risklerine rağmen kabul edilmiş ve arzulanmıştır; çünkü herkesin bir gün maddi yaşam şölenine dahil olabilme umudunu sunar. Gerçekte şu an dünyada var olan tahmini bir milyarın üzerindeki işsiz insan için tüketim toplumu küresel anlamda yaygınlaşmamıştır. Bu şartlar altında tüm dünya çapında ilan edilen, herkesin istenilen tüketim seviyesine ulaşabileceği söyleminin gerçekleşmemesinden ötürü oluşan şiddet ve köktenci hareketlerin artması pek şaşırtıcı değildir.

Bu eğilimlere rağmen medya ve iletişimin küreselleşmesi insanoğlunu birleştirmede olumlu bir rol oynar. Medya ve iletişim, sadece Batı tarzı maddeci yaşam görüntülerini sergilemez, aynı zamanda tüm dünyadaki insan hakları ihlallerini, sömürüyü ve adaletsizlikleri göz önüne serer. Bu durum dünyada, insanların sorunları ve acılarıyla ilgili ortak bir düşüncenin oluşmasına yardım eder. Erkekler ve kadınlar sadece tek

bir ülkenin vatandaşı olmadıklarını, aynı zamanda insanlığın bir parçası olduklarını anlamaya başlıyorlar. Bu yeni insan bilinci ne kadar güçlü olursa olsun, hiçbir devlet tarafından yönetilemez. Bugün neredeyse tüm ulus devletlerin egemenlikleri telekomünikasyondaki küresel devrimden etkilenmiştir. Hükümetlerin vatandaşlarına nasıl davrandıkları tüm dünya tarafından gözlenmektedir.

Ekonominin küreselleştirilmesi ve çokuluslaştırma süreci refaha ulaşmak için inanılmaz fırsatlar vermesine rağmen sözde ulus devletler için büyük engeller oluşturan benzersiz bir bilimsel ve teknolojik devrimle el ele gerçekleşmiştir. Bugün sınai üretim çeşitli maddelerin yerine başkalarının kullanılması, yeni yapay maddeler ve bilgisayarla düzenlenen iş ortamları yüzünden üretilen mal başına her geçen gün daha az hammaddeye ve enerjiye ihtiyaç duymaktadır.[8] Gelişmemiş birçok ülkenin ihraç ettiği birçok geleneksel tarım ürünü çokuluslu şirketler tarafından laboratuvarlarda üretilmektedir. Aynı şekilde çeşitli metallerin yerine kullanılabilen yapay maddeler oluşturmaktalar. Bu yeni teknolojik eğilim sözde gelişmekte olan ülkelerin ekonomik yeterliliklerini hiç kuşkusuz etkileyecektir; bir anlamda onları sadece modası geçmiş mallar üreten ülkeler haline getirecektir.[9]

Çokuluslu teknolojik devrim her yıl işgücü pazarına giren kırk yedi milyon insanı eritememektedir. Çokuluslu şirketler arasındaki rekabet onları otomasyona geçmeye, üretim yöntemlerini tekrar şekillendirmeye zorlayarak istihdamdan çok işsizliğe neden olur. Ulus devletin ulaşmayı hedeflediği tam istihdam bugün gerçekleşmemektedir. Bunun yanında nüfuslarının büyük bir çoğunluğu işsizdir ve toplumdan dışlanmışlardır. Sözde ulus devletlerde işsizlik önümüzdeki yıllarda beklenmedik rakamlara ulaşacaktır; çünkü teknolojideki ve otomasyonda ilerleme, şehirli nüfusun artmasıyla aynı zamana rastlayacaktır.[10]

Gezegendeki önemli çevre sorunları da ulus devletin egemenliğine yavaş yavaş zarar vermektedir. Günümüz ulusal ekonomi politikaları, bir ulusun refah seviyesini hesaplarken tamiri mümkün olmayan ekolojik kayıpları GSMH'den düşmemektedir. Aynı zamanda bu politikalar çevreye zararlı tüketim modelini büyütmektedir. Bu tüketim modellerinin çok büyük bir toplumsal kargaşa yaratmadan değiştirilmesi çok zordur; çünkü yüksek gelirli vatandaşlar yaşam standartlarından, fakirlerse bir gün zengin olma hayallerinden vazgeçmek istemezler.

Bu kördüğüm ancak devletlerin, çokuluslu şirketlerin ve sivil toplum örgütlerinin (STÖ) katılımıyla oluşacak bağımsız bir çevre gelişim sisteminin kurulmasıyla mümkün olabilir. Bu sistem yıkıma son verip sürdürülebilir ekonomik faaliyetler ve insanoğlunun ortak mirasının yönetilebilmesi için gerekli mali ve teknolojik desteği sağlayıp biyosferdeki zararı önleyebilir.[11] Bu sistemin bir embriyonu, okyanus derinliklerini kontrol eden ve Antartika'nın kaynaklarını koruyan rejimlerde gözlemlenebilmektedir. Eğer bu uluslar üstü sistem örneği insanlık mirasının diğer bölgelerine de yayılabilseydi, en güçlü sanayileşmiş ulus devletler bile kendi bölgelerine uygulanabilecek bu uluslar üstü standartların yöneticileri olabilirlerdi. Böylece XXI. yüzyıldaki ulus devletler bir önceki yüzyılda iki dünya savaşına neden olan güçlü Leviathan'lardan farklı olabilirlerdi.

Güçsüz Güçler

Bugün bize bir çeşit "ulusal gücün azalan verim kanunu"ndan bahsedilmektedir. XIX. yüzyılda bağımsızlığını kazanan devletlerden birçoğu ellerindeki sınırlı gücü kaybetmişlerdir ve XX. yüzyılda bağımsız olanlar da ulusal anlamda kendilerine yetemeyen ülkeler olarak doğmuşlardır. Latin Amerikalılar birinci gruba dahildir; ikinci grupta ise Asya ve Afrika ülkelerinin birçoğu yer almaktadır. Bu kanuna uymayan istisna ülkeler, nüfusunun çoğunun yoksulluk içerisinde yaşadığı, fakat nükleer güç edinebilmiş olan Çin, Hindistan ve Pakistan ile ekonomik ve teknolojik güç elde etmiş iki YSÜ olan Tayvan ve Güney Kore'dir. Dünyadaki güç dağılımı yüz yılı aşkın süredir değişmemiştir. Yüzlerce yıldır hep aynı devletler güç sahibi olmuştur. Britanya, Almanya, Japonya, Fransa, Rusya ve ABD zaten XIX. yüzyılda güçlüydü; Latin Amerika ülkelerinin en büyüklerinden olan Brezilya, Meksika ve Arjantin XIX. yüzyıldaki modern cumhuriyetçi devletlerin toplumlarının kurucularından olmalarına rağmen hiçbiri bu güçlü devletler kulübüne girememişlerdir. Aslında dünyadaki birçok devlet tarih maratonunu şimdiden kaybetmektedir. Bu devletler sadece gelişememek ve dünya iktidarına dahil olamamakla kalmamış; aynı zamanda birçoğu günümüz teknolojik devriminin ve küresel ekonominin rekabetine dayanamayıp ulusal egemenliklerini yitirmektedirler.

Fakat günümüzdeki önemli bir değişiklik ulusal güçlerini kaybedenlerin artık geri kalmış ülkelerle sınırlı kalmamasıdır. Aynı zamanda geçen yüzyıllar boyunca varlıklarını dünyayı yöneten oligarşiler olarak sürdüren Batılı büyük güçler de dünyayı düzenleyecek yeterli güce sahip değiller. Bu zamanda dünyadaki hiçbir ulus 1815'de Viyana'da ya da 1945'de Yalta'daki gibi yeni bir dünya düzeni oluşturacak kadar güçlü değildir.

ABD, günümüzde tek küresel askeri süper güçtür; çünkü dünyanın herhangi bir bölgesine askeri güç gönderebilme olanağına sahiptir. Ancak gücü, bazı bölgeleri işgal etme ve kayda değer kayıplar verme anlamında yeterli değildir. Bu yüzden hava saldırısı politikasına başvurmaktadır. Bu da dünyada bir "Amerikan barışı"nı kurmaya yeterli değildir. Yani ABD "kılıcı olmayan" bir süper devlet olarak adlandırılıyor ki bu büyük ölçüde doğru bir saptamadır.[12] Vietnam'daki dramatik dersten sonra Amerika artık kara müdahalesinde çok tereddüt etmektedir. Stratejik askeri hedefleri sınırlıdır. Pentagon'un yeni doktrini ABD'nin askeri kapasitesinin aynı anda en fazla iki bölgede çatışmaya girmesi yönünde kullanılmasını, bu durumun da yalnızca hayati ulusal çıkarlar tehdit edildiği zaman gerçekleşmesi gerektiğini ifade eder.[13]

Bugün ABD, Rusya, Britanya, Fransa ve Çin'in nükleer cephanelikleri stratejik önemlerini kaybetmiştir. Bunun nedeni dünyanın değişik bölgelerindeki sosyo-ekonomik kargaşaların nükleer caydırmayla çözümlenemeyeceğinin anlaşılmasıdır. Dünyanın stratejik durumu çok karışıktır; çünkü bu durum Soğuk Savaş sırasındaki stratejik istikrarla ortaya çıkmıştır ve dünyaya şu anda küresel bir düzensizlik ve istikrarsızlık hakimdir. Kırk beş yıl boyunca Üçüncü Dünya ülkeleri arasındaki çatışmalara neden olan bu iki kutupluluk; aynı zamanda onları idare etme işlevini de yerine getirmiştir. ABD-Sovyetler Birliği rekabeti etnik şiddeti ve tarihi anlaşmazlıkları körükleyen bir faktördü. Yerel anlaşmazlıklar belirlendi, sınırlandırıldı, kontrol altına alındı ve düşük yoğunluklu hale getirildi. Soğuk Savaş doğrudan bir çarpışmayı önlemek amacıyla süper güçler tarafından yönetilen bir şiddeti doğurdu.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle iki süper güç tarafından dünyadaki şiddeti kontrol altında tutmak için oluşturulan set yıkıldı. Siyasi parçalanma, ayaklanmalar, iç savaşlar, etnik veya dini çatışmalar, insan hakları ihlalleri, soykırım, mülteci akınları veya yurtlarından sürülen insanla-

rın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bir sonuca bağlanmamış tarihi anlaşmazlıklar ve eski düşmanlıklar çığrından çıkıp kendi dinamiklerini kazanıp efsane, cep ideolojileri, kabile milliyetçiliği ve kendini kurtarıcı sanan kökten dincilikle beslenmişlerdir. Balkanlar ve Kafkasya patlamıştır. Liberya, Somali, Sudan, Angola, Mozambik, Ruanda, Brundi ve Kongo'da (Zaire) kıtlık, şiddet ve soykırım ortaya çıkmıştır. Afganistan ve Sri Lanka'da iç savaş başlamış, Kolombiya'da gerillalar harekete geçmiş, Peru'da terör aşırı boyutlara ulaşmış, Mısır, Cezayir, Pakistan ve Hindistan'da kökten dinci hareketler büyümüş ve Meksika'da yeni gerillalar ortaya çıkmıştır.

Birçok sözde ulus devlet şiddet sarmalına bürünmüş ve çöküşün eşiğine gelmiştir. Bu ülkeler devletler arasında gerçekleşen anlaşmazlıkları çözmek için kurulan BM'yi, savaşlarda dışarıdan müdahalede bulunma ve barışın korunması operasyonlarını artırmaya zorladı. Yaklaşık altmış bin mavi miğferli BM askeri, yıllık dört milyar dolar masrafla dünyadaki şiddet dalgasını kontrol altına almaya çalışıyor. Bugünlerde BM, yerel çatışmaların ve yıkımın önüne geçmede güçsüz kalmakta ve bu yüzden kendisine olan güvenini kaybetmektedir.

Soğuk Savaş sona erdiğinde siyasetçiler, diplomatlar, ekonomistler ve uluslararası ilişkiler uzmanları hiçbir zaman dünya düzeninin şu anda olduğu gibi yavaş yavaş bir çeşit modern barbarlık düzenine doğru evrileceğini düşünemediler. Tam aksine komünizmin çöküşünden ve Körfez Savaşı sırasındaki kolektif askeri başarıdan sonra kapitalist demokrasiye ve küresel refaha dayanan yeni bir dünya düzeninin eşiğine geldiğimizi düşünmüştük. Bu bağlamda Butros-Gali, içten bir inanışla bu yeni dünya düzeninin bir anlamda genel sorumlusu olabileceğini düşünmüştü. Sonuçta Butros-Gali, Soğuk Savaş sırasında hakim olan rekabet yüzünden BM'nin aciz durumda kalmayacağı bu yeni dönemde ilk genel sekreter oldu. Yeni görevine inanmış bir şekilde BM'nin barışın korunması operasyonlarına konsantre oldu ve süper güçlerin onu destekleyeceğine, Güvenlik Konseyi'ni dünya düzeninin sağlanması için kullanacaklarına emindi.[14]

Fakat süper güçlerin bu operasyonlardaki vaatleri çok sıradandı. Onlar iç savaşların kurbanlarının fiziksel güvenliklerini sağlamaktan uzak, saldırganları cezalandırmayan veya insanlığa karşı suç işlemekle itham edilen kişileri yakalamadan, sadece insani yardıma izin veren şüpheli ve

sahte bir güvenlik ortamı oluşturdular. Güvenlik Konseyi, çok kısa bir süre sonra kanıtlandığı üzere ne saldırganları cezalandıran ne kurbanları kurtaran ne de barışı sağlayabilen etkisiz ve garip müdahaleler düzenledi. Bu fiyaskoların en açık örnekleri eski Yugoslavya, Somali, Ruanda ve Kongo'da (eski Zaire) yaşandı.

Butros-Gali ile büyük güçler arasındaki uyuşmazlık, yani onun bu güçlerin dünyadaki düzeni sağlamada gönülsüz oldukları iddiası onun, ABD'nin vetosu yüzünden yeniden seçilememesiyle sonuçlandı. Bu seçkin devlet memuru, görünüşe bakılırsa günümüzde süper güçler olarak adlandırılan ülkelerin dünya düzenini sağlamak için askeri müdahalede bulunmalarının çok zor olduğunun farkında değildi. Bu durum siyasi isteksizlikten çok, bir medeniyet sorununun sonucuydu. Bu ülkelerin anlık memnuniyet idealiyle şekillenmiş tüketici toplumları gezegenin uzak ve fakir bölgelerindeki kötülükleri düzeltmek için fedakârlıklarda bulunmaya gönüllü değillerdi. Bu güçlerin siyasetçileri, vatandaşlarına BM'nin savaşlarına katılmaları gerektiğini anlatmakta çok zorlandılar. Seçmenler, yeni bir dünya düzeni kurmak için daha fazla vergi ödemeyi ve çocuklarını kurban etmeyi reddetmekteydi. Hiçbir tüketim toplumu barışı sağlama uğruna insan veya ekonomik güç kaybetmek istememektedir. Askerlerinin ceset torbalarının içerisinde geri dönüşünü gösteren televizyon görüntüleri bile bu hükümetleri korkutmaya yetiyor; çünkü seçmenlerinin göstereceği tepkiyi tahmin edebiliyorlar. Büyük güçlerin hükümetlerinin benimsedikleri askeri müdahalelerdeki kayıp vermeme politikasının bir sonucu olarak BM'nin barışı koruma misyonlarına karşı çok tedbirli bir yaklaşım söz konusudur. Son yıllardaki siyasi tercihleri, dünya düzeninden vazgeçerek ulusal seçmenlerini korumak olmuştur.

Bugün büyük güçler ve BM görevini yerine getirmiyor. Dolayısıyla, barışı koruma operasyonları da işlevini yitirmektedir. Bu güçlerin dünyadaki düzensizliğe yanıtları her zaman aşırı tedbirlilik ve kinizmin bir birleşimi olmuştur. Böylece kendi güçsüzlüklerini saklayabilmişlerdir. Bu durum dünya düzeninin kötü işlemesinin ana sebebidir. Büyük güçlerde bunu ya görmezlikten gelirler ya da en azından öyle yapmaya çalışırlar, Bu durumu çözmek yerine, sanki ABD, Rusya, Fransa, İngiltere, Çin, Japonya ve Almanya gibi kılıçsız güçlerin politikalarının yansımasını değil de, kendi kendine bir dünya gücü olan BM'yi eleştirirler.

Bir ulus devlet ancak bir güç politikası uygularsa büyük bir güç ola-

rak adlandırılabilir. Diğer bir deyişle güç kullanmaya istekli olursa ve birçok kayıp vermeye razı olursa, küçük düşürülmeyi reddederse ve saygı uyandırırsa büyük bir güç olur. Büyük güçlerin Asya, Afrika, Orta Amerika ve Karayipler'de böyle bir güç olarak davrandıkları zaman koloni savaşlarında veya sürgünlerdeki sömürgeci politikalar sırasında binlerce insanı yitirmek sıradan bir olaydı. 1990'larda Somali'de tam tersine birkaç Amerikan denizcisinin ölümü ABD güçlerinin bölgeden çekilmesine neden oldu. ABD, Yugoslavya'nın parçalanmasını Avrupa'nın bir sorunu olarak değerlendirdi. Benzeri bir şekilde Fransa ve Britanya Bosna'ya asker göndermeyi reddederek yerel güçlerin şantajına ve aşağılamasına boyun eğdi. Sonunda NATO müdahale etti; fakat bu insanlığa karşı işlenen onca suçtan sonra gerçekleşti. NATO daha sonra Kosova'ya hiçbir sorunu çözemeyen hava akımları düzenledi.

Kendi adlarına ABD ve Avrupa, Afrika'daki Sierra Leone, Liberya, Ruanda, Burundi ve Kongo'da gerçekleşen soykırımlara tedbirli bir yaklaşım sergilediler. Onların Afrika'da herhangi bir çıkarları olmadığı tartışılabilir; fakat insan haklarını koruma fırsatını reddederek bölgede barışı sağlamamaları, onların büyük güçlere özgü olan içgüdülerini ve ulus devletin davranış şekillerini kaybettiklerinin bir kanıtıdır.

Gelişmiş toplumların kavgacı ruhlarını yitirmiş olmaları, olumsuz bir tarihi olgu olarak adlandırılamaz. Yine de kökleri bencil olmakla yargılanabilir. Yaşamdan zevk almayı sevmek açık bir şekilde fanatizmi önleyici bir aşıdır. Ayrıca bu durum geçmişte milyonlarca Avrupalı, Amerikalı, Rus ve Japon gencinin XX. yüzyıldaki iki dünya savaşında ölmelerine neden olan yurtsever soylulara karşı önemli bir ruhun geliştirilmesini sağlamaktadır. Zengin toplumlardaki gençler her geçen gün savaş çığırtkanı emirlere daha az uymaktadırlar ve bu iyi bir gelişmedir. Bununla birlikte kendilerini anlık memnuniyet toplumunun içine hapsetmelerini, onları Güney'deki yeni barbarlara karşı aldırmaz hale getirir ve büyük güçlerde ahlâki bir krize neden olur. Bu durum onları artan bir şekilde ruhani yoksunluğa iter, gayri insani duygulara sahip olmalarına neden olur ve gençlik enerjilerini, kolay para kazanmaya, şiddete veya uyuşturucu maddelere yönlendirir.

Kısacası bugün, en güçlü ulus devletlerin nükleer silahlarının soykırım ve mülteci akımlarının neden olduğu yerel kargaşaları sona erdirmekte bir faydası yokken, geleneksel askeri güçlerin kullanımı da kayıp-

sız müdahale politikası yüzünden mümkün olmamaktadır. ABD, Britanya, Fransa, Japonya veya Almanya gibi devletlerin refah içinde yaşayan toplumları askeri müdahaleleri engellemektedir. Diğer tarafta eğer bir süper güç yurttaşlarına maddi refah sunabilen zengin bir topluma sahip değilse, Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi yıkılabilir. Refahın çok fazla olması ya da hiç olmaması gibi nedenler yüzünden meydana gelen iktidarsızlık yeni bir uluslararası olgudur ve emperyalist politikaların uygulandığı son iki yüzyılda görülmemiştir. Güç politikalarının yavaş yavaş yok olması en güçlü temsilcilerinin de dahil olduğu ulus devlet alacakaranlığının açık bir kanıtıdır.

Başkasının Çıkarı İçin Kullanılan Güç

Ulus devletin gerilemesinin bir sonucu olarak kalkınma arayışları siyasi yapının sınırlarının ötesinde ilerlemeye başlamıştır. Daha önce ekonomik ve kültürel korumacılık yoluyla devletin rolünü güçlendiren bu efsane, şimdi ise rekabet edebilir bir ulusal ekonominin küresel ekonomiyle bütünleşmesi sağlanarak devam ettirilmektedir.[15] Bu durum zengin ülkelerdeki birçok şehir ve bölgenin faaliyetlerini uluslararası boyuta taşımalarına neden olmuştur. Böylece yavaş yavaş özerklik kazanmaktadırlar. Günümüzde küresel ekonomi insanlığın gerçek sınırlarını yeniden tanımlayarak ulus devletlerin sınırlarının anlamını ortadan kaldırmaktadır. Bunun yerine egemenliklerinin içine işleyen çokuluslu ekonomik bölgelerin varlığı söz konusudur. Zengin ekonomilerde bir çeşit küresel ekonomik kabilecilik üremektedir: İskoçlar, Katalanlar, Basklar, Lombardiyalılar, Valonlar, Alsaslar, Quebecliler veya Kaliforniyalılar özerklik isteklerinde seslerini gittikçe yükseltmektedirler. Bunu kendi bölgelerini veya şehirlerini doğrudan küresel ekonomiyle bütünleştirmek için istiyorlar.

Avrupa'da ulus devletlerin bu işlevsizliği şehir devletlerin yeniden ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Lyon, Milan, Stuttgart ve Barselona gibi şehirler kendi aralarındaki işbirliği sonucu Paris, Roma, Berlin ve Madrid'in aşırı kontrolünden kurtulmayı başardılar. Benelüks (Belçika, Hollanda, Lüksemburg) ülkelerinde ise Antwerp ve Rotterdam birlikte kıtanın en dinamik özerk ekonomik bölgeleri olmaya başladı. Liège, Maastricht ve Aachen ise Ortaçağ'daki toplumlarını yeniden canlandırarak Hollanda, Belçika ve Alman sınırlarını aşan bir refah üçgeni oluşturmak-

tadır. İskandinavya şehirleri Baltık şehirleriyle ortaklaşa Hanseatik Lig'ini (tüccar loncası) yeniden diriltmeyi amaçlıyor. Bu olaylar bize XXI. yüzyıl Avrupası'nda insan kimliği faktörüyle beraber şehir devletlerinin ekonomik arenada çok önemli birer aktör olacaklarını göstermektedir. Bu eğilim tüm dünyaya yayılacak gibi görünmekte. Bunu da yeni yüzyılda dünyadaki birçok şehrin on ile yirmi milyon arasında bir nüfusa sahip olacağı gerçeğiyle anlıyoruz.

Totaliter bir devlet olan Çin bile kendi sınırlarında bir dizi özerk ekonomik bölgeye izin vermek zorunda kalmıştır. Bunlar çokuluslu alana dahil olmuş ve Çin'in iç bölgelerindeki yoksullukla bağlarını koparmışlardır. Başkenti Hong-Kong olan Guangdong bölgesi, Shenzhen, Zhuhai, Amoy ve Guangzhou gibi şehirler edindikleri kayda değer özerkliklerle Pekin'den çok küresel ekonomiyle bağlantılı bir hale geldi. Bu durum Mao'nun hiçbir zaman hayal edemeyeceği ve totalitarizmle bağdaşmayan bir şekilde merkezi idarenin yitirilmesine neden olmuştur.

Şehirler ve bölgeler uluslararası arenada önemli aktörler olarak yer edindikçe bu durum egemenliklere yavaş yavaş zarar veren metropoliten bir mikro-diplomasinin yükselmesine yol açar. Bu yeni olgu ulus devletin gücünde olumlu bir parçalanmaya neden olur ve refahın artmasını sağlar. Bu durumun aksine kentli nüfusun hızla büyüdüğü birçok fakir sözde ulus devlet merkeziyetçiliklerinden dolayı, açlıkla yüzleşen devasa şehirlerin özerkliğini engellemekte; böylece de ulus devletin yoksulluk içerisinde dağılıp yok olmasına neden olmaktadır. Özerklik kazanamadıkça bu muazzam insan yerleşimleri kirlilik, işsizlik ve borçların ödenememesi yüzünden ekolojik bir yıkıma ve yerel felaketlere uğrayabilir.[16]

Bugünlerde yoksul şehirlerde gerçekleşen olaylar, gelişmemiş ülkelerin kaderini belirleyecektir. Bu ülkelerde 1950 ile 1995 yılları arasında nüfusu bir milyonu geçen şehirlerin sayısı altı kat artmıştır. BM'nin tahminlerine göre yoksul şehirler aşırı şekilde büyümeye devam edecek ve insan ırkının %75'ini oluşturan beş milyar kişi 2025 yılında bu fakir şehirlerde yaşıyor olacak.

Bu olasılık üzerinde düşünen bazı uzmanlar gelişmemiş ülkelerin kendilerini yeniden düzenleyip büyük şehirlerde daha ufak ve etkili alt birimler oluşturmalarını ve böylelikle özerk bölgeler halinde küresel ekonomiye bağlanmalarını bir çözüm yolu olarak sunarlar. Bu yeni bölgesel alt birimlerde sadece beş ile on milyon arasında insanın oturması

öngörülmektedir. Bunlar ufak topluluklar şeklinde organize olabilir; böylece vatandaşlar ortak ilgileri paylaşır ve yeterli altyapı oluşturarak küresel ekonomiye etkili biçimde dahil olabilirler. Bu durumda geniş bölgelere sahip olan, toplumsal parçalanma yaşayan ve nüfusu hızla artan, ekonomik anlamda kendine yetememe gibi sorunlarla boğuşan gelişmemiş ülkelerin merkezi hükümetleri sadece savunma ve diplomatik ilişkiler alanında işlevini sürdürmeye devam ederek bu alt birimlere demokratik bir süreçle özerklik verebilir.[17]

Bu küreselci yaklaşımın esası küçük bölgesel ekonomik birimlerin (şehirler ve ufak bölgeler) çokuluslu şirketler üzerinden küresel ekonomiye dahil olmaları yoluyla olumlu anlamda bir ulusal parçalanmanın gerçekleşmesidir. Bir çeşit küresel ağ oluşturulup yüzlerce yeni Hong Kong ve Singapur meydana getirilebilir. Böylece dünya pazarının daha etkili bir şekilde çalıştırılması sağlanıp şu anda gelişmemiş birçok ülkedeki merkeziyetçilik, devasa bölgeler ve kalabalık nüfus yüzünden değişen ve yüksek rekabet gücüne dayanan küresel dünyada refaha ulaşılmasında engel oluşturan faktörler ortadan kaldırılabilir.

Ulus devletin gerileyişi sadece büyük güçlerin nüfuzlarını yitirmeleriyle değil, aynı zamanda kendi bölge ve şehirlerinin küreselleşme yoluyla zenginliğe ulaşma arayışıyla da gözle görülür bir haldedir. XXI. yüzyılın başlarında en güçlü Leviathan'ların egemenlikleri çoğu çokuluslu şirketler tarafından alınmaktadır. Bunun sonucu olarak da bu ülkeler kendi ulusal ekonomilerini idare etmeyi, yeni bir dünya düzeni oluşturabilmeyi ve gezegeni ekolojik bozulmadan koruyabilecek etkili bir uluslararası sistem kurmayı başaramazlar.[18]

En güçlü ve modern sanayileşmiş ulus devletler bile kendi kapitalizmlerinin bir ürünü olarak doğan çokuluslu şirketler tarafından yönlendirilen küreselleşme karşısında kendi ulusal ekonomileri üzerindeki idare gücünü her geçen gün yitirmekteler. Bu sırada küresel rekabetler kendilerine avantaj sağlayabilen sınai sektörlere sahip birkaç gelişmemiş sözde ulus devlet de yatırım ve teknoloji çekebilmek ve böylece bu avantajlarını koruyabilmek için bu çokuluslu şirketlerle işbirliği yapmak zorundadır. En kötü durumsa tamamıyla çok az teknolojik içeriğe sahip ilkel mallar ihraç eden şehirli nüfusu devasa boyutlara ulaşmış ve yeterli ölçüde üretime dayalı çokuluslu yatırım çekemeyen sözde ulus devletlerin içinde bulunduğu durumdur.

Tüm ulus devletler çokuluslu yatırımların destekleyicisi haline gelmektedir. 1980'lerden bu yana istisnasız hepsi ekonomi politikalarını değiştirmişlerdir. Ekonomik liberalleşme, yeni düzenlemeler ve özelleştirme tüm ekonomilerde gerçekleşen olaylardır. Böylece kendi ulusal kapitalizmlerini küresel rekabetin insafına terk etmekle aynı anlama gelen çokuluslu şirketlerin kendi pazarlarına girmelerine olanak sağladılar. Ulus devlet, ekonomik ve mali alandan elini çekerek burayı çokuluslu küreselleşmeye terk etmektedir. Konumu egemen, bölgesel bir güçten idari sorumluluk taşıyan bir hale gelmiştir. Diğer bir deyişle çokuluslu kapitalizm adına siyaset yapan bir konumdadır. Şu andaki en önemli işlevi liberalleşme ve yeniden düzenleme misyonuna sahip, iyi bir altyapı sağlayan, işgücünü esnekleştiren ve çokuluslu şirketler için olumlu bir yatırım ortamı sağlama adına kamu güvenliğini iyileştiren etkili bir idareci olmaktır.

Bu çokuluslu güç belki refah sağlayabilir; fakat sistem modern ulus devleti oluşturan iki temele de, yani demokrasi ve ulusal kapitalizme kesinlikle zarar verecektir. Ulusal kapitalizmin büyük bir kısmı küresel kapitalizm tarafından kendi bünyesine dahil edildiğinde vatandaşlar kendi ülkelerinin ekonomik politikaları üzerindeki demokratik egemenliğini yitirecek; çünkü birçok karar kendi sınırlarının dışında, kim olduğunu bilmedikleri ve seçmedikleri insanlar tarafından verilecek. Bugünkü tartışma kesinlikle kapitalizmin sürdürülebilir bir alternatifi üzerinde değildir; çünkü böyle bir şeyin varlığından söz edilemez. Tartışılan şey ulusal kapitalist ekonomilerin bölgesel olmadığı için demokratik egemenliğin ötesinde olan küresel kapitalizm içerisinde tamamıyla yok olup olmaması gerektiğidir.

Tüm risklerine rağmen ulus devletler aynen yavaş yavaş yok olan eski aristokratlar gibi en güçlü çokuluslu şirketler tarafından idare edilen bir grup adına siyaset yapmaya çalışıyor. Eğer bu vekalet sistemi yürürse aynen sanayileşmiş ülkelerdeki ve bu işi yeni gerçekleştiren birkaçındaki gibi üretim modernleştirilebilirse küresel pazara dahil olabilmek mümkündür. Elbette bu durumda ödenecek olan bedel ulusal gücün ve ekonomi üzerindeki demokratik egemenliğin yitirilmesi olacaktır. Bugüne kadar, üretime yönelik çokuluslu yatırımdan mahrum kalan yoksul ülkelerde bu iş başarısız olmuştur. Ayrıca eğer bu iş önümüzdeki süreçte yürümemeye devam ederse, bu ülkelerin modern küresel ekonomiden dışlanmaları artacak; bununla birlikte onların ulusal yoksullukları ve yönetilemeyen varlıklar haline dönüşmeleri kaçınılmaz olacaktır.

Bölüm: 2

Küresel Güçlenme ve Ulusal Fakirleşme

Yeni küresel aristokrasi

Dünya iktidarı her zaman büyük güçlerin, zayıflayan aristokrasileri arasında jeopolitik bir denge oyunu olmuştur. XIX. yüzyıldan I. Dünya Savaşı'na kadar oyuncular Britanya, Almanya, Fransa, Rusya ve Avusturya-Macaristan'dı. Savaşın bitiminden II. Dünya Savaşı'na kadar olan sürede oyun ABD, Britanya, Fransa, Almanya, Japonya, İtalya ve Sovyetler Birliği'nin katılımıyla devam etti. Daha sonra oyun, zorlayıcı bir şekilde iki süper güç ABD ve SSCB arasına indirgendi.

Oyun Soğuk Savaş'ın bitimiyle sonlandı. Bu durumda ABD tek süper güç olarak askeri bir rakibi olmadığından küresel denge oyununu oynayamayacaktır. Yine de ABD, küresel ekonomiyi idare etmek ve dünyaya tek taraflı bir düzen dayatmak için yeterli askeri ve ekonomik kapasitenin eksikliğini duymaktadır. Sonuç itibariyle XXI. yüzyılda dünya iktidarı büyük güçler arasındaki jeopolitik denge oyununun bir sonucu olmayacaktır. İktidar, bahsedilen ülkelere ait uçak, filo, nükleer silah sayılarıyla ölçülmeyecektir; daha çok ülkelerin dünya ölçeğinde bir ticareti yapabilme yetisini sağlayan teknolojik yenileşme kapasitesine bağlı olacaktır. Yeni dünya iktidar oyunu artık jeopolitik değil, jeo-ekonomik olacak; başlıca aktörleri ise büyük güçlerin dünya aristokrasileri değil, yeni bir aristokrasi olan çokuluslu şirketler olacaktır. Bunlar mal, hizmet, sermaye, teknoloji, telekomünikasyon, kredi kartları ve tüketim modelleriyle tüm ulusal egemenlikleri etkileyerek dünyaya egemen olmaya başladılar.

Bugün, şubeleriyle birlikte otuz sekiz bin çokuluslu şirket dünya ticaretinin üçte ikisini yönetmektedir ve en güçlü seksen altı girişimin toplam satışları neredeyse şu anki uluslararası toplumu oluşturan ulus devletlerin ihracatından daha fazladır. Sadece dokuz sanayileşmiş gücün - ABD, Almanya, Japonya, Fransa, Britanya, İtalya, Kanada, Hollanda ve

Belçika- ihracatları en güçlü çokuluslu on şirketin -Shell, Exxon, General Motors, Toyota, Ford, Mitsubishi, Mitsui, Nissho Iwai, Sumimoto, Itoch Maruben ve Hitachi- toplam satışlarını geçebilmektedir.[1]

Büyük sanayileşmiş ülke aristokrasilerinin ayrıcalıklı yetki alanı olan dünya iktidarı artık bu yeni devlet dışı uluslararası aristokrasiye ait olmaya başlamıştır. XX. yüzyılın son çeyreğinde çokuluslu şirketler tüketim modellerini ve benzer yaşam tarzlarını tüm dünyaya yayarken sayıları 7.000 girişimden 38.000'e yükselmiştir. Ayrıca bu sayıya 250.000 yan kuruluşu da eklememiz gerekir. Yeni küresel aristokrasi dünya çapında nerede, ne, nasıl ve kim için üretim yapılacağına karar vermektedir.[2] Bugün, birçok ulusal ekonomi ve kültürün kaderine, hükümet birimlerinde ve parlamentolarında değil, New York, Chicago, Londra, Singapur, Hong-Kong, Tokyo, Frankfurt veya Paris'teki uluslararası finans pazarlarında ve çokuluslu şirketlerin yönetim odalarında karar verilmektedir.

Uluslararası ticaret bugün neredeyse çokuluslu şirketlerin arasındaki anlaşma, yatırım ve ittifakların bir alt ürünüdür. Günümüzde, dünya ticaretinin %70'i bu girişimciler arasında gerçekleşmektedir. Bu yeni ekonomik ilişkilerin neo-klasik ekonomi kitaplarında bahsedilen farklı ülkelerin ünlü rekabet edebilen avantajlarıyla hiçbir ilgisi yoktur. Mal sağlayan kurumlarla yaptıkları ittifaklarla, lisans anlaşmalarıyla, ayrıcalık sözleşmeleri ve kendi küresel stratejilerinin müzakereleriyle bu girişimciler, gerçekten de XX. yüzyılın sonunda siyasi ve akademik söylemde moda olan serbest pazar politikalarını sergilememektedirler. Günümüzdeki küreselleşme uluslararasındaki serbest küresel rekabetin bir sonucu olmaktan çok çokuluslu şirketler arasındaki bir anlaşmalar ağının, üretim ve mali faaliyetlerinin sonucudur. Uluslararası ticaretin ve finansın büyük bir bölümü hâlâ ülkeler tarafından ulusça kaydedilmektedir. Bunun nedeni de, ülkelerin gerçek anlamda bu ticareti yerine getirmeleri değil, basit bir anlatımla çokuluslu şirketlerin mal ve hizmetlerinin bu ülkelerin sınırlarından geçmiş olmasıdır.

Zamanında emperyalizmin belirtisi olarak gösterilen ve korkuyla bahsedilen bu büyük şirketler şimdi modernizmin ve refahın somut hali olarak kabul edilmektedirler. Tüm ülkeler kendi ulusal ekonomilerinin rekabet avantajlarını artırmak ve pazar elde edebilmek için çokuluslu girişimcilerin yatırımlarını ve teknolojilerini çekmeye çalışıyor. Sony, Kuzey Amerikalılar'ın hayır dualarıyla Hollywood'un bir bölümünü satın

alıyor; diğer yandaysa Microsoft, Japonlar ve Avrupalılar tarafından memnuniyetle karşılanıyor. Herkes Mercedes'in yatırım yapmasını istiyor ve hiçbir ülke CNN olmadan gerçekten kendisini modern hissetmiyor. Gerçek olan, pratikte hiçbir ulusal ekonominin bazı çokuluslu girişimcilerle ilişki kurmadan küresel rekabette herhangi bir ihracat sektörüne sahip olmasının neredeyse olanaksız olmasıdır. Şüphe götürmeyen şey ise eğer Singapur, Hong Kong, İsviçre, Almanya, Güney Kore ve ABD kendi ekonomileri içinde rekabete dayalı bölümlere sahiplerse bunlar, sınırları içerisinde gerçekleşen çokuluslu işlemlerin bir sonucudur.

Gelişmemiş ülkelerin, ulusal kapitalizmden yoksun olmaları, yüksek düzeydeki işsizlik rakamları, hızlı nüfus artışları ve fayda getirmeyen fiyatlardaki hammadde ithalatlarıyla üretime dayalı çokuluslu yatırım aramaktan başka bir seçenekleri yoktur. Sadece bu yolla işsizliği bir nebze azaltabilmeyi, teknolojik düzeyde üretimlerini artırabilmeyi ve rekabetçi avantajlara sahip yeni ihracat ürünleri geliştirebilmeyi umut edebilirler. Bu nedenlerden dolayı dünyadaki ülkelerin tümünde çokuluslu yatırım sıkıntısı yaşanmaktadır. Küresel ekonominin çok rağbet gören ve şımartılmış aristokratları tarafından yatırım için seçilen bir ülke olabilmek hiç de kolay bir süreç değildir.

Çokuluslu şirketler yatırımlarında çok dikkatli ve seçicidir. İlgilendikleri tek şey büyük risk almadan en yüksek kâr oranını yakalayabilecekleri ulusal faktörlerdir. Onları cezbeden şeyler işçilerin teknik kapasiteleri ve üretkenlikleri, teknolojik kapasiteye sahip şirketlerle alt sözleşmeler yapabilmeleri, iyi altyapı, yurtiçi pazarın büyüklüğü, yasal güvenlik ve ülkenin siyasi istikrarıdır.

Şu ana kadar çokuluslu şirketlere göre tüm bu şartlar sadece yirmi dört sanayileşmiş ülkede, hepsinden çok da çokuluslu terminolojide Üçlü Takım (TRIAD) olarak adlandırılan ABD, Japonya ve Avrupa Birliği'nde bulunmuştur. Burası üretime dayalı yatırımların %70'ini gerçekleştirdikleri yerdir. İkincil öncelikse aralarında Çin, Singapur, Güney Kore ve Tayvan'ın bulunduğu Asya Pasifik bölgesine verilmiştir. Aldığı çok küçük yatırımlar ile üçüncü sırada olan ülkeler ise Arjantin, Brezilya, Şili, Kolombiya, Venezüella, Rusya, Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti gibi bazı Latin Amerika ve eski komünist ülkelerdir.[3] Gerçekleştirdikleri pazar reformlarına ve özendirici tedbirlere rağmen Latin

Amerika, Asya ve Afrika ülkeleri çok az üretime dayalı çokuluslu yatırım alabilmektedir; çünkü onların bu şirketlerin elde etmek istedikleri kârı gerçekleştirmelerini sağlayan önkoşullardan yoksun oldukları düşünülmektedir.[4]

Faaliyetlerini TRIAD üzerine yoğunlaştıran çokuluslu şirketler lobicilik yapan yüzlerce kişi ve yaptıkları ekonomik yardımlar sayesinde sanayileşmiş güçlerin siyasetçileri üzerinde güçlü bir baskı oluşturmaktadır. Bu, kendi küresel çıkarlarını desteklemek amacıyla ABD, Avrupa Birliği ve Japon ekonomik diplomasilerine kur yapmanın bir yoludur. Uluslararası arenada daha önce sanayileşmiş uluslardan meydana gelen dünya aristokrasisi bugün dünyanın en zengin yedi ülkesinin oluşturduğu grup tarafından temsil edilmektedir. Sık sık çokuluslu şirketlerin yararına diplomasi uygulayıp, yabancı pazarlara bu şirketlerin ürünlerinin, hizmetlerinin ve sermayelerinin geçişi için baskı yapmaktadır.

Böylece önde gelen şirketler büyük sanayi güçlerinin diplomatlarını önemli uluslararası ekonomik gündemleri kendi küresel çıkarlarının yararına olacak şekilde ele geçirmeye ikna etmeyi başardılar. 1980'lerde bu güçler IMF'yi Latin Amerika'nın dış borçlarını tahsil etme işlevini gören bir kuruma dönüştürdü ve böylece uluslararası alacaklı bankalara olan faiz ödemelerini garantiye aldılar. Ayrıca GATT'ın Uruguay toplantısını kullanarak kendi hizmetlerinin neredeyse tüm ulusal pazarlara giriş hakkını elde ettiler ve çokuluslu girişimcilerin teknolojilerini koruyan fikir mülkiyeti haklarıyla ilgili çok sıkı bir uluslararası sistem geliştirdiler. Son Asya krizinde IMF, G7 ülkeleri tarafından para akışı sağlayan bir kurum haline getirildi, böylece iflas eden ülkeler de birçok çokuluslu banka ve yatırımcı tarafından sağlanan borçlarını ödeyebildiler.

Sanayileşmiş yirmi dört ülkeden oluşan Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı'nın (Organization for Economic Cooperation and Development - OECD) tasarladığı Çok Taraflı Yatırım Antlaşması (Multilateral Agreement on Investment - MAI) bize bu yeni devlet-dışı çokuluslu aristokrasinin gücünü ve büyük sanayi devlerinin kendi yararlarına oynadıkları rolü çok açık bir biçimde göstermektedir. Sonuçta tasarı benimsenmedi; çünkü tüm hakları çokuluslu şirketlere ve tüm sorumluluğu ulus devletlere yüklemişti. Hatta tasarıyla çokuluslu yatırımcılara mahkemeye başvurma ve hükümetlerden kaybettikleri kazançlarını talep etme olanağı veriliyordu. Aslında bu yeni küresel sistem çokuluslu yatı-

rımlar için çokuluslu kapitalizmin devletler ve ulusal kapitalistlerin üzerinde çoktandır oluşturduğu hegemonyayı tam anlamıyla pekiştirme girişimidir.

G7 ülkelerinin üretim, hizmet ve sermaye pazarlarındaki devamlı liberalleşme için gerçekleştirdikleri sürekli baskının asıl amacı en yüksek geliri olan kesimini en fakir ve en kalabalık ülkelerin çokuluslu şirketlerin müşterileri haline dönüştürmekti. Bu bakış açısıyla 400 milyon yüksek gelirli müşteriyi veya ABD ve Avrupa'daki pazarlardan birinin büyüklüğüne eşit bir pazarı ele geçirme anlamına gelen Çin ve Hindistan pazarlarının açılması çok önemlidir.

Sanayileşmiş devletler aristokrasisinin günümüzde çokuluslu yeni aristokrasi yararına sürdürdüğü ekonomik diplomasi, sadece Hindistan ve Çin pazarlarına giriş hakkı kazanmakla sınırlı değildir. Bu çabaların bir diğer amacı Latin Amerika, Asya ve Afrika ülkelerinde de milyonlarca yeni müşteri elde edebilmektir. Günümüz küreselleşmesinin altında yatan mantık budur. Tüm bu süreç eğer fakir ülkelerde büyük bir işgücü yaratabilseydi ve bu ülkelerin ihracatlarında çokuluslu şirketlerin onlara yaptıkları satışa orantılı bir artış gerçekleştirmiş olsaydı endişelenecek bir mesele kalmazdı. Gerçekte ise tam tersi olmaktadır. Bugün neredeyse tüm azgelişmiş ülkeler çokuluslu şirket mallarının ithalatçısı durumunda ve birçoğu çok ciddi dış ticaret açığıyla boğuşmaktadır. Buna rağmen bu dengesizlik DTÖ toplantılarında tartışılmamaktadır; çünkü bu yeni çokuluslu aristokrasi ve onların yararına çalışan hükümetlerin serbest ticaretle amaçladıkları şey ülkelerin kalkınmasına yardım etmek değil, yeni müşteriler bulmaktır.

Büyük sanayileşmiş devletler ve en güçlü çokuluslu şirketler arasında birbirlerinin yararına olan ilişkiye rağmen bu şirketler kendilerini devletlerin ulusal çıkarlarıyla özdeşleştirmezler. Coca-Cola, Nestlé, Nike veya Nissan kendilerini ABD, İsviçre veya Japonya'nın ulusal çıkarlarıyla özdeşleştirmezler. Sonuçta bu şirketlerin ürünleri birçok ülkede üretilmektedir ve tüm dünya genelinde satılmaktadır. Birçok çokuluslu yatırımcı küresel çıkarlarını sürdürmek için üretim ve faaliyet alanlarını ilk ortaya çıktıkları kapitalist ülkelerden alarak farklı bölgelere taşırlar; böylece bu ülkelerde de işsizliğe neden olurlar.

Çokuluslu şirketlerin büyük birçoğunluğunun işletmeleri tüm dünyaya dağılmış durumdadır. Diğer şirketlerle birleşmektedirler ve yönetici-

leri farklı uluslardan gelmektedir. Eğer, merkezleri TRIAD ülkelerinden birinde bulunmasaydı, hiç kimse onların milliyetlerini gerçekten bilemezdi. Bugünlerde en büyük çokuluslu şirketlerin gerçekte hiçbir milliyetleri olmadığı; bunun yerine ulusal bir kökenleri ve kapsamlı küresel amaçlarının olduğunu söyleyebiliriz.

Bu devlet dışı aristokrasinin ortaya çıkışıyla ilgili en garip gerçek, çokuluslu şirketlerin dünya genelinde iktidarları artarken, mantığa aykırı bir şekilde herhangi bir uluslararası sorumluluk üstlenmemeleridir. İnsan haklarını ve çevreyi koruyarak kendi ulusal amaçlarına karşı uluslararası sorumluluklarını dengelemeye çalışmış olan büyük güçlerin eski aristokrasilerinin tersine çokuluslu şirketlerin yöneticileri, kendi küresel pazarlıklarıyla bunların çok sık neden olduğu sorunlar arasında herhangi bir bağlantı kurmak istememektedirler. Bu sorunlardan sadece birkaçına değinmek gerekirse; çok sık işsizliğe yol açmakta, doğanın bozulmasına neden olmakta veya baskıcı rejimlerle işbirliği yapmaktadırlar. Eğer yeni çokuluslu baronlar, Çin'e yatırım yapmadan önce oradaki insan hakları raporlarını göz önünde bulundursalardı veya ülkenin işsizlik sorununu görüp Nijerya'da yeni bir işgücü tasarrufu sağlayan teknolojiyi kullanmamaya karar verselerdi, bizim için gerçekten sürpriz olurdu. Halihazırda mevcut olan deniz kirliliği riskini azaltmak için petrol üretim ve nakil maliyetlerini artırmalarını düşünmek ise pek ütopik olurdu. Çokuluslu şirketlerin yöneticilerine göre, küresel, toplumsal, ekonomik ve ekolojik sorunlar tamamıyla hükümetlerin yeterlilikleriyle ilgilidir ve hükümetler bu sorunları çokuluslu pazarlara müdahale etmeden çözmelidir.

Çokuluslu şirketlerin dikkate aldıkları yegâne sorumluluk, hissedarlarına karşı olandır. Bununla birlikte bu hisselerin uluslararası pazarda el değiştirme hızı onlara sahip olan kişilerin belirlenmesini neredeyse olanaksız hale getirmektedir. Kimse onların kim olduğunu bilmemektedir. Çokulusluluğun dünya genelindeki iktidarı bugün artan bir şekilde anonimdir. O kadar fazladır ki, halk tarafından seçilmemiş bu bilinmeyen kişiler ülkelerin kurlarının değerine, hammadde, enerji veya gıda fiyatlarına karar verebilmektedirler. Böylece birçok ulustan milyonlarca insanın kaderini etkilerler. Sonuç itibariyle demokrasinin özü yıkılmaya başlar. Çünkü yurttaşlar hiçbir şekilde kendi ülkelerinin ekonomilerinin idare edilmesinde söz sahibi olamazlar. Hükümetlerin bu durumu değiştirmek

için gerekli güçten yoksun olmaları ve hatta çokuluslu güçlerin çıkarları yararına davranış sergilemeleri yüzünden insanlar artık hükümetlerinin kendilerini temsil ettiğini düşünmezler. Çokuluslu şirketlerin işsizlik, mali spekülasyon, kur dalgalanmaları ve ekolojik felaketler karşısında hiçbir sorumluluk hissetmemelerinin sonucu olarak yavaş yavaş bir çeşit anonim küresel ekonomik ve mali diktatörlük oluşmaktadır. Pazarlardaki küreselleşmenin artmasıyla birlikte ekonomi üzerindeki demokratik ulusal egemenlik azalmakta ve bununla birlikte bir ulusa veya topluluğa ait olma hissi de yok olmaktadır. Bu yolla toplumda bunalım ve her şeyden vazgeçme duygusu hakim olduğu kadar, bu durum beraberinde hüsran ve şiddeti de getirmektedir. Sonuç itibarıyla hükümetler ekonominin küreselleşmesinin neden olduğu sorunların çözümü için karşılığında ortaklaşa bir sorumluluk talep etmeden kendi yerel ve uluslararası pazarlarını çokuluslu şirketlere açmışlardır.

Bu yeni uluslararası devlet dışı aristokrasinin sorumluluk almasını sağlamak için izlenecek tek yol uluslararası ekonomik, mali ve çevre örgütlerine tam üyeliği de içeren temsiliyet hakkı vermektir. En büyük ve en güçlü çokuluslu şirketler dünyadaki enerji, metal, kimyasal maddeler, gıda, bio-teknoloji, otomobil, uydu, elektronik, bilgisayar, telekomünikasyon, ulaştırma, medya, mali ve bankacılık alanlarındaki üretimin ve ticaretin neredeyse tamamına hükmetmektedirler. Bu yüzden kendilerini dünyanın ekonomik, mali ve çevre sorunlarından daha fazla uzakta tutmaya devam edemezler. Bugün BM, IMF, Dünya Bankası veya DTÖ'ye üye devletler hâlâ kendilerini bir çeşit XXI. yüzyıl sihirli aynasında görmektedirler. Bu görüntü, sürekli olarak onları aldatmaktadır, çünkü onlara, artık mesele bu olmadığı halde çağdaş uluslararası arenanın yıldızları olduklarını söylemektedir. Dünya Bankası, IMF veya DTÖ'de temsil edilen bu ulus devletlerin yaklaşık yarısı GSMH'ları ve ihracatları en güçlü yüz uluslararası girişimden daha azdır.

Davos'taki görkemli forum hariç tutulursa ülkelerin hükümetlerinin çokuluslu şirketlerin temsilcileriyle buluşup yatırımlar, ekolojik koruma ve teknoloji edinimi hakkında görüşmelerin yapılabileceği sürekli ve etkili bir uluslararası platform yoktur. Azgelişmiş ulus devletler ve onların ulusal iş çevrelerinin bu ve benzeri sorunları küresel ekonominin en önemli aktörleriyle tartışacaklarına şüphe yoktur. Bugüne kadar gerçekleşen BM'nin ekolojik işbirliği ve gelişme, ayrıca Dünya Bankası'nın

benzeri programları, çokuluslu şirketlerin herhangi bir katılımı olmadan tartışılmıştır.[5]

Uluslararası örgütler artık daha fazla konuşmaların yapıldığı, gerçekte küresel ekonomiyi ve ekolojik eğilimleri değiştirmeye yönelik hiçbir gücü bulunmayan hükümet temsilcileri arasında tartışmaların ve pazarlıkların yapıldığı diplomatik forumlar olarak varlıklarını sürdüremezler. Uluslararası temsiliyet ve ortak sorumluluk kavramı içine çokuluslu girişimcileri ve sivil toplumun temsilcilerini de alacak şekilde genişletilmelidir. Sadece bu şekilde uluslararası örgütler doğru bir şekilde gerçek dünyayı yansıtır. Ekolojik koruma, kirliliğe neden olan veya kirliliği kontrol edecek teknolojiyi geliştiren şirketlerle müzakereler yapılmadan nasıl sağlanabilir? Muhtemel yatırımcılarla ilişkiye geçilmeden, azgelişmiş ekonomilerin çeşitli sektörlerindeki modernleşme nasıl sağlanabilir? Eğer, dünya iktidarını elinde tutan yeni baronlar sorumluluk sahibi yapılmazsa, mali pazardaki istikrarsızlıkla nasıl baş edilir?

Bugün ulus devletlerdeki eski aristokrasinin gerilemesiyle birlikte yeni bir devlet dışı güçlü aristokrasinin ortaya çıkışına tanık oluyoruz. Bu iki gelişme arasında bir güç boşluğu oluşmaktadır. Hükümetler, dünyadaki sorunları tek başlarına çözmek için yeterince güç sahibi değiller ve önde gelen çokuluslu girişimciler bu sorunlar karşısında herhangi bir sorumluluk üstlenmek istemiyorlar. Eski ile yeni dünya aristokratları, sanki aynı gezegende yaşamıyorlarmış, kendileri ile yeni nesiller küreselleşmenin neden olduğu ve çoktandır artmakta olan şiddet ve gerginlikten etkilenmeyeceklermiş gibi davranıyorlar. Ayrıca, kimsenin etkili ve ciddi bir şekilde toplumsal dışlanmayı ve gittikçe büyüyen ekolojik çöküşü önlemeye çalışmamasının sonuçlarının kendilerini etkilemeyeceğini sanıyorlar.

Ulusüstü Sınıf

Son yirmi yılda ulus devletlerden daha fazla küresel güce sahip olan devlet dışı dünya aristokrasisi doğmakla kalmadı; aynı zamanda güçlü bir uluslararası bürokrasi de oluştu. Bu oluşum insanlar tarafından seçilmediği halde dünya nüfusunun büyük bir bölümünü ilgilendiren ekonomik oyunun kurallarını belirliyor. Bugün, IMF ve Dünya Bankası, gelişmekte olan ülkelerin yurttaşlarının günlük yaşamlarını bile iyi veya kötü etkileyebilen ekonomik politikaları dikte etmek ve yönetmek için sınırsız

bir siyasi güç elde ettiler ve bunu hiç kimseye karşı sorumlu olmadan yaptılar.

Hiç de demokratik olmayan bu ulusüstü siyasi güç karşısındaki iddia, yurttaşlara bu tür politikaları dayatanların IMF veya Dünya Bankası olmadığıdır. Aksine bunları kabul edenlerin hükümetler olduğu söylenir. Kuramda mesele böyle gözükebilir, fakat pratikte hükümetlerin IMF ve Dünya Bankası'nın katı politikaları karşısında hiçbir seçenekleri yoktur. Eğer bir hükümet onları reddederse bu hükümet dünyadan dışlanmış bir hale gelir ve bu da uluslararası kredilere kesinlikle ulaşamamak demektir. Afrikalı liderler bu içinden çıkılmaz duruma TİNA adını vermişlerdir: "there is no alternative" (başka yolu yok).

IMF'nin ve Dünya Bankası'nın bu ulusüstü siyasi gücü en ufak bir uluslararası yasal temele dayanmaksızın 1980'lerde oluşmuştur. Bu çokuluslu bankaların ve alacaklı hükümetlerin dış borçların ödenmesini garanti altına alabilmek amacıyla oluşturdukları baskıya bir karşılıktı. IMF ve daha sonra Dünya Bankası, borçlu hükümetlerin ekonomilerini yeniden düzenlediler ve bu ülkeleri borçlarını geri ödemeye zorlayan bu düzenlemenin sıkı birer takipçisi oldular.

IMF ve Dünya Bankası'nın Latin Amerika, Asya ve Afrika ülkelerinin ulusal ekonomik politikaları üzerindeki bu ulusüstü izleme sistemi çağdaş uluslararası ilişkilerde yeni bir olgudur. Bu durum ulusal egemenliğin yıpranmasını ve kendilerini egemen olarak adlandıran sözde ulus devletlerin oluşturduğu tüm bir grubun üzerinde ulusüstü bir gücün ortaya çıkışını açıkça yansıtmaktadır. Gerçekte, IMF ve Dünya Bankası tarafından yönetilen Venezüella gibi daha az fakir olanlardan başlayarak, Mozambik gibi en fakir ülkelere kadar birçok sözde gelişmekte olan ülke kendi ulusal ekonomik ve mali politikalar üzerindeki demokratik egemenliklerini yitirmiştir. Bu ulusüstü olgu yayılmaya devam etmekte ve hatta eskiden egemen devletin ayrıcalıklı yetki alanına giren amaçlar, yönetim, yozlaşma veya askeri giderler gibi konularla ilgilenmeye başlamaktadır.

Bugün, tüm azgelişmiş ülkelerin hükümetleri kendi vatandaşları tarafından seçilmemiş bir uluslararası teknokratlar tarafından tasarlanan politikalara boyun eğmek zorunda kalmışlardır. Başka hiçbir seçenekleri olmadığından bu hükümetler, bu politikaları reddetme konusunda çok dikkatli davranmaktadır. Yine de az çok seçmenlerin onayına ihtiyaç du-

yarlar; çünkü bu durum vatandaşlarının günlük yaşamlarından parlamentolarına kadar geniş bir alanı etkilemektedir. Yeni seçilmiş birçok hükümet seçim kampanyaları sırasında verdikleri sözlerden hemen vazgeçerek IMF ve Dünya Bankası'ndan aldıkları talimatları uygulamaktadır. Kendilerini demokratik olarak niteleyen Latin Amerika, Asya ve Afrika'daki birçok seçilmiş hükümet kendi vatandaşlarının kontrolünden uzakta olan bu politikalarla hızla düşük yoğunluklu demokrasilere dönüşmektedir.

IMF ve Dünya Bankası kendilerini tamamıyla dünya ekonomisinin işleyişinde hiçbir etkileri olmayan azgelişmiş ülkelerin ilerlemesine adamalarına rağmen, bugünkü küreselleşme işleyişine özgü birçok önemli sorunu savsaklamaktadırlar. Onlar ne küresel sermaye pazarının spekülatif ve istikrarsız doğasını kontrol altına almaya yönelik çözümler aramakta ne de küresel ekonomideki ana oyuncular olan çokuluslu şirketlerin siyasi katılımını sağlayacak mekanizmalar geliştirmekle ilgilenmektedirler.

Azgelişmiş ülkelerin kendilerini bu şekilde neredeyse teslim etmeleri ve hükümetlerinin uysal tutumları IMF ve Dünya Bankası'nı güçlü ve ulusüstü bir sınıfa dönüştürmüştür. Kendilerini arzulu ve inançlı bir şekilde vaaz vermeye adamış ve azgelişmiş ülkeleri içinde bulundukları yoksulluk kâbusundan kurtarıp, onları yeni oluşacak kapitalist ekonomiler haline dönüştürme yolunda yegâne bir ekonomik "itikat" üzerinde durmaktadırlar.

Uluslararası Ekonomi Enstitüsü'nden John Williamson'un 1990 yılında "Washington Uzlaşması" olarak adlandırdığı anlaşmanın, temeli bu yegâne itikati içermektedir. Bu "itikat" ABD Hükümeti ve Kongresi, IMF ve Dünya Bankası'nın bankacılar, çokuluslu şirket yöneticileri, siyasetçiler ve ekonomi bakanlarıyla gerçekleştirdikleri devamlı müzakereler sonucunda ortaya çıkan bir dizi ekonomik politika ilkelerini kapsamaktadır. Bu itikatın temel mesajı şöyledir. Serbest pazar tüm ekonomik faaliyetlerin işleyişini düzenlemeli, devletler mali disiplini sürdürmek için müdahale etmeli, dengeli bir döviz kuru oluşturmalı, ekonomiyi liberalleştirmeli, serbestleştirmeli, özelleştirmeli, yeni ayarlamalar yapmalı ve ayrıca krediye ulaşmak ve yabancı yatırımcıların ilgisini çekmek için işgücünü esnek hale getirmelidir.[6]

Dünya Bankası'nın ve IMF'nin misyoner görevinin başarısı, DTÖ'nün de bu sürece katılmasından sonra tartışılmaz hale gelmiştir. Bu

egemen ulusüstü sınıf, azgelişmiş dünyadaki ülkelerin neredeyse hepsini Washington Uzlaşması'nın yegâne "itikat"ını benimsemeye ikna etmeyi başarmıştır. Bugün bu ekonomik politika ilkelerinin hiçbir alternatifi olmadığına dair dünya çapında bir fikir birliği oluşmuştur. Fakir ülkelerin liderlerinin birçoğunun inandığı şey; yeni bir Singapur, Kore veya Tayvan olabilmeleri ve yoksulluk günahından kurtulup kutsal refah topraklarına adım atabilmeleri yolunda yapmaları gerekenin katı düzenlemelere gitmek ve kendi ulusal pazarlarını açmanın şiddetli şokuna dayanmak olduğudur. Başka liderler her ne kadar bu politikalara kuşkuyla yaklaşsalar da en azından ülkelerinin uluslararası arenada yalnız kalmaması için bunlara katlanmaktadırlar. IMF, Dünya Bankası ve DTÖ böylece bugüne kadar hiçbir dinin elde edemediği bir başarıyla dünya nüfusunun büyük bir çoğunluğu üzerinde eş zamanlı evrensel tek bir inancın uygulamasını gerçekleştirdi. Onların ekonomik ikrarı dünyadaki tek seçenek olarak hüküm sürmektedir ve bu ulusüstü sınıf bugün, korkutucu ve çok güçlü bir durumdadır.

Yine de bu ulusüstü sınıfın başarısı verdiği vaazlar ve "din" değiştirme anlamında sınırlıdır. Çünkü, dünyayı yoksulluk kâbusundan kurtarma anlamında somut sonuçlar elde etmeyi başaramadılar. Düzenlemeler ve yeni pazarlar açılmasının şiddetli şoku arzulanan başarıları getirmemiştir. Birçok fakir ülke ekonomilerini stabilize etmelerine, enflasyonu düşürmelerine ve alçakgönüllü ekonomik büyüme rakamlarına ulaşmalarına rağmen bu durum onların yoksulluğunu azaltmaksızın sadece çokuluslu aristokrasiden daha fazla küresel ürün ithal etmelerini sağlamıştır. Latin Amerika, Asya ve Afrika ülkelerinin büyük çoğunluğu yirmi yıldan daha uzun bir süre kendi pazarlarında yeni reform ve düzenlemeler uyguladıktan sonra hâlâ neo-liberal reformların pençesinde sıkışmış durumdalar; ayrıca işsizlik ve yoksulluğun günahlarından kurtulmayı da beceremediler.

Hammadde ihracatları kazançlı gelir getirmemekte, borçları ağır bir sıkıntı yaratmaya devam etmekte, ithalatları artmakta ve ne topraklarında verimli uluslararası yatırımlar gerçekleşmekte ne de onların küresel ekonomide rekabete dayanabilmelerini sağlayacak teknolojik içerikli ürünler ihraç eden yeni şirketler kurulmakta. Ekonomilerinde liberalleşme, serbestleşme, özelleştirme ve yeni düzenleme programları uygulamalarına rağmen gerçek anlamda pazar ekonomisi ortaya çıkmamaktadır; çünkü nüfusun çok büyük bir oranı yoksulluk sınırının altında yaşa-

maktadır. Bu şartlarda çok ihtiyaç duyulan orta sınıf oluşmadığı gibi, kanunların ve yapıların savunulduğu ve kayırmanın, yolsuzluğun yerine rekabete dayalı bir kültürün hüküm sürdüğü kapitalist demokrasiler de oluşamamaktadır.

Bu hakim ulusüstü sınıfın başarısızlığının en göze batan örneği Asya'daki yükselen ekonomilerin iflas etmesi ve IMF'nin, serbest pazar ilkelerini ihlal ederek Tayland, Endonezya ve Güney Kore'deki yatırımcıları ve çokuluslu finans kaynaklarını kurtarmak için milyonlarca dolarlık mali paketler hazırlamasıdır. Serbest ekonomilerin dikkatsiz yatırımcıları cezalandıran "iflas" diye çok etkili bir yöntemi olduğu halde, bu hakim sınıfın kötü yatırımlar yapan kapitalistleri kurtarmak için gerçekleştirdiği müdahale, savundukları tek ilkenin geçersizliğini gösterir. Bu durumda IMF tarafından cezalandırılanlar Güney Kore, Tayland ve Endonezya'daki sıradan insanlarla orta sınıf olmuştur. Bu bedeli ödemek için cezalandırıcı bir ekonomik düzenleme programına katlanmak zorunda kalmışlardır.

IMF ve Dünya Bankası'nın azgelişmiş ülkelerde uyguladıkları politikaların somut sonuçları tüm dünyadaki seçkin ekonomistler, işadamları ve dini kesimler arasında güçlü bir eleştiriye neden olmuştur.[7] Eleştirilerin temeli ABD ve Avrupa'daki benzer neo-liberal politikaların sadece toplumsal eşitsizliği ve işsizliği artırdığının gözlenmesidir. Bugün ABD'de toplumsal eşitsizlik II. Dünya Savaşı öncesinden daha büyükken, Avrupa'daki işsizlik benzeri görülmemiş seviyelere yükselmiştir. Ulusüstü hakim sınıfı eleştirenlerin merak ettiği, en zengin ülkelerde bile toplumsal dışlanma ve işsizliği oluşturan bu politikaların, Latin Amerika, Asya ve Afrika'daki günlük kazançları iki dolardan daha az olan dört milyar insanı, yoksulluktan kurtarmak için en az bir milyar yeni işi nasıl oluşturacağıdır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Program - UNDP) yayınladığı İnsan Kalkınma Raporları'na göre, on iki senelik bir ekonomik reform ve düzenleme süresinden sonra hem zengin hem de fakir ülkelerde zenginler ve fakirler arasındaki gelir farkı gittikçe açılmaktadır. Dünya Bankası da bugün bu yoksullukla kendi ilgilenmeye başlamıştır ve azgelişmiş ulusların YSÜ'ler olabilmeleri için yollarının çok uzun olduğunu kabul etmektedir.[8]

Dikkat çekilmesi gereken önemli nokta Amerikalı ve Avrupalı işadamlarının, ekonomistlerin ve dini liderlerin IMF, Dünya Bankası ve

DTÖ'nün politikalarına getirdikleri eleştirilerin kapitalizmin kendisine yöneltilmemesidir. Tam tersine, tüm bu eleştirmenlerin benimsediği nokta serbest pazar ekonomisinin en yeterli ekonomik sistem olduğudur ya da en azından bugüne kadar denenenlerin içinde en az kötü olanıdır. Onların öne sürdüğü ise azgelişmiş ülkeleri birdenbire modern kapitalist ekonomilere dönüştürmek için uygulanan neo-liberal şokların yeni bir deneyim olduğudur. Bunlar Avrupa, ABD, Japonya veya Asya'daki YSÜ'lere hiçbir zaman uygulanmamıştır. Tüm bu ülkeler kendi ulusal kapitalizmlerine yardım ederek ve onu koruyarak birer modern kapitalist ekonomi olmuşlardır. Bu konuda ABD'nin oldukça ikna edici bir özelliği bulunmaktadır: Koruyucu destek politikası devletin kendi ulusal girişimcilerinin yararına olan sanayi politikasıdır. Yarım yüzyıldan daha uzun bir süre ABD'nin koruyucu destek politikası, devletin kendi sanayisine yaptığı maddi yardımı ve ulusal teknolojisinin gelişimini desteklemesi gerçek bir müdahaleci sistem olarak işlemiştir.

Bu tarihi deneyime rağmen ulusüstü egemen sınıf ısrarla Washington Uzlaşması'nın ilkeleriyle yayılan yegâne itikatın yanılmazlığına inanmayı sürdürmektedir. Bu tutum birçok akademisyeni endişelendirmekte; çünkü gerçeklikten çok ideolojiye dayanmaktadır. Hatta, yegâne itikatın birçok ilkesi, gerçekte bilimsel kanunlarda geçersiz olan neo-klasik kuramsal ekonomik varsayımlara dayanmaktadır. Bunlardan ilki azgelişmiş ülkelerin "görece üstünlük" kuramıdır. Bu kurama göre, azgelişmiş ülkelerin, ucuz işgücü ve doğal kaynak üstünlüklerini kullanarak gerekli olan çokuluslu şirketlerin yatırımlarını çekebilmeleri için, aşırı serbest pazarın oluşması gerekiyor. Gerçekte bugün bu ülkelerin sahip oldukları görece üstünlükler artık yabancı yatırım çekmede belirleyici faktörler değildir. Girişimciler yatırımlarını doğal kaynakları veya ucuz işgücünü göz önünde tutarak değil, bu ülkelerdeki kalifiye işgücüne ve teknolojik kapasiteye sahip yerel şirketleri değerlendirip yüksek kâr elde edebileceklerine ikna olarak yaparlar. Bu faktörlerse sözde gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda bulunmamaktadır. İşte tam da bu yüzden çokuluslu girişimciler genellikle yatırımlarını TRIAD ülkelerinde gerçekleştirirler.[9]

İkinci kuramsal varsayım Viktorya dönemi ekonomistlerinin ve onların günümüzdeki neo-klasik takipçilerinin "tam rekabet" kavramının yansımalarıdır. Bu kurama göre piyasa ihtiyaçlarının eşit şekilde karşıla-

nabilmesi için tam bir ekonomik özgürlük gerekmektedir. Eğer bu olursa ekonominin tüm kaynakları tamamıyla tüketilebilir ve tüm katılımcılar yüksek refah seviyesinden yararlanabilir. Bu rekabetçi denge kuramına göre devlet arz ve talebi dengelemek için ekonomiye müdahale etmemelidir. Bunlar kendi kendilerine ayarlanabilir ve herhangi bir müdahale, ister yatırımcı olsun ister kişiler, tüm aktörler için zararlı olabilir. Sonuç olarak devlet mümkün olduğunca küçük olmalı ve en sonunda ortadan kalkmalıdır. Bu mükemmel denge neo-klasik ekonomiyle ilgili modern kitaplarda matematik formülleri kullanılarak kaç kez açıklanırsa açıklansın hiçbir ulusal gerçekliğe uydurulamamıştır.[10] Pratikte ise kalkınamama kâbusundan kurtulmayı başaran Güney Kore, Tayvan ve Singapur gibi ülkelerde devlet bizzat girişimci olmuş, ithalatta görece üstünlüklere sahip kapitalistlerini desteklemiştir.

Belki de tüm bu fikirler dünya proleter devriminin dayandığı fikirler kadar ütopik değildir. Nükteli bir şekilde ulusüstü egemen sınıf Marx'ın öğretisindeki bir noktayla hemfikirler. Her ikisi de dünyada maddi refahın sağlanmasını ve devletin ortadan kalkmasını ister. Fakat Marx bunu dünyadaki tüm işçi sınıfının birleşmesiyle, ulusüstü egemenlerse sermayenin birleşmesiyle gerçekleştirmeyi arzular. Umduğunun tersine Marx tam zıt bir durumun gerçekleşmesine neden oldu; çünkü onun öğretisi totaliter devletlere ilham kaynağı oldu. Peki benzeri bir şeyin ulusüstü egemen sınıfın başına gelmesi mümkün mü? Küresel kapitalist refahın yerine işsizlik, toplumsal ayrımcılık, şiddet ve ekolojik felaketlerle boğuşan Darwinci bir dünyanın oluşması mümkün mü? Küresel göstergelerin işaret ettiği nokta dünyanın böyle bir yöne gittiğidir.

Uluslararası Üçüncü Sınıf

Yeni çokuluslu aristokrasi ile IMF ve Dünya Bankası tarafından temsil edilen ulusüstü egemen sınıfın politikalarının gittikçe büyüyen gücü karşısında, sözde gelişmekte olan ülkelerin gücü marjinal kalmaktadır. Hatta bu gruptaki en güçlü ülkeler olan Brezilya ve Hindistan bile uluslararası ekonomik oyunun kurallarını etkilemeyi başaramaz.

Dünyadaki yüz en güçlü çokuluslu şirketin her birinin satışlarının sözde gelişmekte olan yüz yirmi ülkenin satışından fazla olduğu gerçeği bu ülkelerin ekonomik güçlerinin zayıflığını gözler önüne serer. Daha da

fazlası en güçlü yirmi üç çokuluslu şirketin satışları, bu ülkeler içerisinde en büyük ekonomiye sahip olan Hindistan, Brezilya, Meksika, Arjantin ve Endonezya gibi ülkelerin ihracatlarından fazladır.[11]

Buna ek olarak Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle Üçüncü Dünya'yı oluşturan ülkeler, sanayileşmiş güçlerden alçakgönüllü ayrıcalıklar için pazarlık yapmalarını sağlayan stratejik önemlerini kaybettiler ve ekonomi politikalarını IMF'nin ve Dünya Bankası'nın denetimini ancak kısmen kabul ederek hazırlamaya başladılar. Bugün ise tüm bu ülkeler Washington Uzlaşması'yla belirlenen yegâne itikata körü körüne uyuyorlar. Hepsi ekonomilerinde kısıtlamayı kaldırarak liberalleşme, serbestleştirme ve özelleştirmeye geçtiler. Şimdi ise çokuluslu şirketlerin insafında olan bu ülkeler, teknolojik modernleşme ve küresel ekonomide rekabet edebilecek şirketlerin yaratılmasını sağlayacak yatırımları beklemektedirler.

Bağlantısızlar Hareketi ile 77'ler Grubu*, pazarlık güçleri kalmamasına rağmen, BM'deki diplomatik törenlerini sürdürüyorlar. Üçüncü Dünya siyasi bir varlık olarak bitmiştir. Belki de, hatta büyük bir olasılıkla, hiçbir zaman var olmamıştır. Durum hiç sahip olmadıkları bir müzakere gücünü elde etmek ve güçlü gözükmek için sergilenen siyasi bir duruştan ibaretti. 1970'lerdeki petrol krizi müzakerelerinde en parlak zamanlarında bile bu ülkeler hammadde fiyatlarının değerlerinin yeniden belirlenmesi ve dünyada yeni bir ekonomik düzenin temellerinin atılması anlamında sanayileşmiş ülkelerin aristokratlarından herhangi bir ayrıcalık elde edemediler. Elde edebildikleri en büyük başarı Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (United Nations Conference on Trade and Development - UNCTAD) ve Kuzey-Güney Zirvesi gibi konferansların düzenlenmesi oldu. Bu toplantılara rağmen hammadde fiyatlarında artış bir yana, düşüşler yaşandı. Tek istisna petrol fiyatlarında yaşandı. Bu durum sanayileşmiş ulusları fazla etkilememişken Üçüncü Dünya ülkelerine büyük bir darbe indirdi; çünkü bunun anlamı daha fazla borçlanma ve dolayısıyla yeni yeni borç krizleriydi.

1986-94 yılları arasında gerçekleştirilen çok taraflı Uruguay Toplantıları dönemin sözde gelişmekte olan ülkelerinin hiçbir pazarlık gücü

* Uluslararası ekonomik sisteme ilişkin çıkarlarını savunmak için önce 77 ülke arasında kurulan, daha sonra giderek sayısı yüzü aşan, çoğunluğu azgelişmiş ülkelerden oluşan grup. (ç.n.)

kalmadığının açık bir kanıtıydı. Ayrıca bu toplantılar, yeni dünya çokuluslu aristokrasisinin kendi çıkarlarına uygun olan yeni uluslararası ticaret kurallarını elde etme konusunda gittikçe artan gücünü açık bir şekilde gösterdi. Seksen bir gelişmekte olan ülkenin katıldığı Uruguay Toplantıları XX. yüzyılın en uzun, en karmaşık, en büyük başarılar hedefleyen müzakereleriydi. Ancak durum böyleyken, Cenova'da bulunan tüm ülke delegasyonlarının, toplantıların son ve asıl kararların verildiği yıl boyunca yaptığı tek şey ABD, AB ve Japonya'nın tartışılan tüm noktalarda uzlaşmasını bir köşede oturup beklemekti; kaldı ki, bu metinlerin oluşturulduğu aşamada gelişmekte olan ülkelerin ne müdahale etme ne de herhangi bir şey değiştirme fırsatları vardı. Görüşmeler tam anlamıyla, uluslararası şirketlerin küresel çıkarlarını düzenlemeyi amaçlayan TRIAD ülkeleri arasındaki bir faaliyet haline geldi. Görüşmeler sonunda hazırlanan sonuç anlaşmasıysa gelişmekte olan ülkelere bir emrivaki şeklinde sunuldu.

Eskiden Üçüncü Dünya olarak adlandırılan ülkeler güçlerini birleştirerek ortak çıkarlar etrafında bir dünya cephesi oluşturabilmek için, siyasi, ekonomik ve kültürel olarak her zaman fazlasıyla heterojen bir haldeydiler. Bugün tüm bu ülkelerin istekleri hâlâ birbirinden çok farklı ve birbirine uzaktır. Bu da her birinin içinde bulunduğu ulusal sefalet düzeyindeki büyük farklılıkların bir sonucudur. Çok yoksul veya daha az yoksul olarak çeşitli gruplara ayrılan bu ülkelerin çoğunluğu sanayileşmiş ülkelerin aristokrasileriyle refahı artırma anlamında bir rekabet başlatabilmiş değiller. Bunun yerine kendi aralarında fakirlik ölçütlerinde bir rekabet var. Bu durum dünya nüfusunun büyük bir bölümünü uluslararası şirketlerin ürünlerinin tüketicileri olmalarını engellediği için ekonomik anlamda gerçek bir küreselleşmenin önünde önemli bir engeldir. Adam Smith'in *The Wealth of Nations* (Ulusların Zenginliği) kitabının tutkunları için bugünkü kaygı ironik bir biçimde ulusların yoksulluğu gibi gözükmekte.

Gelişmekte olan ülkelerden sadece Şili, Uruguay, Kosta Rika, Malezya ve Tayland gibi birkaçında kişi başına düşen yıllık gelir 5.000 doları aşmakta ve yoksulluk sınırı altında yaşayan nüfus oranı %20'nin altındadır. Diğer tarafta Brezilya, Ekvator, Meksika, Peru, ayrıca Orta Amerika, Ortadoğu ve Güney Asya'dan yaklaşık yetmiş ülke çok daha az gelir oranlarına sahipler ve nüfuslarının %25 ile %40'ı yoksulluk sınırının al-

tında yaşamaktadır. Yine de bunlar en fakir ülkeler değiller. İçlerinde Nepal, Hindistan, Bangladeş, Haiti ve Afrika kıtasının büyük çoğunluğunun da olduğu en az yirmi beş ülkede yıllık gelir 1.500 doların altında ve nüfuslarının %50'sinden fazlası yoksulluk içerisinde yaşamaktadır.[12]

Bugünlerde Dünya Bankası yeni bir uluslararası yoksulluk ölçüsü kullanmakta. Buna göre bir ülkenin ne kadar fakir olduğu günde bir dolardan az bir parayla yaşayan nüfusun oranına göre belirlenmektedir. Bu göstergeye göre şu anda dünyada ulusal sefalet oranına göre bir derecelendirme yapmak mümkündür. Nüfusunun %87'si günde bir dolardan az bir parayla yaşayan Gine-Bissau şu anda dünyanın en yoksul halkına sahip ülkedir.

Dünyadaki en fakir 20 ülkenin uluslararası yoksulluk sınırı altında, yani günde bir dolardan aza yaşayan nüfus oranı %80 ile %30 arasındadır. (bk. Tablo 2.1) Onları, nüfuslarının %25 ile %29'u aynı durumda olan oldukça fazla sayıda bir gelişmekte olan ülkeler grubu izler. Bunların arasında bu durumdan çıktıkları söylenen Çin %29, Brezilya %28, Filipinler %27 ve Güney Afrika %23 gibi ülkeler de vardır.[13]

2000 yılında yaklaşık 1,3 milyar insan yoksulluk içerisinde yaşıyordu. XXI. yüzyılda gezegenin en fakir halklarının dağılımı Asya'da altı yüz milyon, Afrika'da dört yüz elli milyon ve Latin Amerika'da iki yüz yirmi milyon olarak tahmin ediliyor. Eğer Latin Amerika bölgesinde durum daha iyiye gitmezse en fazla yoksul nüfusa sahip olacak ülkeler Haiti, Guetamala, Peru, Nikaragua, Honduras, Ekvator ve Brezilya olacaktır.[14]

1990'dan bu yana UNDP'de İnsan Gelişimi Göstergesi adlı yeni bir teknik kullanılmaktadır. Böylece ulusal sefaletin ulaştığı boyutlar daha doğru hesaplanabilmektedir. Bu yeni teknik, kişi başına düşen GSMH ile diğer iki değişkeni -ortalama ömür ve eğitim- birleştirir. Ayrıca sağlık, barınma, içme suyu ve gıda gibi temel insan ihtiyaçlarının karşılanması da göz önünde bulundurulur. Bu denklem bize gerçek yaşam standartları hakkında GSMH'deki artıştan daha gerçekçi bir görüntü sunuyor; çünkü GSMH'nin artması nüfusun büyük çoğunluğu için yaşam koşullarında bir iyileşme anlamına gelmiyor.[15]

Bu göstergelerle yüz yetmiş dörtten fazla ülkede insan gelişimiyle ilgili derecelendirme yapılmıştır. Bu bilgiler bize yaşamda yoksulluğun bir kural, insan refahınınsa sadece istisnadan ibaret olduğuna dair somut bir kanıt sunar. İnsan gelişiminin en yüksek derecesine ulaşmış olanlar,

listenin tepesinde gösterilen sanayileşmiş ülkelerin tüm aristokratlarıdır. Elbette bunlara ek olarak Asya'daki YSÜ'leri de (Hong Kong, Güney Kore, Singapur, Tayvan) saymamız gerekiyor. Dünya sınai aristokrasisinin seviyesine en fazla yaklaşan sözde gelişmekte olan ülkeler arasında ise sadece Kosta Rika, Arjantin, Uruguay ve Şili bulunuyor. Bu ülkeler, geri kalan sözde gelişmekte olan ülkelerden kişi başına daha yüksek gelir düzeyini tutturmalarının yanı sıra, daha fazla eğitim ve daha uzun ömür beklentisi sundukları için bulundukları seviyeye gelebilmişlerdir. Sıralamada onların altında yer alan Latin Amerika, Asya ve Afrika'daki tüm diğer ülkelerse düşük yaşam beklentileri ve sağlık, eğitim, gıda gibi temel ihtiyaçların yeterince karşılanamaması nedeni ile sıradan veya alt düzeyde bir insan gelişimi sergilerler.[16]

Latin Amerika'da gerçekleşen en düşük insan gelişimi oranları Bolivya, El Salvador, Honduras, Guetamala, Nikaragua, Paraguay ve Peru'da gözlemlenir. Peru'ysa Güney Amerika ülkeleri arasında sıralamanın en altında yer alır. Yoksulluk oranı nüfusun %40'ını aşmış durumdadır; ayrıca oldukça yüksek bir bebek ölüm sayısı ve yetersiz beslenme söz konusudur. Kişi başına alınan günlük kalori miktarı Latin Amerika'da en altta ve hatta bazı Afrika ülkelerinin de altındadır.[17]

Brezilya, Çin, Hindistan gibi XXI. yüzyılda dünyada önemli güç sahibi olacağı varsayılan devasa ülkeler de insan gelişimi sıralamasında kötü yerlere sahiptir. Brezilya görece sınai gelişimine rağmen Latin Amerika şartlarında düşük ve dünya sıralamasında ortalarda bir yere sahiptir. Bunun sebebi ise nüfusunun büyük bir bölümünün marjinalleşmiş olmasıdır. Brezilya nüfusunun yaklaşık %29'u, ki bu da kırk yedi milyon insan anlamına gelmekte, yoksulluk içinde yaşamaktadır. Aynı durum Çin ve Hindistan için de söz konusudur. Bir kısırdöngü olarak her iki ülke de nükleer güç sahibi olmasına rağmen çok düşük insan gelişimi sergiler ve nüfuslarının önemli bir oranı yoksulluk içinde ve her şeyi boş vermiş bir biçimde yaşar. Hindistan nüfusunun %52'si ya da beş yüz yirmi milyonu, Çin'inse %30'u, yani üç yüz elli dokuz milyonluk kısmı yoksulluk içindedir. Sözde gelişmekte olan dünyanın bu üç dev ülkesi kalabalık kentli nüfusuna istihdam yaratarak onları yoksulluk batağından kurtarıp orta tabakayı oluşturmak için büyük bir çaba harcamak zorunda kalacaklar. Eğer bu ülkeler bu gayreti göstermede başarısız olurlarsa XXI. yüzyılda onları çok ciddi bir sosyo-politik kargaşa beklemektedir.[18]

Dünya Bankası'nın yoksulluk ölçütü günlük bir dolardan daha az bir gelirdir ve UNDP'nin insan gelişimi derecelendirmesi, sözde gelişmekte olan dünyada var olan ileri boyutlardaki bir ulusal sefaletin varlığını doğrular. Bu tablo bize ayrıca, söz konusu ülkelerin birçoğundaki çok sayıda insanın düşük satın alma güçleri olduğunu ve tam bir sefalet içinde bulunduklarını, bu durumun da bu ülkelerde ulusal boyutuyla gerçek bir pazar ekonomisinin kurulmasını engellediğini gösterir. Ekonomi ne kadar liberal hale getirilse, yeni düzenlemeler yapılsa ve özelleştirilse de nüfusun büyük bir çoğunluğu ulusal veya küresel pazarın dışında kalmaktadır. Yoksulluk, yurttaşlık bilincine sahip tüketicilerden oluşan, üretken ve geniş bir orta tabakanın genişlemesini önler. Oysa bu, söz konusu ülkelerin nüfuslarının büyük çoğunluğuyla küresel ekonomiye başarılı bir biçimde dahil olabilecekleri birer modern, kapitalist, demokratik ulus devlet olabilmelerinin önkoşuludur.

Günde bir dolardan daha az bir gelirle yaşayan milyarlarca insanın varlığı ve acınacak durumdaki insan gelişimi standardı, bu ülkelerin birçoğunun gelecekte küresel ekonomiye dahil olmalarını engelleyecek tek, hatta en önemli engel değildir. Diğer bir engel en az toplumsal sefaletleri kadar korkunç olan, bilimsel ve teknolojik yoksulluklarıdır.

Uluslararası arenada bir ülkenin bilimsel ve teknolojik gelişmişliği bilim adamı ve mühendis sayısı, bilgisayar kullanım oranı ve bilimsel, teknolojik araştırmalar ve geliştirme alanında yaptığı harcamalarla ölçülür. Bugün dünya nüfusunun dörtte üçünü (4.8 milyar) oluşturan sözde gelişmekte olan ülkeler, dünyadaki bilim adamı ve mühendislerin ancak %10'una sahiptir. Bunların dağılımı da %7 Asya, %1.8 Latin Amerika, %0.9 Arap ülkeleri ve geri kalan %0.3'de Afrika şeklindedir. Bu ülkeler dünyadaki toplam bilgisayarın ancak %3'üne sahiptir; ayrıca bilimsel araştırmalar ve gelişmeye toplam üç milyar dolar gibi önemsiz bir para yatırırlar. Tam tersine toplam nüfusun ancak dörtte birini oluşturan (1 milyar) dünya ekonomi aristokrasisi ise, toplam mühendis ve bilim adamının %90'ına sahiptir. Bunların %90'ı ise ABD, Avrupa Birliği ve Japonya'dadır. Bu aristokrasi ayrıca toplam bilgisayarın %97'sine sahiptir ve her yıl bilimsel araştırmalara ve geliştirmeye iki yüz yirmi milyar dolardan fazla para yatırmaktadır.[19]

Azgelişmiş ülkelerin bilimsel ve teknolojik açıkları tüm bu ekonomilerin yeni yüzyılda kendi başlarına yaşama olanaklarını ciddi biçimde et-

kileyecektir. Çünkü küreselleşmenin belirleyici bir özelliği dünyanın geliştirilmiş mal hizmetleri ihtiyacının her geçen gün artmasıdır. Yüksek teknolojik içerikteki ürünlere ve hizmete duyulan talep, hammaddeye veya çok az işlenmiş mallara olan talepten çok daha hızla büyümektedir. Yüksek teknolojik içerikteki mallara olan talep yılda %15 oranında artarken, düşük teknolojik ürünlerde %5 ve hammadde de %2-3 arasında gerçekleşmektedir. Bugünlerde şirketler rekabete dayanabilmek için teknolojik olarak sürekli bir yenilemenin içinde olmak zorundalar. Bunu gerçekleştiremeyen ekonomiler yavaş yavaş küresel pazardan dışlanmaktadır.[20]

Tablo 2,1: Günde bir dolardan aza yaşayan nüfus oranı (%)

Gine-Bissau	87.0
Zambiya	84.6
Madagaskar	72.3
Nijer	61.5
Senegal	54.0
Guetamala	53.3
Hindistan	52.5
Kenya	52.5
Uganda	50.0
Peru	49.4
Honduras	46.5
Raunda	45.7
Nikaragua	43.8
Zimbabwe	41.0
Bostvana	35.0
Etiyopya	33.8
Moritanya	31.0
Ekvator	30.0
Nijerya	29.0
Bangladeş	29.0

Yazılım üreten ve ihraç eden şirketlerin bulunduğu ülkeler sadece Hindistan, Hong Kong, Tayvan ve Singapur'dur. Singapur'daki şirketlerinse Çin, Endonezya, Tayland, Sri Lanka ve Filipinler'de şubeleri vardır. Bu YSÜ'ler ve daha az da olsa Çin, Brezilya ve Hindistan'ın yüksek teknolojili sınai projelerde çokuluslu şirketlerle ortak yatırım girişimleri vardır. Geriye kalan, sözde gelişmekte olan ülkelerin neredeyse hepsi önemsiz miktarda yüksek, hatta orta düzeyde teknolojik ürün ihracatlarıyla dışarıda bırakılmış durumdadır. Latin Amerika gelişmiş ürün ihracatı için çok verimsiz bir bölgedir. Bu durumun tek istisnası mütevazi bilgisayar, havacılık ve askeri sanayisiyle Brezilya'dır.[21]

Küresel dünyada rekabete dayanabilmek isteyen ülkeler için çok önemli olan teknolojik modernleşmeye erişebilmenin çok zor olacağı ortadadır. Bunun sebebi sadece Latin Amerika, Asya ve Afrika ülkelerinin birçoğunda uygulamalı bilimler alanındaki çalışmaların büyük oranda terk edilmesi değildir. Bu aynı zamanda sanayileşmiş ülkeler tarafından uygulanan ve fakir ülkelerin yabancı teknolojileri kopyalamasını ve edinmesini olanaksız hale getiren sıkı mülkiyet koruma kanunlarının da bir sonucudur. Sanayi Devrimi sırasında bugün bu işi başarmış olan ülkelerden birçoğu şimdiki gibi uluslararası engellerle karşılaşmadılar. O zamanlar birçok ülkede ulusal patent kanunları yoktu; varsa bile o ülkeler uluslararası ticaret yaptırımlarına dahil değildi. Sonucunda tek bir ülke bile korsan olarak adlandırılmadan ve ekonomik yaptırım tehdidine maruz kalmadan, kimya formüllerinden otomobile, uçaktan radyoya, radardan binlerce diğerine tüm makineler kopyalandı.

Bugün azgelişmiş ülkelerde gittikçe artan bilimsel ve teknolojik açık ve bu durumun değişmesinin neredeyse olanaksız olmasına karşın bu ülkeleri "gelişmekte olan ülkeler" olarak adlandırmak gerçeğin örtülmesinden başka bir şey değildir. Bu ülkelerin, düşük teknolojik içerikli ürün ihracatından gelen yetersiz kazançla yaşamaya çalışan ve sayıları her geçen gün artan kentli nüfuslarının gelirini artırmak amacıyla dünya pazarından kaynak alabilmek için rekabet etmeleri olanaksızdır. XXI. yüzyılda bu ülkeleri yüzleşmek zorunda kalacakları en büyük meydan okuma, geçmişte tarihi ve kültürel nedenlerle bilimsel kuram ve uygulamalı bilimlere ilgi duymamaları yüzünden oluşan geri kalmışlığı ortadan kaldırmak olacaktır.

Devasa yoksulluğun yayılması ve gerçekleşen düşük insan gelişimi büyük bilimsel ve teknolojik gerilikle birleşince, azgelişmiş ülkeler git-

gide Fransa'da eski rejim sırasındaki üçüncü sınıfa (halk) daha çok benziyor. Aynen devrim öncesi üçüncü sınıfın Fransa'da çoğunluğu oluşturması gibi bu ülkelerde şu anda dünya nüfusunun çoğunluğunu oluşturuyorlar ve bu ülkeler aynı Fransızlar gibi güçlü aristokratların insafındalar. IMF ve Dünya Bankası egemenlerinin hazırladığı doktrinin egemenliği altında yaşamaya çalışıyorlar. Fransız üçüncü sınıfıyla aralarındaki en büyük fark uluslararası üçüncü sınıfın devrimci bir potansiyele sahip olmaması. Diğer bir farksa yeni çokuluslu aristokrasi ve egemen ulusüstü sınıfla pazarlık etme gücü kazanabilmek için gelişmekte olan ülkelerde yeni bir orta sınıfın embriyosunu oluşturmamasıdır.

İçinde bulundukları teknolojik ve bilimsel gerilik yüzünden bu ülkelerin birçoğu gerçek bir gelişememe durumuyla karşı karşıya. Onlarca yıldır her çeşit modeli ve ideolojiyi kullanarak kalkınmayı denediler, fakat yoksulluğun azaltılmasında hiçbir başarı elde edemediler. Yirmi yılı aşkın bir süredir de küresel ekonomiye dahil olabilme umuduyla IMF ve Dünya Bankası'nın yegâne itikatını onlara istedikleri her tavizi vererek, sadakatle ve vazgeçmeden izliyorlar. Yine de çokuluslu yatırımlarla istenilen teknoloji düzeyine ulaşılamadı ve içinde bulundukları teknolojik modernleşme eksikliği rekabet edebilmelerini ve gelirlerini artırmalarını olanaksız hale getirdi. Temel ve düşük teknolojik içeriğe sahip mal ihracından elde ettikleri yetersiz gelirle mucizeler yaratamaz ve büyüyen kentli nüfusun ihtiyaçlarını gideremezler. Onlar için geriye kalan tek seçenek olarak borç batağına her geçen gün daha fazla batmak kalır. Sözde gelişmekte olan ülkelerin ekonomik tarihinde gittikçe artan borçlardan ve bunları ödeyemeyecek hale gelmekten başka bir durum gözlenmemiştir.

O zaman akla şu soru gelir: Tüm bu ulusal sefalet ne zaman son bulacak? Çokuluslu aristokrasi ve ulusüstü egemen sınıf tarafından dayatılan yegâne itikatın devletin ticaret ve ekonomi işlerine karışmama ilkesiyle her şey pazarın görünmez elinin insafına kalmıştır. Hiç kimse ne olacağını bilemez. Belki de kritik büyüklükte çokuluslu yatırım ve teknoloji bu ülkelere gelirse ya da kentli nüfustaki artış gerilerse tahmini olarak gelişmekte olan dünya 2050 yılında sekiz milyar nüfusuyla daha istikrarlı bir hale gelebilir. O zamana kadar ise borçların ödenememesi durumunun yaygınlaşmasını ve uluslararası üçüncü sınıfta sosyo-politik karmaşanın artışını görmek şaşırtıcı olmayacaktır.

Bölüm: 3

Uluslararası Darwinizm

Adam Smith'den Charles Darwin'e

On the Origin of Species by Means of Natural Selection'da (Türlerin Kökeni-1859), Charles Darwin, Doğal Ayıklanma Kanunu yüzünden sadece en uygun canlıların hayatta kalabileceğini iddia etmişti. 140 yıl sonra XXI. yüzyılın henüz başlangıcında küresel pazarın ve teknolojik devrimin aynı kuralı geçerli kıldığını görmekteyiz. Bu kanuna göre sadece en uygun insanlar, şirketler ve ulusal ekonomiler hayatta kalabilmekte. Böylece ekonomik anlamda sağlam görünmeyen, rekabete dayanamayan ve dolayısıyla marjinalleşen sistemler yeryüzünden silinirler. Çağdaş ekonomik, teknolojiye dayalı Darwinizm'le, doğal kanun arasındaki tek fark ikincisinin uygun olmayan varlıkları milyonlarca yıllık bir süreçten sonra ıskartaya çıkarmasıydı. Bunun yanında şu anki serbest pazar ve teknolojiyle yönlendirilen ayıklanma işlemi binlerce kişiyi birkaç ay içerisinde işsiz bırakabilmekte, rekabete dayanamayan şirketleri birkaç yıl içinde yarış dışına atabilmekte ve birçok ulus devleti on yıldan daha az bir süre içerisinde kendi kendilerine yetemeyen ekonomiler haline getirebilmektedir.

1980'lerin ortasında elli yılı aşkın bir süredir pazar ekonomisini ekarte etmek için anlamsız bir şekilde merkezi planlama ekonomisini benimseyen Sovyet sistemi çökmeye başlamıştır. Tam bu sırada özellikle Reagan ve Thatcher yönetimlerince tipik bir örneği sunulan Batı dünyasındaki daha tutucu güçler tarafından yönlendirilen hükümetin sanayi ve ticaret işlerine müdahale etmeme ilkesi dünyada egemen olmaya başlamıştır. 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla bu politikalar köktenci özellikler edinmiştir. Dünyadaki herkese artık toplum diye bir gerçekliğin var olmadığını ve sadece bireyci, hep kendini düşünen, ilgi alanlarının birbirleriyle rekabet ettiği ve böylece herkesin mutlu olabileceği bir

pazarın tek gerçek olduğunu hatırlatmak için uzun süredir unutulan havari Adam Smith tekrar diriltilmiştir.

Bugün Adam Smith, dünyadaki bu yeni ekonomik düzenin ilham kaynağı olarak sunulmaktadır. En çok tanınan çalışması olan *Ulusların Zenginliği*'nde (1776) bize göstermeye çalıştığı gerçek, bireysel ihtiyaç peşinde koşmanın toplumun tümüne yararlı olacağıdır. Yine de bu çalışma asla pazar güçlerinin ekonomideki egemenliğini haklı çıkarmaz. Neoklasik kuramın radikal savunucularının dediklerinin tam tersine Adam Smith, toplumsal yönlerin ve ahlâki kaygıların önemine inanmıştır.

Ulusların Zenginliği'nde, bireysel ilgiler başarılı bir ekonominin arkasındaki itici güç olarak betimlenmiştir. Fakat Adam Smith, bireysel ilgiden hiçbir zaman bencillik veya toplum karşıtı tutku olarak bahsetmemiştir. Bir İskoç ve bir ahlâkçı olan Smith, kişisel ilginin "makul tavır" olarak adlandırdığı toplumsal ahlâki değerler çerçevesinde oluşturulduğu zaman başarılı bir ekonominin motoru olabileceğini ifade eder. Hobbes ve Locke'nin geleneksel Anglo-Sakson siyasi düşüncesinin bir takipçisi olarak Smith, devlete sadece etkili bir yasal ve hukuksal sistem üzerinden değil, aynı zamanda işçilerin yaşam standardının korunmasından sorumlu bir varlık olarak da önemli bir rol yükler. Smith, işbölümünün büyük miktarlarda maddi yarar sağladığı zaman yaşam standartlarının kötüye gidebileceğini düşünmüştür. Bunun, bireylerin aşırı uzmanlaşması ve entelektüel yaşamlarının yoksullaşması sonucu olduğunu dile getirmiştir. O, ikincisinin, yani entelektüel yaşamdaki gerilemenin insanları mantıklı diyalogları sürdüremeyecek, cömertçe veya soylu duyguları anlamayacak hale getirmesinden korkuyordu. Sonuç olarak işçilerin kişisel görevlerini ve ülkelerinin ihtiyaçlarını ihmal edecekleri duygusuna kapıldı. Bu yüzden Smith, devletin her bireyin "entelektüel ve toplumsal meziyetlere" sahip olmasını sağlayarak bu kısıtlamaları ortadan kaldırmaktan sorumlu olduğunu düşünmüştür.[1]

Ulusların Zenginliği'nden önce Smith, diğer bir önemli çalışması olan *The Theory of Moral Sentiments*'i (ahlâki Düşüncelerin Kuramı) yayınladı. Bu çalışmanın ana teması insan doğasının toplum içindeki yaşama eğilimi ve hepimizin davranışlarımızın diğerleri tarafından onaylanması ve takdir edilmesine olan ihtiyacıydı. Smith'e göre bireysel ihtiyaçların giderilmesi insanın bu ahlâki eğilimi ile kuşatılmıştı. Böylece kişinin veya bir şirketin bireysel ekonomik ihtiyaçları böyle bir uğraşın top-

lumsal ve ahlâki sonuçlarını göze almadan ölçüsüz bir şekilde uygulanmasına izin vermez. Smith, Machiavelli'nin ekonomik bir versiyonu değildir. Bireysel ihtiyaçlarının egemenliğini "ne pahasına olursa olsun" değil, bencilliğin çığrından çıkmasını engellemeye yarayan ahlâki duyguların sınırları içerisinde haklı çıkarmaya çalıştı.[2]

Onun varisleri olan radikal neo-klasik ekonomistler ve aşırı liberal siyasetçiler Smith'e göre ekonominin içerisinde işlemesi gereken ahlâki ve toplumsal ortamı görmezlikten geldiler. Onların söz ettikleri, tüm toplumsal ve ahlâki meseleleri hiçe sayan olumlu bencillik ile Smith'in, *Ulusların Zenginliği* ile *ahlâki Düşüncelerin Kuramı*'nda tartıştığı ahlâki tezler arasında herhangi bir ilgi yoktu. İlk kitaptan kısmi alıntılar yapılmasına rağmen diğeri tamamıyla görmezden gelinmiştir.

Saygın ekonomist ve siyasetçiler Adam Smith'e saygı duymakla beraber, sadece onun çalışmalarında bahsedilen ahlâki ve toplumsal içeriği görmezden gelmediler; aynı zamanda pazarın görünmez eli metaforunu da matematik terimleriyle açıklamaya çalıştılar. Adam Smith ise serbest bir pazarda dengenin her zaman arz ve talep arasında yenilendiğini söylemekte ve böylece bu durumun tüketicinin gerçek tercihlerini sağladığına inanmaktaydı. Modern neo-klasik ekonomi kuramları ise arz ve talebi, bu politikaları gerçek bir bilimmiş gibi matematiksel hesaplamalar şeklinde formüle ettiler. Adam Smith'se dört yüz sayfalık *Ulusların Zenginliği* kitabında sadece bir kez gördüğümüz bu metaforu matematiksel formüller şeklinde ifade edilen doğanın katı ve hızlı bir kanunu haline getirmeyi hiç düşünmedi. O, pazarın, Newton'un yerçekimi kanunuyla aynı kesinlikte işlediğini hiçbir zaman iddia etmedi.

Günümüz ekonomilerinde pazar, doğanın etik olarak tarafsız bir kanunu ve saf bir bilim olarak hangi kişinin, şirketin veya ulusun rekabet için uygun olup olmadığına karar verir. Bunu yaparken ülkelerin işsizlik, yoksulluk ve azgelişmişlik seviyesine bakmaz. Bu durum Adam Smith'in ekonomik özgürlük ve ahlâki sorumluluk tanımını küresel pazar Darwinizm'ine dönüştürür. Gerçekten neo-klasik ekonomi mantığını referans alan yüzyılın sonunda ortaya çıkan aşırı liberal siyasetçiler Charles Darwin tarafından tespit edilen -ikilik, çelişki ve evrim- gibi bazı temel aksiyomları içgüdüsel olarak kullandılar. Darwin için "ikilik" bir tarafta varlıklar, diğer tarafta çevre arasındaki zıtlıkdır. Türler, hayatta kalabilmek için çaba harcayarak çevreye uyum sağlarlar. Günümüz

neo-liberal ekonomik düşünce şekline göre dünya pazarı, birinin hayatta kalabilmek amacıyla uyum sağlamak zorunda olduğu doğal bir çevredir. Uyum sağlamayı başaramayan bu kişiler, şirketler veya ulusal ekonomiler cezalandırılıp ekonomik anlamda kendi kendine yetemeyen türler olarak bir köşeye atılırlar. Onlara göre pazar, insanın oluşturduğu bir yapıdan öte işleri, mağazaları, şirketleri yok eden ve ekonomileri işlemez hale getiren, bizim isteklerimizin ötesinde görünmez bir el, ahlâki yargıdan yoksun doğal bir çevre ve ayıklanma kanunudur. Tüm sorunlar doğal pazar güçleri tarafından çözülecektir. Tıpkı doğanın türler arasındaki en uygununu seçmesi ve uygun olmayanları iskartaya çıkarması gibi yeterliliğe sahip olan kişiler, şirketler ve ulusal ekonomiler seçilecektir.

Darwin için, tüm yaratıkların içinde yaşadığı doğal hal, çatışma halidir; hepsi de bu doğal halde birer yağmacı olarak yaşarlar. Bunun anlamı hayatta kalma ve çoğalmadır. Şirketler ve ulusal ekonomiler de bu en vahşi ekonomik rekabeti sürdürebilmek için yırtıcı (kaplanlar gibi) olmak zorundadır. Sadece en yırtıcı ekonomiler büyüyen kârlarını katlayarak çokuluslu piyasaya hakim olup çoğalabilirler. Mali spekülasyon hiçbir iş ve teknoloji meydana getirmemesine, aksine onları yok etmesine rağmen muhtemel en yüksek kazanca ulaşabilmeye ve ekonomik anlamda daha uygun, güçlü varlıklar haline dönüşebilmeye izin veren tek yoldur.

Darwin'e göre evrim, çeşitli dönüşüm aşamaları sayesinde türleri en ilkel formlarından daha karmaşık ve ince ayrıntılı hale getirir. Türlerin bu dönüşüm yeteneği, onlara zafer ve yüzyıllarca varlığını sürdürebilme olanağı vermiştir. Doğaya iyi uyum sağlayan türler kendilerini kopyalayıp çoğalabilirler. Bu bilimsel aksiyom da çağdaş ekonomik düşünceye taşınmıştır. Şirketler ve ulusal ekonomiler ekonomik çevreyi fethetmek ve etkili, istikrarlı ekonomik varlıklar olarak üstünlüklerini sürdürmek için yenilik ve gelişme yoluyla bu duruma uyum sağlamak zorundadırlar. Şirketler sürekli artan kâr oranlarını ve refahı gerçekleştirip küresel pazarda başarılı olabilmek için teknolojik dönüşümü geliştirip çoğaltmalıdır. Evrimsel süreçlerini henüz tamamlayamamış ülkeler modern gelişmiş kapitalist ekonomiler olana kadar liberalleşmiş küresel pazarda bu şartları yerine getirmelidir.

İkilik, çelişki ve evrim gibi Darwin'e ait kavramlar nesiller boyunca Batılılar'ın bilinçaltında yer etmiş olan kültürel refleksleri yansıtır. Toplumsal ve ekonomik olaylar göz önüne alındığında bu kavramlar aslında

kısıtlayıcı bağlarından kurtulmuş durumdalar. Bu yolla özel ihtiyaçların ve ayrıcalıkların yasallaştırılmasına hizmet ederler. İkilik, çatışma ve evrim kavramları hem Marksist, hem de temelini kapitalist küreselleşmenin oluşturduğu günümüz neo-klasik ekonomik rasyonalizmi gibi modern ekonomik ve toplumsal düşüncelere uygulandı. Her iki düşünce okulu da Darwin'e göndermelerde bulundu; çünkü her ikisi de kaynağını Sanayi Devrimi'yle yayılan maddi gelişme ideolojisinden almaktaydı.

Marx, Darwin'in ikilik, çatışma ve evrim kavramlarının eşitlerini kullanır. Bu yolla sınıf mücadelesini haklı çıkarır; sonrasında meydana gelecek devrimi ve tarih sahnesine çıkacak olan yeni ve en uygun tür olan proletaryanın zaferine dair kehanette bulunur. Aslında Marx *Das Kapital*'in İngilizce basımının birinci kitabını Charles Darwin'e ithaf etmek istemişti. Lenin ve Stalin gibi onun ideolojik anlamdaki takipçileri, maddi gelişme ile yeni ve daha uygun bir tür olan komünizmin gelişimini beslemek için toplumsal birikim ve sınai üretim mekanizmalarının kullanılması fikrinden çok etkilendiler. Sovyet Komiserleri büyük insan kıyımları, gulaglar* ve ekolojik suçlar gibi sonuçlar doğuran, sınai gelişme yolunda atılan megaloman adımların gözü pek liderleri oldular. Şu anda yaşanmakta olan ve kapitalist küreselleşmeyi haklı çıkaran ekonomik köktencilik de en az diğeri kadar Darwinizm'e dayanır. Toplumsal sonuçları ne olursa olsun yüksek oranda tüketime ve bireysel maddi birikime ulaşılabildiği sürece verimlilik ve rekabet edebilirlik tam olarak benimsenir. Üretim ve verimlilik artırılmalı, her türlü tüketim modeli sağlanmalı ve ekolojik tahribatın kârdan düşülmesine gerek yoktur. Pazardaki mücadele ve rekabet doğaldır ve hayatın rotasıdır; sonuçta en uygun kişi ya da şirket bu mücadeleyi kazanacaktır. En zayıf olansa iflas edecek ya da işsiz kalacaktır. Burada en ufak bir vicdani rahatsızlık duyulmadan, Darwin'in, diğer herhangi bir doğa kanunu gibi ahlâki anlamda tarafsız olan doğal ayıklanması ile ahlâki anlamda tarafsızlığı mümkün olmayan insanoğlunun ekonomik faaliyetleri arasında nasıl bir paralellik kurulduğunu görmekteyiz.

Neo-klasik Darwinizm'in temelinde ekonomiyi ister siyasi, ister toplumsal ya da kültürel diğer tüm seçenekleri belirleyen en üstün unsur haline getiren, aynı zamanda şu anki kapitalist küreselleşmenin ilham kay-

* Özellikle siyasi tutukluların kapatıldığı hapishane ve çalıştırıldığı işçi kampına verilen isim olan gulag, Sovyetler Birliği'ndeki bu tür cezaevlerinin isminden alınmıştır. (ç.n.)

nağı olan ultra-liberal mesajlar vardır. Başka hiçbir ideoloji Marksizm'e bu kadar yakın olamaz. Yine de ilk örnek, robot benzeri Sovyet insanına değil de, tek motivasyonu para ve daha fazla mal tüketmek olan, saldırganlığa varan ölçüde rekabetçi ve Darwin'in toplumsal ve ekonomik serbestlik cangılında kaybolan bir çeşit yırtıcı hayvanı andıran kapitalist insana benzer. Bu cangılda sadece şirketler değil, aynı zamanda bireyler, her toplumsal grup ve her toplum da en uygun, en güçlü ve en iyi olmak zorundadır. Rekabet edemeyenlerse toplumsal, ahlâki ve ekolojik sakıncalarına bakılmaksızın ekonomik sahneden silinmelidirler. Bu işbirliğine olanak vermeyen iki sonuçlu bir oyundur. Ya kazanırsın ya da kaybedersin.

ahlâki boyutlarından arındırılmış ekonomi kanunları ve pazar güçleri doğanın kanunlarıyla eşittir; yani ahlâkdışıdır. Yerçekimi kanunu gibi, ki dünya bu işi kendi başına halleder, bunlarda bizim iyi veya kötü olup olmadığımıza ya da aslanların zebraları avlayıp yemesine bakmaksızın işlerler. Tüm bu aşırı-liberal kavramlar Adam Smith'in ekonomik faaliyetlerde ahlâki önemi göz ardı ettiği daha önce de belirtilen ekonomik politikalarından çok Charles Darwin'in yaşam bilimine yakındır.

Smith neo-liberal ekonomik oyunun kurallarını anlamamış gözükmekte. Bu kurallar malların ve sermayenin dünya çapında serbestçe dolaşıp rekabet etmesine izin verirken iş arayışında olan insanların önüne setler çeker. İnsanlar serbestçe seyahat ve rekabet edemezler; özgürce yasalaştırılan sıkı göçmenlik kanunları işgücü pazarının küreselleşmesini önler. Bu şekilde neo-liberalizm özgürlüğü insanlara uygulanmaz. Smith'in liberalizmindeyse özgürlük üretimin tüm etkenlerini kapsar. *Ulusların Zenginliği*'nin yazarı, istihdam oluşturmaksızın ekonomik büyümeye nasıl ulaşılacağını anlayamazdı.Onun için kavranması daha da zor olan şey ise, ana itici gücü uluslar için gerçek bir refah üretmeyen mali pazar olan bir küresel ekonominin var olmasıdır.

Küresel Cangıl

Smith'in ekonomik politikalarının temelini oluşturan ahlâki ve liberal ilkelerden yoksun ya da Darwin'in doğal ayıklanma kanunuyla yönetilen bir cangıla benzeyen günümüz küreselleşme süreci daha kötü bir hale gelemezdi. Gerçekten dünya pazarı ister birey ister şirket ya da ulus olsun, hiç kimsenin kurtulamayacağı doğal bir ayıklanma kanunu gibi işlemek-

tedir. Herkes bu kurala uyum sağlamaya, işsizliği kabul etmeye, ulusal ekonominin tüm sektörlerinin yok olmasını izlemeye ve gezegenin ekosisteminin yaşamasına olanak vermeyen tüketim modellerinin genelleşmesine katlanmak zorundadır.

Bu küresel Darwin cangılında uygun olmayan türler, sadece teknolojik anlamda modernleşmede başarısız olan ülkeler değildir. Yeni teknolojileri yakalayabilmeyi ve kullanabilmeyi başarmak için yeterince yetenekli olmayan bireyler ve gruplar da bu gruba dahildir. Küresel işgücünün %30'u işsiz ya da yeterince çalıştırılamaz bir haldedir ve yoksulluk ile toplumsal eşitsizlik tüm dünyada hızla artmaktadır. Batılı sanayileşmiş ülkelerde yoksul sayısı yüz milyon civarındadır. Buna Rusya'yı ve Doğu Avrupa ülkelerini de eklersek toplam fakir insan sayısı iki yüz milyon gibi bir rakama ulaşır. Azgelişmiş ülkelerde yaklaşık 1,3 milyar yoksul insan vardır. BM verilerine göre dünyanın en zengin %20'si ile en fakir %20'si arasındaki gelir oranı 1960'ta bire otuz iken, 1991'de bire altmış bir ve yüzyılın sonunda neredeyse bire seksene ulaşmıştır. Yoksul insan sayısı neredeyse dünyanın tüm ülkelerinde artmış ve orta sınıfın gelirinde 1960'larda olduğu gibi bir artış sağlanmamıştır.

Yeryüzü küresel bir süpermarkete dönüşürken azgelişmiş dünyanın alım gücünün eksikliği dünya ekonomisinin Aşil topuğudur. Yaklaşık altı milyarlık toplam dünya nüfusunun yalnızca 1,8 milyarı gerçekten dünya pazarındaki ürünlere ve hizmetlere sahip olabiliyor. Tüm dünyada satın alınan ürünler; müzik, film ve televizyon dizileri gibi çokuluslu eğlence sanayisi malları ve kot, spor ayakkabısı, sigara, fast food gibi ucuz tüketici ürünleridir. Bugün dünyadaki tüketicilerin çok ufak bir azınlığı yeni araba, bilgisayar, video kamera, dijital telefon, fax, internet, kaliteli kıyafet, yurtdışı seyahati ve uluslararası kredi kartı gibi ürünlere ulaşabilmekte.

Bazı çokuluslu bankaların hesaplamalarına göre dünyadaki 6 milyar insandan sadece 900 milyonu kâr getirebilecek bir gelire sahiptir ve uluslararası kredi kartı alabilir. Bu yüzden büyük bir çoğunluk kâr getiren cinsten olmadıkları için bu kredi kartlarına ulaşamıyor ve böylece tüketimin küreselleşmesinde yer alamıyorlar. Bu durum XXI. yüzyılda devam edecek mi? Bazı bankacılar bunun küresel ekonominin gelecekteki genişlemesini tehlikeye atacağını kabul ediyorlar.[4]

Bununla birlikte çok sayıda çokuluslu şirket dünyada hâlâ kullanıma açılmamış pazar potansiyeli olduğunu hesaplıyorlar. Onları ilgilendiren

şey ulusal pazarların artan bir şekilde serbestleşmesi ve böylece azgelişmiş ülkelerdeki yüksek gelirli sınıfa ulaşabilmeleridir. Hindistan bir kez küresel ticaret oyununun kurallarını değiştirdi. Toplam nüfusu 1 milyarı geçen bu ülke bu pazara sayıları 200 milyonu bulan yeterli alım gücüne sahip müşteri sundu. Geriye kalan 800 milyon Hindistanlı'ysa dükkânların vitrinlerini seyretmekle yetindi. Çokuluslu şirketlerin bakış açısına göre bu 200 milyon tüketici toplam ABD pazarına denk düşmekteydi (ki bu onlar için sadece küçük bir pazardı) ve bu, bir süre daha burada iş yapmalarını sağlayacak bir miktardı. Beraberinde büyük bir toplumsal dışlamaya neden olan küresel refahın artırılması yaklaşımı Çin'de de uygulandı. Bu şirketlerin mallarını tüm nüfusa satmak gibi bir amaçları yoktu. Toplam 1.2 milyarlık Çin nüfusunda üst gelir düzeyine sahip 300 milyon kişinin müşterileri olması onlar için yeterliydi. Bu durum iki Çin arasında tehlikeli bir boşluk oluşturabilir; bir tarafta marjinalleşmiş büyük bir grup, diğer tarafta bu şirketlerin müşterileri olan yüksek gelir düzeyine sahip bir azınlık. Aynı şekilde Brezilya, Endonezya, Rusya, Meksika veya Filipinler'in nüfusunun büyük bir oranının da marjinalleşmiş olması önemli değildir. Bu şirketlerin tek meselesi yüksek gelir düzeyine sahip azınlıkları ele geçirmektir.

Bu küresel cangılın bir diğer özelliği sadece çok az sayıda istihdam ortaya çıkarması değil; aynı zamanda tüm gezegeni kapsayan çok büyük bir kumarhane yaratmış olmasıdır. Bu mali spekülasyona dayalı dünya kumarhanesinde içinde yatırımcıları, müşterek fonları, borsaları, kur pazarlarını, tahvilleri ve menkul kıymetleri de barındıran bir dizi yaratıcı oyun oynanmakta. Ticaret veya istihdam yaratan doğrudan uluslararası yatırımlarla hiçbir ilişkisi olmayan günlük milyarlarca ve yıllık trilyonlarca dolar tutarında işlem gerçekleşmektedir. Dünya para piyasalarında bir haftada gerçekleşen spekülatif işlemlerin tutarı tüm dünyadaki yıllık uluslararası ticaret ve yabancı yatırımların toplam değerine eşittir.

Bu kumarhane hiçbir zaman kapanmaz. Ticaret Avrupa'da durduğunda New York'ta başlar ve daha sonra bunu Tokyo ve Hong Kong izler. Dünya çapındaki uydu tabanlı telekomünikasyon sistemi sayesinde binlerce komisyoncu, bankacı, yatırımcı, sermaye yöneticileri, şirket sahipleri ve hatta bireyler poker, blackjack veya rulet oynamak yerine, bilgisayar ekranları üzerinde küresel ölçekte milyarlarca dolarlık bahislere girişir, hisse senedi alır, tahvil satarlar, kur değerleriyle oynar, gelecek-

teki fiyatları belirler türevleriyle oynar ve çeşitli karmaşık ve değişken mali spekülasyonlar geliştirirler. Asıl mesele çok hızlı bir şekilde çok fazla para kazanmaktır.

Bu dünya kumarhanesiyle sıradan bir kumarhane arasındaki fark, birincisinin kumar oynamayanları bile etkilemesidir. Bir para kurunun değerindeki değişme veya hammadde fiyatları üzerindeki bir spekülasyon çok büyük kazançlara neden olduğu gibi sermayenin kaçmasına veya borsalarda büyük zararlara, şirketlerin iflasa sürüklenmesine ve işten çıkarmalara neden olur.

Bu dünya kumarhanesinin büyük yıkımlara neden olan Darwinist sonuçları olmuştur. 1970'lerin ortalarında sözde gelişmekte olan ülkelere kolay krediler önererek bu ülkelerin petrolden kazandığı dolarları geri almayı başarmıştır. 80'lerde faizlerde artış için gerekli şartları yaratamış; bu durum Latin Amerika ülkelerini kredi almak için yetersiz ülkeler haline getiren büyük borç krizlerini doğurmuştur. 1990'lardan sonra dünya kumarhanesindeki yatırımcılar gittikçe daha yırtıcı bir hale geldiler. Bugünlerde ortak oluşumlarla hareket ediyor, çok yavaş yatırım yapıyor, büyük kazançlar elde ediyorlar; çok hırslılar ve bırakın kazançlarını yitirmeyi, azalan verimle ilgili en ufak bir imada dahi paniğe kapılıyorlar. Popüler hale gelen ülkelerde oransız yatırımlar yapma eğilimindeler, fakat ufukta ilk bulut gözüktüğünde, daha önce üzerine titredikleri kurlardan çılgınca kaçıyorlar ve bu ekonomiler kaçınılmaz olarak değerlerini yitiriyor ve büyük zarar görüyorlar. 1990'da Avrupa Para Sistemi'ne saldırıp, sterlinin değerini yitirmesi için zorladılar. 1994'te sermaye kaçışı Meksika'yı tekrar ödeme aczine düşürdü. 1997'de gerçekleşen sermaye kaçışı ise Asya'da yükselen ekonomileri iflasa sürükledi.

Büyük mali kriz Güney Kore ve Malezya gibi Asya kaplanlarını birer vejetaryene çevirdi. Daha önce başını Japonya, ABD ve Avrupalı yatırımcıların çektiği büyük bir spekülatif yatırım dalgası yüzünden hak etmedikleri halde kaplan olarak anılan Tayland, Endonezya ve Filipinler acı bir şekilde cezalandırıldılar. Onlarca yıldır modern fabrikalar yaratmaya yönelik, ihraç edilen malların teknolojik içeriğini geliştirmeye çalışan yabancı yatırımlar, 1990'da spekülatif işlemler haline dönüştü. Mali piyasaların yeniden düzenlenmesi, demokratik vergi sisteminin eksikliği ve yolsuzluklar yüzünden sermaye, artık gayri menkul satın alımı, sayısız banka ve finans kuruluşunun yaratılması için spekülatif krediler

şeklinde edinildi. Hatta bazen bu krediler kişisel kayırmaların karşılığı olarak kazançsız işlerin finansmanında kullanıldı. Borç alanlar, aldıkları krediyi kumarhane yatırımcılarına geri ödemekte zorlandıkları an çılgınca bir kaçış gerçekleşti. Milyarlarca dolar Tayland, Malezya, Güney Kore, Filipinler ve Endonezya'nın merkez bankalarından çekildi ve özel mali kuruluşlarına transfer edildi. Tüm bu ülkeler IMF'nin denetimini ve yönlendirmesini kabul etmek ve hiçbir zaman bu Asya ruletini oynamayan milyonlarca vatandaşın kişisel gelirine darbe indiren sert önlemleri uygulamak zorunda bırakıldılar.

Latin Amerika'da bu kumarhane tarzı yatırımlar Asya'dakinden çok daha az gerçekleşti. Üstelik Asya'daki gibi modern fabrikaların ve teknolojik yenilenmenin finansmanı evresi bile yaşanmadı. Dahası, Latin Amerika'da başlangıçtan bu yana yatırımlar Darwinist bir görüntüdeydi ve aşırı derecede spekülatifti. Burada küresel sermaye akışının büyük çoğunluğu menkul kıymetlere, hisse senetlerine ve daha az olarak da yatırımların hızla iyileşmesi sonucunu doğuran tekelci özelleştirmeler yoluyla varlık edinmeye aktarıldı. Üretime yönelik çok az bir yatırım da düşük teknoloji içerikli hammaddelerin ihracatında kullanıldı. Böylece kumarhane yatırımları Latin Amerika ülkelerini hammadde veya düşük teknolojik içerikli mal ihraç eden ülkeler şeklinde birleştirdi. Sonuç olarak Latin Amerika'da cari hesap açıkları gittikçe birikti ve yaşamları küresel kumarhane tarafından karşılanan kısa dönemli spekülatif sermayeye bağlı hale geldi.

Latin Amerika'nın küresel kumarhanede kazanma şansı çok zayıf bir ihtimaldir. Bunun için eline çok iyi kartların gelmesi gerekmektedir; bu da bugüne kadar gerçekleşmemiştir. Böylece kısa vadeli spekülatif sermaye kritik miktarda üretime yönelik yabancı yatırımı oluşturabilir. Bu yatırımla da modern şirketler kurulabilir, istihdam yaratılabilir ve teknolojik içerikli ihracat ürünleri artırılabilir. Asya'da yaşananlardan sonra böyle bir ihtimal olası gözükmemektedir. Daha çok cari hesaplar açığındaki en ufak bir artış veya devalüasyon ihtimali ya da siyasi istikrarsızlık veya Latin Amerika'daki popülist önlemler yüzünden yabancı sermaye kuruyacak veya kaçacaktır. Böylece bir kez daha birçok ülke iflas etmiş halde bırakılacak, bu ülkeler de şu anda istihdam yaratmadan gerçekleşen büyümeyi bile finanse edemez hale gelecekler.

Küresel cangıldaki sermayenin, bulunduğu ülkelerden yıldırım hızıyla kaçma eğilimi vardır. Üstelik dünyadaki hiçbir hükümetin idare ede-

mediği neredeyse fiili bir öneme sahiptir. Dünyanın ekonomik gücü, istekleri ve faaliyetleri en güçlü merkez bankaları tarafından bile uysallaştırılamayan büyük mali yağmacılarını eline geçmiştir. Dünyadaki en zengin yedi ülkenin başkanları sadece kendi endişelerini dile getiren resmi bildiriler yayınlarlar, IMF ve Dünya Bankası'nın küresel kumarhanedeki faaliyetleri yeniden düzenlemeye yönelik hiçbir yetkileri yoktur. Bu iki kurum bunun yerine fakir ülkelerde hiçbir istihdam yaratmayan ve kendilerinin de hiçbir şekilde denetleyemediği istikrarsız yabancı yatırımları çekmeye yönelik reçeteler sunarlar.

Küresel cangıl sadece mali bir kumarhane değildir. Aynı zamanda gezegenin ekolojik dengesiyle bağdaşmayan tüketim modellerini de genelleştirir. Tüm çağdaş tüketim anlayışları doğanın sadece tüketilmesi gereken bir diğer hammadde olarak algılandığı bir ekonomik modele dayanır. Tarım alanlarının yerine şehirleşme geçer, bu durumun doğal sonucu ise azalan gıda üretimidir. Aşırı avlanma tüm balık stoklarını tüketir. Sera gazı yayılımı havanın kirlenmesine, iklim değişikliklerine, kuraklığa ve su baskınlarına neden olur. Kimyasal ve nükleer sanayiler zehirli atıklarını gizlemeye devam etmektedir. Mallar, kilometrelerce uzunlukta kağıt ve kartonla sarılarak tüm dünyaya gönderilir. Bu da ormanların yok olmasına neden olur.

Tüketim modellerinin küreselleşmesiyle çöpler de küreselleşmiştir. Nükleer, kimyasal ve zehirli atık dağları, şırınga, sargı, gazlı bez, boya, plastik, eski araba lastiği, kumaş, metal nesne, seramik gibi sanayileşmiş ülkelerin attığı çöpler sistematik olarak azgelişmiş dünyadaki ve Doğu Avrupa'daki yeni küresel çöplüklere taşınır. Aynı tüketim modeline dayalı zenginliğe azgelişmiş ülkeler de ulaşsaydı ne olurdu? Küreselleşme başarılsaydı dört milyon yeni tüketicinin meydana getirdiği atıkların yeniden dönüşümü mümkün olur muydu? Ya da biz tüketim modellerimizi değiştirmek zorunda mı kalırdık?

ABD'de doğan bir bebek çevreye İsveç'te doğan bir bebekten 2 kat, İtalya'da doğan bir bebekten 3 kat, Brezilya'da doğan bir bebekten 13 kat, Hindistan'da doğan bir bebekten 35 kat, Bangladeş'te doğan bir bebekten 140 kat, Çad, Ruanda, Haiti ya da Nepal'da doğan bir bebekten 280 kat daha fazla yük bindirmektedir. Çevre, modern tüketim modelinin örnek olarak sunduğu bu Amerikan bebeğinin verdiği zararı, her yıl dünyada doğan 80 milyon bebeğin de vermesine dayanabilir mi?

Eğer sanayileşmiş toplumların tüketim alışkanlıkları küreselleşirse dünyanın biyosferi bu yükü kaldıramayacaktır. Sanayi devriminden sonra çevreye yaygın olarak zarar verilmeye başlandığı tespit edilen bir gerçektir ve bu zararın hızı çağdaş tüketici toplumların ortaya çıkışıyla çabucak artmıştır. Bununla birlikte dünya cangılının amacı, halihazırda bir milyar kişi tarafından izlenen sürdürülemez tüketim alışkanlıklarını gelişmekte olan dünyanın beş milyarlık sakini arasında yaygınlaştırmaktır. Aşırı tüketime dayalı toplumların yaşam şekli tüm dünyaya önerilmektedir. Bu gerçekte yatan ironiyse işsizliğin, yoksulluğun ve yabancılaşmanın bunu engellemesidir. Öbür türlü beş milyar adet uluslararası kredi kartı biyosferi çok hızlı bir şekilde yok edebilirdi.

Şu anki çokuluslu küreselleşme modeline göre gezegenimiz içinde tüm ulusların zenginlik içerisinde ve doğal kaynakları koruyarak yaşadığı bir dünya olmaktan uzaktır. Daha çok içinde küresel ekonominin tüketicileri olan, aynı yaşam tarzını paylaşan, çevreye zarar veren zengin insanların yaşadığı bir mahalleye benzemekte. Beverly Hills sakinleri ve Mexico City, Lima, Johannesburg veya Bombay'da zengin semtlerde yaşayanlar aralarındaki kıtalararası mesafeye rağmen birbirleriyle çok benzer şartlarda ve çevrelerindeki komşularıyla da tam anlamıyla zıt şartlarda yaşarlar. Los Angeles'dan Vladivostok'a ve Rio'dan Manila'ya kadar fakirler, işsiz çoğunluk gelirlerini artırma şansları olmadan yüksek duvarlarla çevrilmiş, özel polis kuvvetleri tarafından korunan evlerinde yaşayan ve tüm dünyada her çeşit malın en mükemmelini tüketen bir grup elitle yan yana yaşarlar.

Bu Darwinci küresel köyün ana caddeleri dünyanın tüm şehirlerindeki zarif mahallelerden meydana gelir. Arka sokaklardaysa yoksul halkın yaşadığı derme çatma kulübeler ve teneke barakalardan oluşan mahalleler vardır. Bu yeni küresel şehir bölgelerindeki kalabalık yerleşimler, su, enerji ve yiyecek sıkıntısı çeker ve hava kirliliği, yasadışı işgücü, çocuk sömürüsü, işsizlik, fahişelik, adi suçlar ve çocukların suç işleme eğiliminde hızlı artış gözlemlenir. Çok yakında insan enerjisi, gayri resmi faaliyetler ve işsizlikle dolu bu tehlikeli ve sağlıksız küresel yerleşimlerde birçok fakir ülkenin kaderi ortaya çıkacaktır. Çünkü bu şartların üreteceği yeni siyasetçiler, işadamları ve profesyoneller, kurulu düzeni tehdit edecek suçluları ve aşırı uçlara savrulmuş insanları doğuracak.

Modernleşmeyi İçermeyen Düzenlemeler

Darwinist destanın son bölümü olan şu anki durum daha önce de belirtildiği gibi 70'lerin ortasında petrol kârlarındaki aşırı artışın çokuluslu bankalarda birikmesi ve bankaların da bu paraları krediler için kaynak olarak kullanmasıyla başladı. Bankacılar Üçüncü Dünya ülkelerini dolaşarak borç teklif etmek için hiç vakit kaybetmediler. Hızla yükselen petrol fiyatları yüzünden doğan iyice artmış ithalat giderlerini karşılamaya çalışan azgelişmiş ülkelerin hükümetleri, bankacıların baştan çıkarıcı teklifleriyle ekonomilerinin durgunluğa girmesi ve gözden düşme arasında bir seçim yapmak zorunda bırakıldılar. Elbette ki birinciyi seçtiler.

Citicorp bu kredileri çılgınca dağıtan önemli bankalardan biriydi. Bugün sahnede olan en gözü pek bankacılardan biri olan başkanları, Walker Wriston, "devletler hiçbir zaman iflas etmez; her zaman borçlarını geri öderler" parolasıyla beraber "petrolden kazanılan dolarların yeniden değerlendirilmesi" fikrini ortaya atmıştır. O haklıydı. Borç krizleri devletlerin onlarca yıllık toplumsal gelişimini yok etti. Ama onlar ödemeye devam ettiler. Bankalar IMF'nin denetimindeki sıkı düzenlemelere dayanan yeni finansman programlarıyla faizlerini topladılar. 1990'ların başlarında durum çığrından daha çıkmamıştı. Katı düzenlemeler ve toplumsal perişanlık altındaki borçlu ülkeler yılda 50 milyar ABD doları ödemekteydi.[6]

Bir kez bankaların riski ortadan kalktığında sonraki adım azgelişmiş borçlu ekonomileri küresel rekabetin içine itmek olmuştur. Bu borçlu ülkelerin kredi olabilirliğini sağlamak ve uluslararası alanda dışlanmalarını önlemek için tek yol olarak sunulan Dünya Bankası'nın yapısal düzenleme programlarıyla hayata geçirilmiştir. Bu yapısal düzenlemeler bir çeşit liberalleşme, serbestleşme ve özelleştirme patlamasını barındırıyordu ve onları etkili kapitalist ekonomiler haline getirmek için azgelişmiş ülkelerin küresel ekonomik rekabete kısa sürede dahil edilmesi amaçlanıyordu.

IMF ve Dünya Bankası hızlı ve ayrım gözetmeksizin gerçekleştirdiği liberalleşme işlemi aracılığıyla teknolojik olarak geri kalmış ulusal ekonomileri küresel ekonomiyle bütünleştirmeye çalıştı. Bu durumda bu ülkeler uluslararası pazarda sahip oldukları avantajları kullanmaya çalıştılar. Böylelikle azgelişmiş ülkeler zaten var olan geleneksel ilkel mal ihra-

cat sektörlerini yeniden ürettiler. Yeni ve teknolojik içeriği yüksek mallar ve hizmetler üretmeye yönelik olarak modernleştirme ve çeşitlendirme teşvik edilmedi.

Yapısal düzenlemeyi besleme anlamında Dünya Bankası fazlasıyla ikna olmuş durumdaydı. Bir kez ekonomiler liberalleşirse gelişmekte olan ülkelerin ucuz işgücü gibi rekabetçi avantajları modernleşmeyi sağlamak için gereken yabancı yatırımları çekebilirdi. Gerçeklerin bize gösterdiği şeyse bu inancın tamamıyla kurumsal bir düşünceden ibaret olduğu ve hiçbir gerçeklik temeli taşımadığıdır. En başta küresel ekonominin spekülatif doğası yüzünden üretime yönelik yabancı yatırımı elde etmek çok zordu. Bugünün uluslararası finans pazarı büyük bir kumarhanedir. Bir günde bir trilyon dolar tutarında işlem gerçekleşmektedir. Bu da üretime yönelik yabancı yatırımların bir yıllık toplam tutarının yaklaşık altı katına eşittir.[7] Bu işlemler herhangi bir sınai yatırım çeşidinden çok daha fazla miktarda kısa vadeli kazanç sağlar. Sonrasındaysa çokuluslu üretim şirketleri yalnızca ucuz işgücüne dayalı yatırım yapmazlar. Aynı zamanda iyi bir altyapı, geniş bir iç pazar, kalifiye işgücü ve kendileri için yedek parça üretimini küresel pazarın teknik şartnamelerine göre yapabilecek teknolojik yeterliliğe sahip yerel şirketlerin varlığı onlar için çok önemlidir. Bu yüzden üretime yönelik çokuluslu yatırımların %70'inden fazlası bizzat sanayileşmiş ülkelerde gerçekleşmektedir.

Ne çokuluslu yatırımlarla ne de teknolojiyle geri kalmış temel mallar ihraç eden ekonomileri modernleştirmek mümkün olacaktır. Buna rağmen IMF ve Dünya Bankası, çokuluslu şirketlerle kendi ithalatlarını modernleştirmek için üretime yönelik yabancı yatırım olanaklarını genişletme yolunda yapısal düzenlemeler gerçekleştiren ülkelerin işadamlarını bir araya getirmeye yönelik hiçbir sistematik çaba harcamamıştır. İşadamlarının ve üretime yönelik çok az yabancı yatırım çekebilen ülkelerin yöneticileriyle, çokuluslu şirketlerin yönetimlerinin buluşabileceği ve tartışabileceği herhangi bir uluslararası toplantı merkezi yoktur. IMF ve Dünya Bankası tarafından zorla kabul ettirilen katı düzenlemeler bu şanssız ülkeleri neo-liberal kuramlardan çok küresel ekonominin gerçek aktörleriyle karşı karşıya getirmiştir.

Bu Darwinist deneyimle, sadece liberalleşme, serbestleşme ve özelleştirmenin ilkel, geri kalmış ekonomileri teknolojik olarak modernleştirecek oranda yatırımın gerçekleşmesini garanti etmediğini görürüz. ABD, Avru-

pa, Japonya veya Asya'daki YSÜ'lerin modern sanayileşme geçmişini bilen hiç kimse teknolojik modernleşmenin devlet desteği olmadan gerçekleşebileceğine inanmaz. ABD kendisi yarım yüzyıldan uzunca bir süredir gizlice sınai büyümeyi ve ultra-modern teknolojik gelişmeyi sübvansiyonlarla destekleyerek sanayi politikasını belirlemesi herkes için en ikna edici örnek olmuştur.[8]

Azgelişmiş ülkelerin ekonomilerini başarıyla stabilize ederken büyük toplumsal yıkımlara neden olan ve ekonomilerin modernleştirilmesinde başarısız olan 300'den fazla düzenleme programının ardından Dünya Bankası görünüşe göre devletin rolünü kabul ederek eskiden savunduğu şeylerin tersini savunmaya başlamıştır. Dünya Bankası şimdi bu talihsiz azgelişmiş ülkelerin modernleşmesini sağlamayan ekonomik ayarlamalar politikasını dikte etmekle kalmıyor, aynı zamanda Hobbes, Locke, Bodin, Montesquieu, Lenin ya da Aron gibi davranmaya çalışarak devletin rolüyle ilgili kuramlara katkıda bulunmaya çalışıyor. Bu şekilde ideal devletin nasıl çalışması gerektiğini gösteriyor ve böylece onların yapısal düzenleme programlarının kötü yönetim veya daha ötesinde yolsuzluk sebebiyle felce uğramasını önlemeye çalışıyor.

Dünya Bankası, "devlet yönetimini" yeniden kurmaya çalışıyor. Devletin parçalara ayrılmaması gerektiğini savunuyor, fakat müdahaleye en fazla maruz kalan toplumsal grupların korunması, altyapı, ekolojik koruma, toplumsal hizmetlere yatırım yapmak için modernleşmeyi destekliyor. Dünya Bankası, bağımsız yargı gücüne saygılı, yolsuzluktan arınmış modern demokratik devleti onaylıyor. Fakat Dünya Bankası'nın önerileri bayattır ve yeni hiçbir şey sunmamaktadır. Eğer hükümet etkiliyse ve yolsuzluğa bulaşmamışsa her ekonomi daha iyi işleyecektir. Yine de bunun daha ileri götürülmesi gerekir. Böylece, Japonya, Güney Kore veya Tayvan örneğindeki gibi, devlete modern bir yönetici rolü verilerek onun ulusal kapitalizmi desteklemesi, modernleşmesine yardımcı olması, şirketlerin rekabet gücünün artırılması sağlanabilir. Dünya Bankası, devletin bu yönetimsel rolüyle ilgili hiçbir yorumda bulunmuyor. Bu durumun kapitalist modernleşmenin, pazarın görünmez eline bırakılmasıyla ortaya çıkacağı düşünülüyor.

On yıllık neo-liberal reformlardan sonra bile Latin Amerika rekabet edebilir bir büyüme gerçekleştiremedi. Ulusal bütçe hâlâ yetersiz, ihraç ürünleri çeşitlendirilmemiş, sınai yetersizlik sürmekte, bilimsel ve tekno-

lojik eğitim sistemi eksik ve yoksulluk azalmıyor. Bazı kısa vadeli özelleştirmeler ve yatırımlar yüzünden ekonomik kalkınma hayali sürüp gidiyor. Bu durum, benzer ülkelerin kent nüfusu içerisindeki gelir seviyesi yüksek bir grup elit için lüks mallar ithal etmesini olanaklı kılıyor. Böylece nüfusun geri kalan büyük çoğunluğu sadece birkaçının erişebileceği bir rüyayı görmeyi sürdürüyor.

Afrika'da düzenleme politikalarının sonuçları çok daha fazla zarar verici ve belirsiz olmuştur. Bu topraklar Dünya Bankası'nın yapısal düzenleme programlarının en fazla uygulandığı gelişmekte olan bölgedir. Borç krizinin patlak verdiği 1982'den bu yana sadece Afrika'da 162 program uygulanmıştır. Bir kıyaslama yaparsak dünyanın geri kalanında uygulanan program sayısı 126'dır. Bazı Afrika ülkelerinde 1983 ile 1993 arası en az dörder kez düzenleme programları uygulanmıştır.[9] Latin Amerika'nın tersine Afrika, kısa vadeli spekülatif yabancı sermaye bile çekememiştir; tam aksine statüleri, bu yapısal düzenleme programları altında, hammadde ve temel eşyalar ithal eden ülkeler olarak pekişmiştir. Böylece bölge eskisinden daha düşük fiyatlara bu ürünleri ihraç etmeye devam ediyor.[10] Bu düzenlemeler Afrika'yı basit mal üretimi çıkmazına sokarak durumlarını daha da olumsuzlaştırmıştır. Buna ek olarak Afrika, dünyada nüfus artışının en fazla olduğu bölge olarak da bir olumsuzluğa sahiptir. Yirmi yıllık bir ideolojik deneyim geçirdikten sonra Afrika, yeni bin yıla küresel ekonomiye uyum sağlayamayan bir dolu işlevsiz ulusal ekonomiden oluşan bir kıta olarak girmiştir.

Anlaşılmaz teknolojik diline rağmen Dünya Bankası'nın yapısal düzenleme programları, büyük oranda Washington Uzlaşması'na dayanan ideolojilere (bkz. s. 52) ve azgelişmiş ekonomileri Anglo-Sakson kapitalizm modeli görüntüsü altında modern kapitalist ülkelere dönüştürmeyi amaçlayan neo-klasik iktisatçıların kurumsal açıklamalarına bağlıydı. Bu azgelişmiş ülkelerin büyük bir çoğunluğunda modernleşmeyle ilgili gerçek sorun, tarihi ve kültürel iken, IMF ve Dünya Bankası yöneticileri ekonominin tam olarak serbestleşmesine takılıp kaldılar. Oysa bu ülkeler kapitalist bir dünya görüşü ve teknoloji yoluyla üretimlerini modernleştirmeleri için gereken bilimsel bir geleneğe sahip değillerdi.

Bugün azgelişmiş ülkelerin pek çoğu modernleşememektedir. Bu ülkeler, teknolojik değişim geçirmeden, ihracatlarında kayda değer bir çeşitlilik gerçekleştiremeden, XXI. yüzyılın yüksek rekabete dayalı küresel

pazarında varlıklarını sürdürebilmek için rekabetçi avantajları olması gereken şirketler yaratamadan yaşamaya çalışıyorlar. Bu ülkelerin çoğu, eskiden beri var olan hammadde ve düşük teknolojik içerikli mal ihracatını devam ettirirken ekonomilerini liberalleştirdiler. Ekonomilerini dışa açmaları sadece sanayileşmiş ülkelerden ve çokuluslu şirketlerden; işlenmiş ürün, hizmet ve gıda maddesi ithalatını artırdı. Böylece, yakında bir gün özelleştirme ya da kısa vadeli yabancı sermaye akışıyla dahi kapatamayacakları yeni bütçe açıkları oluştu. Bu tespit de bize Darwinci ekonomik mantığın iflas ettiğini gösteriyor.

Proleteryanın Yok Oluşu

Darwinci pazar tarafından yönlendirilen teknoloji, kendi gelişimine uyum sağlayamayanları dışarıda bırakan katı bir etken olarak varlığını sürdürmektedir. Bugünün teknolojik devrimi, büyük bacaları ve onu işleten işçileriyle birlikte devasa fabrikaları yok etmektedir ve yerlerine büyük oranda otomasyona geçilmiş, bilgisayarlarla donatılmış ve geçici işlerin olduğu daha küçük üretim merkezlerini kurmaktadır. Bu tür bir modernleşme neredeyse sanayi üretiminin tüm kollarında gerçekleşmektedir. Sonuçsa tüm dünyada önüne geçilemez bir proleteryasızlaşma sürecidir.

Bu fabrikalara dayalı dünya ekonomisinden, yoğun olarak bilgisayarla donatılmış şirketlere kayma, XIX. yüzyılda gerçekleşen tarımdan, fabrikalara yönelmeden çok daha radikal ve sarsıcıdır. İşgücüne dayalı Sanayi Devrimi daha yavaş gerçekleşmişti ve tarım toplumuna, makine çağına ayak uydurabilmek için zaman tanımıştı.

Ayrıca Sanayi Devrimi, yok ettiğinden daha fazla sayıda iş yaratmıştı. Tam tersine, bilgisayar devrimi daha fazla işi ortadan kaldırdı ve bunu daha vahşice yaptı. İşçilerin büyük bir kesimi için daha iyi işler yaratmayacak ve toplumsal eşitsizliği derinleştirecektir. Bu devrim daha hızlı gerçekleşmekte ve toplumsal sonuçları daha şiddetli olmaktadır. Kalifiye olmayan işçiler kolayca ekarte edilmekte, işini kaybedip yeni teknolojiye göre kendilerini yetiştiremeyen işçiler, iş bulabilseler bile daha önce kazandıkları maaşlardan çok daha azıyla yetinmek zorunda kalacaklar.

Bu durum hem Avrupa'da hem de ABD'de gözlemlenebilmektedir. Kuzey Amerika'da Teknolojik Devrim'le birlikte birçok iş yaratılmasına

rağmen bunların çoğu düşük ücretlidir. Bu yeni işçilerin çoğu çalışarak yoksullaştıkları için "çalışan fakirler" olarak adlandırılırlar. Massachusetts Institute of Technology'den (Massachusetts Teknoloji Enstitüsü) Nobel ödüllü ekonomist Robert Solow, ABD'nin 1973'deki (Amerikan istihdamının altın çağı) istihdam seviyesine yeniden ulaşmasına rağmen, büyük maaş farklarının neden olduğu adaletsiz gelir dağılımı yüzünden aynı zenginlik seviyesine ulaşamadığını dile getirir. Tam tersine Avrupa'da çok sayıda yeni iş yaratılmadı. Bunun nedeni kısmen Avrupalılar'ın gelirlerinin azalmasını kabul etmeyip, beklemeyi ve toplumsal güvenlik sistemi tarafından sağlanan işsizlik sigortasıyla yaşamlarını sürdürmeyi tercih etmeleridir. Buradan sağladıkları gelir Kuzey Amerika'dakiyle kıyaslandığında çok daha yüksektir.

Yeni teknolojiler, özellikle kalifiye işçilerle, kalifiye olmayan işçilerin büyük bir çoğunluğu veya sadece hassas bilgisayar işleri gerçekleştirmek için yetiştirilen kişilerle, daha önce ulaştıkları gelir düzeyini sağlamayan geçici hizmetlerde çalışanlar arasında yeni ve sert toplumsal bariyerler oluşturabilir. New York şehrini iflastan kurtaran bankacı Felix Rohatyn, bu durumu ülkesini tarif ederken kullandığı şekliyle "insafsız ekonomi" olarak belirtir. Ayrıca, ABD toplumunda düşük kalifiyeli işçilerin oluşturduğu orta sınıftan sermaye sahiplerine ve yeni teknolojik aristokrasiye doğru bir zenginlik transferi gerçekleştiğini dile getirir.[11] Teknolojik Devrim'in ürettiği şiddetli toplumsal kargaşa sadece ABD'yle sınırlı değildir. Sanayileşmiş ülkelerin tümünde gerçekleşmektedir. Bazı durumlarda, örneğin Avrupa'da işsizliğe yol açar, ABD gibi diğerlerindeyse eşitsizliği artırır.

Modern üretim, işçi emeğinin yerini almıştır. Üretimin her birimi için daha az iş söz konusudur. İşgücü içerisinde vasıfsız işçilerin oranı geçen yıllarda oldukça azalmıştır. Profesör Peter Drucker tarafından gerçekleştirilen bir çalışmaya göre ABD ve Avrupa'da 1960 yılında çalışan dört kişiden biri işçiydi, şu andaysa bu oran 7'ye 1'dir. Teknolojik Devrim, fabrikanın kapısında durmamıştır; aynı zamanda işyerini de istila etmiştir. İşsizlik, geniş bürokrasileri de etkileyerek, yazılım programları sayesinde onları ortadan kaldırmıştır.

İşsizliğin bir sonucu olarak şu anda çalışanların ve işçilerin sendikalaşmasında, gözle görülür bir azalma söz konusudur. Sadece ABD'de sendika ve işgücü sayısı üçte bir oranında azalmıştır. Avusturya, Fransa,

Almanya, İtalya, İsviçre ve Britanya'da da azalmaktadır. Hem sanayileşmiş ülkelerde hem de yoksul ülkelerde sendikalar güçlerini ve siyasi nüfuzlarını yitirdiler. Bugün, dünya işgücünün sadece %17'si sendikalıdır. İlk olarak işgücünün yoğun olduğu Sanayi Devrimi'yle, proletaryayı siyasi bir güç haline getirmişti. Şu anki Teknolojik Devrim'se, geriye siyasi güç olarak sermayeyi ve yazılımı bırakmıştır.

Sanayileşmiş ekonomilerde üretimde işsizleştirmeyi sağlamanın en etkili yolu, "yalın üretim" (lean production) büyük bir fabrikayı ufak atölyeler şeklinde parçalayıp, teknolojiyi yoğun olarak kullanmayı, çok az sayıda ve hızlı bir şekilde yetiştirilmiş işçileri kısa vadeli sözleşmelerle ve daha önce uzmanlaşmış işçilerin aldığından daha düşük bir maaşla çalıştırmayı kapsayan, montaj hattında parçaların tam gerekli olduğu zamanda teslimi yöntemini kullanarak, maliyetleri düşürmeye çalışan üretimdir. Bu atölyeler emirleri ana fabrikadan bilgisayarla alırlar, parça yönetimini hızlı bir şekilde gerçekleştirip, tam montaj zamanı geri gönderirler. Böylece merkez fabrikada stokların korunması yüzünden gerçekleşen yüksek maliyetin önüne geçilir.

Bir diğer etkili yöntemse maliyet, kalite, hizmet veya çabukluk gibi kritik uygulamalarda büyük gelişmeler sağlanabilmesi için, işletme süreçlerinin baştan aşağı yeniden tasarlanmasıdır. "Değişim mühendisliği" (re-engineering) ismi verilen bu yöntem, şirket içerisindeki faaliyet zincirinin tümünü ortadan kaldırmak için bilgisayarların yoğun olarak kullanılmasını içerir. Bu yöntemi kullanan şirket, fabrikaya daha önce şirket içerisinde var olan tüm insan faaliyetlerini gerçekleştirecek bir yazılımı kullanabilecek bir teknisyen atanır. "Ölü yapı" (dead structure) denilen bu yeni teknisyen, sekreterden profesyonellere kadar tüm kadroyu kendi yazılımıyla değiştirir. Bu yöntem, şirketin verimliliğini ve hizmetlerden sağladığı kârı artırmıştır ve bu çok büyük sayıda işi yok eden yöntemlerden biridir.[12]

Her iki üretim biçimi de birçok önemli şirketin giderlerini kısmayı başarıp, kârlarını ve üst düzey yöneticilerinin maaşlarını yükseltmesine rağmen çok fazla sayıda işi yok etmiştir. Birçok şirketin hisselerinin değerinde ve en üst yöneticilerinin maaşlarındaki artış profesyonel, teknisyen, sekreter ve işçilerden oluşan bir piramidin işten çıkarılması pahasına sağlanabilmiştir. Önceden büyük bir yöneticinin gurur duyduğu şey istihdam yaratabilmesiydi; şimdiyse, istihdamı yok eden bu iki üre-

tim yöntemini uygulayan yöneticiler en fazla para kazananlardır.[13]

Proleteryanın bu yöntemlerle yok edilmesiyle birlikte şu anda dünyadaki üretimde moda olan bir diğer eğilimse "esnek işgücüdür." Bu, personelle üretim gereksinimlerine göre günlük birkaç saatlik bir çalışmayı kapsayan bir yıllık ya da altı aylık sözleşmeler yapma anlamına gelmektedir. Çalışma saatleri artırılabilir; ama işçi, çağrılmayı bekleyerek hiçbir gelir elde etmeden haftalarca evinde de oturabilir. Bu yeni sınai sözleşmelerin şartlarına göre, işçiler için ne sendikalaşma hakkı ne de işten çıkarılma durumunda toplumsal tazminat hakkı söz konusudur.

Eğer ABD ve Avrupa gibi nüfus artışının stabilize edildiği bölgelerde bile Teknolojik Devrim milyonlarca işi yok ettiyse veya daha çok geçici, düşük maaşlı işler yaratıyorsa, azgelişmiş ülkelerin gelecekte istihdam yaratma şansları ne kadardır? Onlar zaten ABD, Avrupa ve Japonya'nın 1930'lardaki büyük buhran döneminde karşılaştıkları işsizlik rakamlarının çok üzerinde bir oranla yüz yüzeler. Buna ek olarak, şu anki şehirlerde çalışma çağındaki nüfus, sanayileşmiş ülkelerinkinden iki kat hızla artmaktadır.

Azgelişmiş ülkelerdeki nüfus artışı yılda 70 milyon civarındadır ve her yıl iş arayan genç nüfus oranı 38 milyon kadar artmaktadır. Bu tüm Ant ülkelerinde her yıl doğan nüfusa eşittir ve Kolombiya'nınki kadar bir nüfus iş aramaktadır. Bugün azgelişmiş dünyada 700 milyon işsiz veya işsize yakın insan vardır. 18 yıl içerisinde doğacaklara ne olacaktır? Onları nasıl bir gelecek bekliyor? BM ve Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labor Organization - ILO), eğer bu ülkelerde nüfus artış oranı aynı büyüklükte devam ederse, önümüzdeki yüzyılın ilk on yılında bir milyar yeni işe ihtiyaç duyulacağını dile getiriyor.[14] Yeni teknolojiler altında dünya nüfusundaki bu kitle nasıl istihdam edilecek?

İstihdam yaratmak neredeyse olanaksız olacaktır; çünkü çok sayıda işçi çalıştıran en önemli çokuluslu yatırımlar, zaten 1970 ile 1990 arasında gerçekleşmiştir. Üstelik XXI. yüzyıl ilerledikçe fabrikalarda işletim maliyetlerini düşürmek için daha fazla sayıda personelin işten atılması sonucunu doğuran yeni teknolojiler kullanılacaktır. Bu hareketin arkasında yatan neden, aynı ürünü sanayileşmiş ülkelerde, otomasyona geçilmiş fabrikalarda üretmenin daha az masraflı ve siyasi olarak daha az riskli olmasıdır. Herhangi bir durumda, eğer işverenler fabrikalarını modernleştirmek, üretimlerini artırmak ve küresel pazarda rekabet edebil-

mek için ürünlerinin kalitesini artırmayı arzularlarsa, yeterli istihdam yaratmayan yeni fabrikalara ve teknolojik olarak daha gelişmiş makinalara yatırım yapmaktan başka hiçbir şansları olmayacaktır.

Yeni teknolojiler ve modern üretim yöntemleri, sancılı bir geçiş döneminden sonra nüfusu hemen hemen durağan ve genelde kalifiye olan zengin ülkelerde belki işsizliği ve düşük ücretli istihdamı azaltabilir. Yine de fakir ülkelerde, kentli nüfus patlamasıyla her yıl iş pazarına dahil olan milyonlarca yetişmemiş kadın ve erkek için iş bulunması gerçekleşebilir görünmemektedir. Her şey Teknolojik Devrim ve azgelişmiş ülkelerdeki kentli nüfus patlamasının, yeni bin yıla bir çarpışma rotasında gireceklerini işaret etmektedir.

Bugün, birçok azgelişmiş ülke, uzmanların demografik değişim şeklinde adlandırdıkları bir aşamaya gelmiştir. Bu da doğurganlıkta azalma ile doğum ve ölüm arasında daha iyi bir denge anlamına gelmektedir. Bununla birlikte hâlâ yüksek bir kentli nüfus büyümesi söz konusudur. Azgelişmiş ülkelerin şehirleri günde 150 bin yerleşimci oranında artmaktadır. Lima ve diğer Latin Amerika başkentleri yılda %2.5 oranında büyümekte, Asya ve Afrika'daki diğer şehirlerde bu oran %3-4'lere ulaşmaktadır. Bu büyümenin yeni teknolojilerce önerilen istihdam fırsatlarıyla uyuşması çok zor olacaktır.[15]

Bu, azgelişmiş ülkelerin şehirlerindeki milyonlarca erkek ve kadının, çok daha az sayıdaki küresel iş pazarındaki, çok daha az sayıdaki iş için vahşi bir rekabete girmesi anlamına gelmektedir. Birçoğu işini kaybedecek, daha kalitesiz işler bulabilecek veya hiçbir iş bulamayacaktır. Bugün azgelişmiş dünyada bir işçi, bir çalışan ya da bir profesyonel olmak gerçekten bir ayrıcalıktır ve önümüzdeki uzunca bir dönemde böyle olmaya devam edecektir. Bütün dünyadaki yoksul mega şehirlerdeki binlerce genç insan ne yapacağını merak etmektedir; o yüzden cevabın göç, suç işleme ve siyasi aşırılık olması hiç de şaşırtıcı değildir.

Azgelişmiş ülkelerdeki kentli nüfus patlamasının talep ettiği yeterli istihdamı yaratmaktan uzak olan günümüzün yapısal eğilimi, sanayi ve ticaretle bağlantısız, aşırı spekülatif bir ekonomi şeklinde ve sonucunda yeni iş yaratmadan dünya çapında bir kumarhanede gerçekleşmektedir. XXI. yüzyıl boyunca, bu iki eğilimin bileşimi, ekonomik büyüme ve yetersiz istihdam yaratılmasını hazırlayacak olan bir olguyu pekiştirebilir. Bu dünya finans kumarhanesi sorunu, uluslararası işbirliğiyle denetlene-

bilir, en azından sermaye kaçışını ve Asya'daki gibi ulusal iflasları önlemek için bazı düzenlemeler gerçekleştirilebilir. Teknolojik gelişmede geriye dönüş diye bir şey söz konusu değildir ve günümüz Teknoloji Devrimi'nde ana eğilim, azgelişmiş ülkelerdeki şehirli nüfus patlaması sonucu oluşan aşırı işgücünden vazgeçmektir.

Bu eğilimin ilginç bir örneğini dünyadaki 40 bin çokuluslu şirkette ve 250 bin dolayındaki yan kuruluşlarında görmek mümkündür. Yeni teknolojileri kullanan bu şirketler, tüm dünyada 22 milyon kişiyi çalıştırırlar; bu rakam içinde, yoksul ülkelerden sadece 7 milyon işçi yer alır. Bu da, bu ülkelerin toplam işgücü içerisinde %1'den daha az bir oranı temsil eder. Çokuluslu şirketler, işgücü tasarrufu sağlayan teknolojileri geliştiriyorlar. Bu teknolojiler, kentli nüfus patlaması yaşayan ülkelere değil, bu şirketlerin üretimlerinin büyük çoğunluğunu gerçekleştirdiği sanayileşmiş ülkelere uygun bir şekilde geliştirilmektedir. Robotlaşma, işsizliği henüz belirgin bir şekilde etkilemese de, robot satışları Singapur'dan ABD'ye her yıl %20'i artmaktadır. ABD'de her 10 bin işçiye 30, İsveç'te 73 ve Japonya'da 324 robot düşmektedir. Gelecekte bu eğilim, yoğun olarak işgücüne dayalı ürünler ihraç eden gelişmekte olan ülkeler için çok ciddi bir sorun olacaktır.

Maddesizleştirme

Pazarın ve Teknolojik Devrim'in diğer bir Darwinist eğilimi, ulusal ekonomilerin modern sınai üretimin maddesizleştirilmesiyle giderek yok edilmesidir. Hammaddeye olan talep gitgide azalmakta ve fiyatları her zaman istikrarsız ve güç bela kazançlı olmaktadır. Bu durum yeni teknolojilerin üretimin her birimi için, her geçen gün daha az hammadde ve yakıt kullanmasından kaynaklanmaktadır. Bugün, bilgisayarın yaygınlaşması gibi yeni teknolojiler, ne kadar metale veya yakıta ihtiyaç olduğunu tam olarak saptayabilmektedir. Daha da fazlası, yeni yapay maddeler, metallerin ve doğal tekstil ürünlerinin yerini almaktadır. Aynı zamanda bio-teknoloji sayesinde doğal ürünlerle rekabet edebilen tarımsal mallar üretilmektedir.

Ulusların zenginliğinde, son yıllarda değişimler olmuştur. Uluslararası ekonomi alanında yazılmış herhangi klasik bir çalışma, pek çok doğal kaynağa sahip ülkeleri zengin sayardı. Bugün Teknolojik Devrim, sınai

ekonomiyi, doğal kaynaklardan gitgide artan bir şekilde kurtarmaktadır. Modern çağlarda ulusların zenginliği, ürünlerde ve hizmetlerde yenilikler yapabilen akıldır; böylece doğal kaynaklarda tasarruf sağlanabilir. Bunun için anahtar da en yeni ve stratejik hammadde haline gelen yazılımdır.

En önemli maddesizleştirme süreci yerlerine yapay maddelerin getirildiği madenlerin ve metallerin işlenmesinde olmuştur. Yazılımlar tarafından tasarlanan bu yeni maddeler arasında çok az metalle kaplanan plastikler, termo-elastiki plastikler, ince tabakalara ayrılmış camların yeni formları, seramikler, polimer ve grafit yer almaktadır. Tüm bunlar modern havacılık, elektronik, kimyasal, telekomünikasyon, bilgisayar, otomobil ve makine sanayilerinde gittikçe artan bir oranda kullanılmaktadır. Günümüzde, otomobil, uçak ve trenlerin ağırlıklarını azaltmak, böylece de daha az yakıt kullanımı sağlamak için metalin yerini seramik ve plastik almıştır.[16] Bakır iletim kabloları yüzünden kaybolan enerjinin büyük bir oranı, coaxial kablo ve optik lifler gibi yarı iletken yeni materyallerin kullanımı sayesinde kurtarılmaktadır. Bugün 40 kiloluk optik kablonun ilettiği telefon mesajı, 1 tonluk bakır kablonunkine eşittir. Los Alamos'daki laboratuvarlarda bakır bir kablodan 1.200 kat fazla enerji taşıyabilen yeni bir süper iletken bandın deneyleri yapılmaktadır.

Bugün, sınai üretimin her bir birimi için kullanılan metal ve maden miktarı 1900'dekinin beşte ikisi oranındadır. Yarı iletken bir mikroçip yapmak için kullanılan hammadde, toplam üretim maliyetinin %1-3'ünü temsil etmektedir. Otomobilde bu oran %40'a, ev ürünleri ve ilaçtaysa %20'ye indirilmiştir. Eskiden büyük oranda hammadde tüketimi gerçekleştiren Japonya deneyimi belirleyicidir. Japonlar'ın bugün, sınai üretimin her bir birimi için kullandığı hammadde oranı, 1973'dekinden %40 daha azdır.[17] XXI. yüzyılda bu maddesizleştirme eğiliminin bakır, alüminyum, çelik, teneke, çinko, kurşun ve demir üreten ülkeler üzerinde etkisi giderek artacaktır. Sınai üretimin her bir birimi için gerekli olan enerji miktarı da düşmektedir. Bugün, oksijen ve hidrojeni bir çeşit pilin içinde birleştirerek enerji elde eden, böylece yavaş bir reaksiyonla sürekli elektrik ve ısı üretebilen ve "fuel-cell" olarak adlandırılan yeni bir tür enerji üzerine deneyler yapılmaktadır. Bu yeni, temiz enerji, yakımlı motorlarda kullanılan benzinin yerini almaya adaydır. Dünyanın en büyük üç otomobil üreticisi olan Mercedes Benz, Mazda ve Nissan, bu fuel-cell'le

ilgili deneyler yapıyorlar. Eğer, üretim maliyeti birkaç dolara düşürülebilirse önümüzdeki on beş yıl boyunca derece derece yakıtlı motora sahip otomobillerin yerine geçecektir.[18]

Tekstil artık kimyasal teknolojinin bir ürünü haline gelmiştir. Sentetik lifler, sınai tekstil üretiminde her bir birim için kullanılan pamuk ve yün miktarını azaltmaktadır. Bugün bile, bir kilometrelik uzunluğu sadece bir gram olan yapay mikro lifler vardır. Bunlardan ikinci bir deri gibi çok hafif, atmosfere uyum sağlayabilen, sıcaklık, serinlik sağlayan veya ısıyı koruyan ve terlemeyi önleyen giysiler yapılabilir. Körfez Savaşı sırasında, Amerikan askerlerinin 50°C'ye ulaşan sıcaklıklara dayanabilmesini sağlayan üniformalarda bu yeni lifler test edildi.

Yeni kimyasal teknolojiler bio-teknolojiyle beraber şeker, kauçuk, vanilya, hurma yağı gibi tarımsal ürünleri de yenilemektedir. Tatlandırıcı ve yapay yağlar pazarı ABD, Avrupa ve Japonya'daki laboratuvarlar tarafından hızlı bir şekilde geliştirilmektedir. Böylece şeker ve hurma yağı talebi azalmaktadır. Ayrıca, dünyadaki en kaliteli kahvelerle rekabet edebilecek ve daha ucuz fiyatlarda bir bio-kahve üretilmesi için deneyler devam etmektedir. Yeni yapay vanilya Afrika'daki binlerce yetiştiriciyi tehdit etmektedir. Aynı şekilde çiçekleri ve domatesleri soğuğa dayanıklı hale getirmek, böylece Kuzey yarımkürede yetişmelerini sağlamak için DNA'larını değiştirmeye yönelik araştırmalar yapılmaktadır. Eğer bu başarılı olursa, azgelişmiş ülkelere bu ürünler için talep azalacaktır.

Gelişmiş ülkelerde, sınai ürünlerde gerçekleştirilen maddesizleştirme, hammaddelere olan talepte bir düşüşe ve fiyatlarının kazanç getirmeyen düzeye gerilemesine neden olmaktadır. Dünya Bankası'nın çalışmaları bize, mal ve eşyaların gerçek fiyatlarının 1932'deki büyük buhran dönemindeki fiyatlardan bile daha aşağı bir seviyeye büyük bir hızla düştüğünü işaret etmektedir. Dünya Bankası'na göre temel maden ve tarımsal ürünlerin fiyatı önümüzdeki on yıl boyunca düşmeye devam edecek ve belki de tüm yüzyıl boyunca daha da aşağı inecektir. Bu gerçekleşirken, sadece bu ürünleri ihraç eden azgelişmiş ülkelerin nüfusları neredeyse ikiye katlanacaktır.[19]

Bazı Üçüncü Dünya ülkelerinin sahip oldukları bol miktardaki doğal kaynaklar ve bunlara olan talebin giderek artması, bu ülkelerin hükümetlerini hiçbir bilimsel araştırma yapmadan sadece buradan elde ettikleri

gelirle yaşamaya alıştırmıştı. Bugünlerde, Teknolojik Devrim'in dünya ekonomisini içine çekmesiyle, doğal kaynakların altın madenleri üzerinde oturan ülkelerin ekonomileri çok daha az ve daha kötü bir şekilde işlemektedir. Hatta, stratejik olarak hayati öneme sahip tek hammadde olan petrol ihracatı yapan Meksika, Venezüella, Nijerya, İran ve Suudi Arabistan bile ciddi krizler yaşamış ve ulusal tasarruf politikaları uygulamak zorunda kalmışlardır.

Günümüzde petrol, hâlâ diğerlerine nazaran yüksek gelir getiren tek temel üründür. Fakat, petrol üreten ülkeler kazandıkları büyük paralara rağmen ekonomilerini teknolojik anlamda modernleştirmek için ellerine geçen tarihi fırsatı kaçırdılar. Günümüz sanayileşmiş ülkeleri ve Asya'daki YSÜ'ler, doğal kaynaklara sahip olmamalarına rağmen, petrol, bakır, şeker, boksit veya kahve gibi "altın madenleri" üzerinde oturan ülkelere oranla daha yüksek hayat standartlarına ulaşabildiler. Bol miktarda doğal kaynağa sahip tek sanayileşmiş ülke ABD olmuştur. Yine de dünyada en güçlü ekonomi olmalarını, bu doğal kaynaklara değil, sahip oldukları akıl gücünü yeni buluşlar ve teknolojik değişiklikler için kullanmalarına borçludurlar. Peru'nun ufak bir bölgesi büyüklüğündeki İsviçre, gerçekte hiçbir doğal kaynağa sahip değildir, fakat büyük bir bilimsel ve teknolojik gelişme elde edebilmiştir. Bu da onların, tüm dünyaya, Peru'nun tüm doğal kaynaklarından daha fazla gelir getiren sınai teçhizat, kimyasal ürünler, optik eşyalar, saatler, hassas aletler, gıda ürünleri, gelişmiş finans hizmetleri satmalarını olanaklı kılar. Son olarak İsviçre, ürünlerinde ve hizmetlerindeki teknolojik yeniliği sağlayan, elle tutulmayan ve maddi olmayan bir kaynak olan akıl gücünü tüm dünyaya pazarlar. Bu yüzden bu ülke, büyük miktarda maden veya ağaç, tonlarca meyve, şeker, kahve veya kilometrelerce uzunlukta doğal lif satan herhangi bir Latin Amerika, Afrika veya Asya ülkesinden çok daha zengindir.

Yazılımla bütünleşen beyin gücü, XXI. yüzyılın rekabet ortamında avantajlı şirketler kurabilmek, gelişmiş mal ve hizmet üretebilmek için gereken teknolojik değişimi sağlamada en önemli etken olacaktır. Bir ülkenin kendi ayakları üzerinde durabilmesi için ürünlerinde teknolojik içeriği artırma yeteneğine sahip şirketlere dayalı bir ekonomiye sahip olmaları, hayati bir önem taşımaktadır. Aksi halde aynı ilkel ürünleri ihraç etmeye devam ederlerse, üretimde gittikçe daha az oranda hammadde kullanan yeni teknoloji Darwinist ayıklanma işlevini yerine getirecektir.

Teknoloji yoluyla maddesizleştirmeyi sağlayan Darwinist süreç, XXI. yüzyılda yoğunlaşacaktır. İlkel ürünlere olan talep yıllık sadece %2 ve çok az işlenmiş ürünlere olan talep %5 oranında artacakken, yüksek teknolojik içeriğe sahip ürünlere ve daha da ötesi çok az hamın adde kullanılan hizmetlere olan talep yılda %15'den fazla oranda büyüyecektir. Dünyadaki kentli nüfus patlamasının neden olduğu gıda ve enerji ihtiyacındaki artan talebe karşılık, XXI. yüzyılda değerini koruyabilecek ürünler sadece hububat ve petrol olacaktır. Dünya XXI. yüzyıla, bir tarafta modern teknolojiler, yeni ürünler ve hizmetler geliştiren, entelektüel faaliyetlerini üst düzeye çıkarabilmiş kişiler ve ülkelerden oluşan bir grup zengin azınlıkla, hâlâ fiziksel güçleri, rutin bürokratik işler ve doğal kaynaklarını kullanarak yaşayan kişi ve ülkelerden oluşan çoğunluk olmak üzere iki farklı toplum olarak girmektedir.

Bölüm: 4

El Dorado Arayışı*

Akla gelmeyeni düşünmek

Ulusların zenginliği hakkında düşünceler üreten kuramcılar ve üretimi artırıp, yaşam standardını yükseltmek için projeler geliştirmekte uzmanlaşan teknokratlar, bir kalkınma modeli tasarlarken hatalar yapmış olabilirler. Fakat kalkınmanın kendisiyle ilgili en ufak bir şüphe dahi duymuyorlar. Onlar için kalkınmanın olanaksızlığını hesaba katmak, akla gelmeyeni düşünmektir.

Kalkınma hakkındaki keskin yargılar, onların "yoksul ülkeleri" adlandırmasında değişikliğe gitmelerine neden olmuştur. Kalkınmanın kuramının ortaya çıkmasından önce, kapitalist Sanayi Devrimi'ni yaşamayan yoksul ülkeler "geri kalmış" olarak adlandırılıyordu. Sonra, 1950'lerde kalkınma kuramları tartışılmaya başlandığında, ifade "azgelişmiş ülkeler" olarak değişti. Bir süre sonra, 1960'larda isimleri tekrar değişti ve "gelişmeye yakın ülkeler" oldu. Çünkü, onların kısa sürede yüksek yaşam standardına ulaşabilecekleri öngörülüyordu. Ancak bu durum, onların yolun sonunda belirlenen hedeflere ulaşabileceklerine dair bazı kuşkular barındırıyordu. Böylece terim yeniden "gelişmekte olan ülkeler" şeklinde değiştirildi. Bu yeni adlandırmayla, bu ülkelerin gerçekten maddi ilerleme ve yüksek yaşam standardına ulaşma yolunda olduklarına dikkat çekilerek, bununla ilgili bir şüphenin kalmaması sağlandı. Bu ülkeler, maddi gelişme çağında onların ataları olduğu iddia edilen sanayileşmiş ülkelerin deneyimlerini tekrarlamaya çalışan varlıklar olarak gözükmekteydi. Bu yolla gelişme, aynen Darwin'in evrimsel kesinliğinde olduğu gibi, doğal bir işleyişi temsil etmekteydi. Geri kalmış ülkeler, bir ulus devletin kendini yüksek yaşam standartlarına sahip bir topluma

* El Dorado : Altın ülkesi olarak hayal edilen bir Güney Amerika ülkesinin isminden gelen "El Dorado", altınlarla donanmış yalancı cennet anlamında da kullanılmaktadır.

çevirebilme potansiyelini kullanarak gelişmekteydi. Kalkınma efsanesi doğmuştu.

Kalkınma, XX. yüzyılın ikinci yarısında sürekli devam eden bir efsaneydi. Kuramcılar, uzmanlar ve siyasetçiler ekonomik ve toplumsal gelişmenin, tüm ulus devletler için kalıtsal ve kaçınılmaz bir süreç olduğuna inanmışlardı. Gerekli olan tek şeyin, doğru kuramlar ve politikalarla yoksul ülkelerin refah üretmeye başlayabilecekleri ve tıpkı bugünkü yirmi dört kapitalist, sanayileşmiş ülke gibi yüksek yaşam standardına sahip toplumlar olabilecekleri düşünülüyordu. Yarım yüzyıldan daha uzun bir süre, 130'dan fazla ülke, kalkınma arayışı içerisinde, farklı ekonomik ve toplumsal ideolojiler ve sistemler uyguladılar. Kalkınma, El Dorado'yu, yani altın ülkeyi temsil ediyordu; ancak en az kaşiflerin hayalleri kadar ulaşılması zor bir rüya olduğunu da kanıtlamıştı.

Kalkınma efsanesinin kökenleri, bizim Batı uygarlığımızın ilerleme ideolojisinde yatar. Bu ideoloji, Aydınlanma Çağı sırasında doğmuş ve Sanayi Devrimi'yle büyümüştür. Tarım toplumunda hiç görünmeyen bir şekilde Makine Çağı'nda, yeterli zenginliği yaratma ve ilk kez büyük çaplı yoksulluğu ortadan kaldırma kapasitesini sergilemiştir. Bu gelişme ideolojisi, Darwin'in, kendini her türlü doğal ortama uyum sağlayacak kapasiteye sahip olması ve her zaman ilerlemeyi başarması yüzünden insanoğlunu gezegendeki en akıllı tür olarak gösterdiği evrim kuramında saklı olan narsizm tarafından desteklenmiştir.

Sınai evrim, herhangi bir toplumun bilim, teknoloji ve sanayiyi yaratabileceği, böylece kesintisiz ilerlemeyi sağlayabileceği inancını oluşturmuştur. Aynen *Australopithecus*'un alet kullanan insan haline gelmesi, daha sonra *Homo erectus*'un ateşi bulması, sonra da *Homo sapiens*'in dil ve kültürü oluşturması gibi kırsal alanda yaşayan toplumlar, tarımsal üretimden sanayileşmiş toplumlar haline gelebilmek için ilerleme gösterebilirler. Sonunda, yoğun bilgi birikimine ve ebedi refaha kavuşmuş, sanayi sonrası toplumlar olabilirler. XIX. yüzyıl evrimci sınai öngörüsünün kesinliği, iyimserliğe yol açan bir dizi buluş tarafından pekiştirilmiştir. Bu da insanoğlunda, tüm problemlerin bilim ve teknoloji tarafından çözülebileceği inancını artırmıştır. Eğer çözümü olmayan bir sorun ortaya çıkarsa, bu geçici bir izlenimdir; çünkü kesinlikle bu sorunu çözecek teknoloji bulunacaktır. Bu yüzden, bilimsel, materyalist gelişme ve onun insan mutluluğuyla ilişkisine dair hiçbir kuşkuya yer yoktur.

Materyalist gelişmeye dayalı bu mutluluk ideolojisinin içeriğini Adam Smith, XVIII. yüzyılda ulusların zenginliğe ulaşması için geçmesi gereken aşamaları tarif ederken ortaya koymuştur. O, avcı-toplayıcı toplulukların nasıl yavaş yavaş gelişip, tarım ve hayvancılıkla geçinen toplumları oluşturduğunu ve en sonunda üretici ve ticaretle uğraşır hale geldiklerini açıklamıştır. İnsan mutluluğunun, materyalist ilerlemeyle gerçekleşeceğine inanan bir diğer büyük ideolog Karl Marx'ın düşüncesi de, Smith'in evrimci yolunu izlemiştir. Marx'a göre insanlığın materyalist gelişimi, feodalizmden kapitalizme ve oradan da komünizme geçecek; böylece tarih sona erecek ve ebedi mutluluğa ulaşılabilecek. Burada Marx'ın düşüncesi, tarihin bugün küresel kapitalizmin zaferiyle sona erdiğini düşünen neo-liberal Francis Fukuyama'yla kısmen örtüşmektedir.

Kalkınma Efsanesinin en moderni destekleyicilerinden biri de, Massachussets Institute of Technology'den (MIT) Profesör Walter Rostow'dur. O, 1960'da yayınladığı ekonomik büyümenin aşamalarıyla ilgili kitapla tüm teknokrasilerin ilgisini çekmiştir. Rostow'a göre, geleneksel bir toplumdan oluşan ülkeler, birikim ve sanayileşmeyi gerçekleştirerek son aşama olan, kitlesel tüketime ulaşabilirler. Bu da gelişmenin ta kendisidir. Doğal çevrenin bu süreçte hiçbir önemi yoktur; ilerleme ve mutluluğa yürürken doğa, tüketilen bir diğer hammaddedir. Rostow'dan sonra tüm teknokratlar, gelişmeye ulaşabileceklerine ikna olmuşlardı. Bilmeleri gereken şey, doğru politikaları ve kuramları uygulamayı, katma değer ve sermaye birikimi oluşturmayı, sanayileşmeyi ve kitlesel tüketimi yerine getirmeyi nasıl becerebilecekleriydi. Geçerli fikir, Avrupa ve ABD'nin geçirdiği gelişme süreçlerini mümkün olan en kısa tarihsel dönemde yeniden gerçekleştirmekti. 1960'lardan bu yana, birçok sanayileşme girişimine tanık olduk, fakat sadece birkaç tanesi ulusal kalkınmayla sonuçlandı. Yirmi yıl önce, Brezilya'nın sanayileşmekte olduğu ve gelecekte dünyanın sayılı güçlerinden biri olacağı söylenmişti. Sonra, birkaç yıl önce Meksika ve ardından Hindistan popüler hale geldi. Bunları, Asya'daki yükselmekte olan ülkeler izledi. Bugün rağbet gören tek ülkeyse, sadece 300 milyonu küresel ekonominin tüketicisi olmaya yetecek bir yaşam standardına sahip olan, 1.2 milyar yerleşimcisiyle Çin'dir.

Çarpıcı başka bir gerçekse, son 30 yılda sadece Güney Kore ve Tayvan gibi iki küçük ülkenin, tarım toplumundan, teknolojik olarak geliş-

miş, sınai topluma dönüşmeyi becermiş olmalarıdır. Genel yoksulluğu alt edip yaşam standartlarını yükselterek, çoğunlukta olan bir orta sınıf oluşturdular. Yine de buradaki demokratik, kültürel, bilimsel ve toplumsal düzey Avrupa ve ABD'dekinden çok daha alt düzeydedir.

Kalkınma rehberlerince Yeni Sanayileşmiş Ülkeler (YSÜ) olarak adlandırılan, yaşam standartları gelişmiş, kapitalist demokrasilerinkine yaklaştırabilen Hong Kong ve Singapur ulus devletler değil, şehir devletlerdir. Bunların kalkınma süreci, şu anda azgelişmiş ülkelerin büyük bir çoğunluğunun sorunu olan, önüne geçilemeyen şehirli nüfus patlamalarının devam ettiği, çok geniş bölgelerin yaşam standartlarını yükseltmek gibi büyük bir güçlükle uğraşmadı. Bugün azgelişmişlik, gezegenin birçok ulus devletinin özelliğiyken ve ekolojik kötüye gidişe, azınlıkta olan sanayileşmiş ülkelerin kitlesel tüketim süreci neden oluyorken, Rabindranath Tagore'nin kelimeleri özellikle anlamlıdır: "Kim için ilerleme... Neye doğru ilerleme?"

Soğuk Savaş sırasında kalkınma efsanesi, temel olarak komünist ve kapitalist olmak üzere iki karşıt modelle anlatıldı. Her ikisi de, ekolojik koşullar bakımından sürdürülemezdi. Şu anda komünizm çöktü, çünkü pazarın yerine kıtlığın merkezi planlamasını koymaya çalıştı. Şu anda, pazarı yerçekim kanunu gibi ahlâki olarak tarafsız bir üstün doğa kanununa dönüştürmek gibi uç bir hedefi olan bir çeşit küresel kapitalizm ortaya çıkmaktadır. Böylece toplumsal ve ekolojik etkenlere hiçbir önem vermeyen ve herkesin edilgen bir şekilde buna boyun eğmesini bekleyen bir süreç söz konusudur. Bu, şu anda kalkınma efsanesini temsil eden tek modeldir ve küreselleşme yoluyla azgelişmiş ülkelerin büyük çoğunluğunda modern kapitalist toplumları oluşturmaya çabalamaktadır. Ancak beklentilerin aksine, kapitalizmin zaferinden sonra beklenen refah patlaması gerçekleşmemektedir. Tarih henüz sona ermiş değildir; tam tersine daha da karmaşık hale gelmektedir. Çünkü, şu anda gerçekten yaşanan şey, dünya nüfusunun büyük bir çoğunluğunun küresel ekonomiden dışlanmasıdır.

Ancak kalkınma efsanesi, yoksulluktan kurtulma umudu olma gibi dini anlamlar taşıdığı için son 40 yılda azgelişmiş ülkelerin büyük bir çoğunluğunda kalkınmayı gerçekleştiremediği açık bir şekilde ortaya çıkmasına rağmen, hâlâ dokunulmaz bir şekilde varlığını sürdürmektedir. Kalkınmanın efsanevi doğası, yoksul toplumların siyasetçilerinin kendi

ülkelerini kapitalist sanayileşmiş ülkelerden ayıran "boşluğu kapatma" söyleminde ısrarcı olmalarına neden olmaktadır. Bunu, hiçbir şekilde finanse edilemez veya ekolojik olarak yaşaması mümkün olmayan tüketim modellerini yeniden oluşturarak gerçekleştirmeyi umuyorlar.

Kalkınma efsanesi, BM'nin bildirgesindeki 'kalkınma hakkı' gibi bildiğini okuyan uluslararası tutumlar takınarak, medeniyetimize görkemli bir gelecek fikri aşılamıştır. BM bildirgesindeki bu haksa tüm azgelişmiş ülkelerin, sanayileşmiş ülkelerdeki tüketim modeline ve yaşam standartlarına sahip olma hakkıdır. BM deklarasyonunun bu hakkı tanımasının, bunun gerçekleşme şansıyla hiçbir ilgisi yoktur. Bunun yanında, şu anki Batı tüketim seviyesine ulaşma varsayımının başarılı olması gezegenimizde bir ekolojik felakete yol açabilir.[1]

BM'nin konferans salonlarının dışında, gerçek dünyada en katı ekonomik politikalar ve çok sayıda uluslararası işbirliği örneğine rağmen sanayileşmiş ülkelerle arasındaki boşluğu gideremeyecek birçok ülke vardır. Sözde gelişmekte olan dünyada, hiçbir modern kapitalist sınıfa, ekonominin liberalleşmesini ve dış yardımı kullanarak kendi ulusal ekonomisini modernleştirip, onu küresel ölçekte rekabet edebilir hale getirmeyi bilen bilimsel ve teknik personele sahip olmayan birçok ülke vardır. Bu ülkelerde, kentli nüfusun aşırı büyümesi çok yüksek seviyede yoksulluk ve işsizlik üretmekle beraber gıda, enerji ve su gibi, düzenli bir toplum olan ulus devlet için gereken asgari kaynakların bile sıkıntısına ve ayrıca toplumsal, dini ve etnik bölünmelere neden olur.

Bu kaygı verici duruma ek olarak, gerçek dünyada uluslararası ilişkiler, üçüncü bölümde gördüğümüz gibi Darwinist'tir. Azgelişmiş ülkeler, aynı beceriksiz varlıklar gibi hiçbir teknolojik yenilik barındırmayan ilkel üretim kıskacındayken, küresel ekonomi gittikçe artan bir oranda yüksek teknolojik içeriğe sahip ürünler ve hizmetler talep etmektedir. Daha da ötesi, çokuluslu şirketlerin yeni gücü, ekolojik olarak varlığını sürdüremez tüketim modelleri içeren yeni pazarlar açarak ve yoksul ülkeleri daha fazla ithalat yapmaya zorlayarak, küreselleşmeyi sürdürüyorlar. Bu durum, bu ülkelerin modernleşmesine ve gelecekte küresel ekonomide rekabet edebilir hale gelmelerine yardımcı olmamakla beraber, dış borçlarının artmasına neden oluyor.

Kalkınma efsanesinin çocuğu olan uluslararası yardım, paradoksal olarak kalkınamamanın en açık kanıtıdır. Yaklaşık yarım yüzyıl boyunca

BM sanayileşmiş güçler, uzmanlaşmış ajanslar, uluslararası mali örgütler, hükümet dışı kuruluşlar ve insani kurumlar, sayısız politikalar, stratejiler, programlar ve kalkınma projeleri deneyip, milyarlarca dolarlık kredi, teknik yardım, donanım ve bağış aktardılar. Bu devasa kaynakların bir bölümü, yardım edenin mal ve hizmetlerini ithal etmek kaydıyla verilen dış yardımlarla geri kazanıldı. Diğer bölümüyse, yolsuzluğun hüküm sürdüğü koridorlarda kayboldu ve bu kaynak selinin küçük bir deresi, yoksulluğu azaltmak için kullanıldı.[2]

Bugünün en açık gerçekliği, hiç kimsenin El Dorado'ya nasıl ulaşılacağını bilmediğidir. Ülkelerin tümünde, zenginler daha da zenginleşmekte ve yoksullar daha da fakirleşmektedir. Dünyadaki 300 kişinin toplam geliri, dünya nüfusunun %45'ini temsil eden 2.7 milyar insanın toplam gelirine eşittir. Küresel ekonominin mal ve hizmetlerini tüketebilen kişi sayısı sadece 1.8 milyardır. Geriye kalan dört milyar kişi dükkân vitrinlerine bakmakla yetinmektedir. Yaklaşık 100 yoksul ülkenin kişi başına düşen reel geliri, son 15 yıldır hiç artmamıştır.

Eğer şu anki eğilim devam ederse, ki hiçbir şey değişeceğini işaret etmiyor, 2020 yılında dünya nüfusu 6,6 milyarlık kısmının azgelişmiş ülkelerde yaşadığı, bunların üç milyarının fakir, artı 840 milyonunun açlık çeken ve yüzlerce milyonunun da işsiz veya en iyi ihtimalle yetersiz istihdam edildiği sekiz milyarlık bir sayıya ulaşacaktır. Artı, 2,5 milyar insan yeterli barınağa sahip olamayacak ve iki milyar insan temiz suya ve ticari enerji kaynağına ulaşamayacak. Bu marjinal yerleşimcilerin büyük bir çoğunluğu, nüfusu bir milyonun üzerindeki 550 şehirde ve nüfusu on milyonu aşan yaklaşık 20 megapolde yaşayacak. Bu şehirler karmaşık, kirli, işsizlerle dolu ve suça batmış olacak. Bu kâbusun örnekleri çoktan Lima, Sao Paulo, Bogota, Lagos, Kahire, Nairobi, Dakar ve Yeni Delhi'de görülmüştür.

Sözde gelişmekte olan dünyada atılacak bir turla, doğruluğu çok kolaylıkla kanıtlanabilecek olan bu eğilimlere rağmen, Dünya Bankası, IMF ve birçok uzmanlaşmış ekonomik çevre, "gelişmekte olan" veya "yükselen" dünyaya güzel bir geleceğin kehanetinde bulunuyorlar. Kalkınma efsanesinin egemenliğinde alışıldığı şekilde El Dorado'nun müjdesini veriyorlar. Mucize ülkeler ve geleceğin ekonomik güçlerini tanımlıyorlar. Bu ülke bugün Çin, yarın da Türkiye olacaktır. Arjantin, Peru veya Gana'daki teknolojik modernleşme içermeyen güvensiz ekonomik

iyileşmeleri "mucize" olarak adlandırıyorlar. Sonra, çöküşler gerçekleşiyor; ama o zamana kadar bu çevreler çoktan diğer ulusal mucizelerin kehanetinde bulunuyorlar.[3]

Analizlerinde, Çin'de veya Asya'daki YSÜ'lerdeki büyümenin diğer ülkelerde, hatta Afrika'da bile tekrarlanabileceğini ima ediyorlar. Şu anki küreselleşme sürecinin tüm dünyaya refah getireceğine inanmış durumdalar. Yeni sanayileşme hamleleri ve ekonomik mucizelerin anonsunu yaptılar; var olan dış borçların tekrar borçlanmayla finanse edilmesine methiyeler düzdüler; GSMH'lerdeki yüksek artıştan aşırı mutluluk duydular. Oysa dünyada ortaya çıkan karmaşık davranış biçimleri hakkında çok az şey dile getiriyorlar.

IMF ve Dünya Bankası, Latin Amerika'daki borç krizi, Meksika'nın içine düştüğü aciz durum, Asya ülkeleri, Rusya ve Brezilya'nın iflası gibi XX. yüzyılın en önemli mali çöküşlerini önceden sezmeyi başaramadı. Endişe uyandıran iyimserlikleriyle SSCB'nin ekonomisini beş yüz gün içerisinde pazar ekonomisine dönüştürme planını desteklediler. Sonuç, benzeri görülmemiş bir toplumsal dışlanma tufanı ve dünyanın ilk hırsız-pazar ekonomisinin doğuşu olmuştur. IMF ve Dünya Bankası uzmanlarının içinde bulundukları ideolojik gerçekdışılık, onların Washington'da kendi ofislerinin yanı başındaki yoksulluğu ve suç artışını görmelerini engelledi. Bu yoksulluğa tüm dünyada herkese tavsiye ettikleri bir kalkınma modelinin bir benzeri neden olmuştu. Meselenin aslı şu ki; şu an dünyada neler olup bittiğini gerçekten anlamak için daha çok seyahat etmek ve IMF ve Dünya Bankası raporlarına daha az göz atmak gerekiyor.[4]

Afrika, Asya ve Latin Amerika'nın sokaklarında gezip çoğunluğu kırsal kökenli nüfusun, Avrupa'da ve ABD'deki gibi yurttaşlık görevlerinin ve demokratik haklarının bilincinde olan bir orta sınıfa dönüşemediklerini fark etmek çok kolaydır. Bunun yerine büyük bir çoğunluğu yoksulluk içinde yaşar ve gelişmemiş kentli davranışlar sergilerler. Bu ülkelerin birçoğunda yükselen, modern üretimi kapsayan demokratik bir kapitalizm değildir. Ortaya çıkan şey daha çok düşük yoğunluklu, hatta gülünç bir demokrasi anlayışını barındıran, ilkel ve çok az işlenmiş üretime demir atmış, geri kalmış, basit bir kapitalizmdir. Dahası kanun ve kuralların olmadığı, kurumlara ve sivil topluma hiç saygı duyulmayan bir ortam mevcuttur.

Her şeyi hesaba katan gelişme söylencesinin rehberleri dünyaya karşı niceliksel bir öngörü sergiler. Niteliksel tarihe ve kültürel süreçlere, toplumun doğrusal olmayan gelişimine, ahlâki bakış açılarına kulak asmaz ve hatta ekolojik etkileri hiçe sayar. Ekonomik büyümeyi yoksul ülkelerde var olmayan kapitalist modernitenin gelişmesi olarak yanlış yorumlar. Böyle bir bakış açısıyla sadece GSMH'nin artması, ihracat performansı veya hisse senedi piyasalarının eğilimi gibi sonuç yaratmada başlı başına bir etkisi olmayan ve başka olayların yanında yer alan ikinci derecedeki ekonomik olayları algılar; sistem üzerinde olumsuz etki yapan ve bize azgelişmiş sözde ulus devletlerin yeni bin yılda bağımsız yaşayamayacaklarını önceden resmeden kültürel, toplumsal, ekolojik ve yapısal etmenleri fark etmez.

Onların bu durumun farkına varması için, bu ülkelerin küresel ekonomiyle gerçekleştirdikleri bilimsel ve teknolojik bütünleşme seviyesini hesaba katmak gerekiyor. Buna ek olarak bir tarafta kentli nüfus artış oranı, diğer tarafta gıda, enerji, su gibi ulusal uyum ve uygar yaşam için gerekli olan vazgeçilmez fiziki kaynakların ileride karşılanabilmesi arasında, fiziksel ve toplumsal bir denge kurmaları gerekiyor.[5] Sadece bu çeşit bir öngörü ile şu anda yanlış biçimde adlandırılmış birçok "gelişmekte olan" ülkeyi etkileyen "kendi başına yaşayamama" virüsünün keşfedilmesi olanaklı olacaktır.

Bağımsız Yaşayamayan Ulusal Ekonomiler (BYUE)

Günümüzde ulusların geleceği gittikçe artan bir şekilde bilgiye, diğer bir değişle bilim insanı ve mühendis sayısına, bilimsel ve teknolojik araştırmalara harcanan paraya ve yazılım üretimine bağlıdır. İnsanlığın %75'ini (4,5 milyar kişi) oluşturan azgelişmiş ülkeler dünyadaki bilim insanı ve mühendislerin sadece %2'ine sahiptir; dünyada bilimsel araştırma ve geliştirmeye ayrılan toplam paranın %2'sinden daha azını harcar ve toplam yazılımın sadece %3'ü burada üretilir. Bu geri kalmışlık çok çarpıcıdır; çünkü aslında bu gülünç bilimsel ve teknolojik birikim Singapur, Hong Kong, Malezya, Tayvan, Çin, Hindistan ve Brezilya gibi birkaç azgelişmiş ülkede toplanmıştır. Geriye kalan tüm ülkeler mutlak bir bilimsel ve teknolojik yoksunluk içerisinde yaşamaktadır. Bu durum onları, er ya da geç, gelişmiş ürün ve hizmetlere talebin her geçen

gün arttığı yeni küresel ekonomiden tamamıyla dışlayacaktır.[6]

Sözde gelişmekte olan ülkelerin büyük çoğunluğuna bulaşan bu öldürücü hastalık aslında bilimsel ve teknolojik yoksulluktur. Gerçekten bugün dünyanın yüksek teknolojik içeriğe sahip ürün ve hizmetlere olan yıllık talep artışı %15'ken, bu oran hammaddelerde %3'ün altında ve yarı işlenmiş mallardaysa %4 civarındadır. (bkz. s.83-87) Dünya Bankası'na göre zaten şu anda 1932'deki büyük buhran dönemindeki seviyesinden daha aşağıda olan reel hammadde fiyatları XXI. yüzyılda düşmeye devam edecektir.

Sorun, hammadde fiyatlarının düşüşüne ve çok az kâr getirmesine ek olarak aynı şeyin az ve orta teknolojik içeriğe sahip ürünlerde de söz konusu olmasıyla daha da karmaşık bir hâl alıyor. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (United Nations Canterence on Trade and Development -UNCTAD) tarafından gerçekleştirilen son çalışmalar Afrika, Asya ve Latin Amerika ülkelerinin ihraç ettiği tekstil, giyim, ağaç ürünleri, kimyasal maddeler, makine aksamı ve ulaşım araçları gibi imalat ürünleri fiyatlarında 1970'den bu yana yıllık %1 oranında bir düşüş yaşanmakta olduğunu doğrular.[7]

Bilimsel ve teknolojik yoksulluk virüsü nüfus patlaması gibi bir başkasıyla birleşince, kalkınamama adeta kaçınılmaz bir son halini alıyor, çünkü birçok ülkenin gelecekte hammadde, tarımsal ürün ve düşük teknolojik içerikli mal ihracatından elde edecekleri yetersiz gelir, azgelişmiş şehirlerin gittikçe artan nüfusları için hiçbir şekilde yeterli istihdam yaratamayacak ve onların ihtiyaçlarını karşılayamayacaktır.

Düşük teknolojik içerikte mal ihraç eden tüm ülkeler 2020'lerde hemen hemen nüfuslarını ikiye katlamış olacaklar. Bu çok az işlemden geçmiş ürün ihracı ve nüfus patlamasından oluşan virüs bileşimi yoksulluğun önde gelen üreticisidir. Bugün Afrika nüfusunun yaklaşık yarısı yoksulluk içinde yaşamaktadır. Aynı durum Hindistan, Bangladeş, Pakistan ve Filipinler gibi büyük ve kalabalık güney Asya ülkelerinin nüfuslarının %40'ı için de geçerlidir. Latin Amerika'da ise yoksulluk nüfusun yaklaşık %38'ini etkiler ve özellikle Orta Amerika ile Ekvator, Peru, Bolivya gibi bazı And ülkelerinde yoğunlaşır. Eğer azgelişmiş ülkeler daha fazla teknolojik içerikte ürün üretip ihracatlarını modernleştirmeyi başaramazlarsa ve doğum rakamlarını düşürmekte başarısız olurlarsa, günümüzde 1.3 milyar insanı etkileyen yoksulluk 2020 yılında yaklaşık 3 milyar insanı etkileyecektir.

Gittikçe artan nüfusları için dünya pazarından yeterli kaynağı alamamalarının bir sonucu olarak ülkeler kalkınamazlar. Bunun yerine BYUE'nin özelliklerini edinirler. Tüm sözde gelişmekte olan ülkeler XX. yüzyıl boyunca uluslararası yardımlar, özel kurumlardan sağlanan resmi borçlanmalar ve kredilerle hayatta kalmaya zorlandılar; bu nun sonucunda sık sık aciz haline düştüler ve ulusal iflaslar gerçekleşti. Şu anda ise küresel finans pazarındaki spekülasyonun meydana getirdiği istikrarsız sermaye ve özelleştirmeler sayesinde yaşamaya çalışıyorlar.

BYUE'lerin en bariz örneği olarak Latin Amerika ülkelerinin önemli bir bölümünün ekonomik tarihi sunulabilir. Tüm yüzyıl boyunca bölgedeki ekonomi ve ticarette gerçekleşen patlamalar temelde iki nedenden kaynaklanmaktaydı: Bazı ilkel ürünlerin fiyatında geçici yükselmeler ve fiyatlardaki bu tepe seviyelerin tesadüf eseri bol miktardaki yabancı sermaye ve krediyle aynı zamana rastlaması. Bu kolay krediler ve yatırımlar daha sonra kesildi.

1920'de Alman savaş tazminatları ve bol miktardaki ABD sermayesinin neden olduğu dünyadaki likidite bolluğu Latin Amerika'da çeşitli mucizeler yarattı; bunlar daha sonra 1930'daki büyük iflasla yok oldular. İkinci Dünya Savaşı, Avrupa'nın yeniden inşası ve Kore'deki savaş temel ürünlerin fiyatlarının ve Latin Amerika'da gerçekleşen yabancı yatırımların artmasını sağladı. Bu da 60'ların sonundaki yeni krizler ve durgunluk dönemleriyle sona eren yeni bir büyüme dönemini getirdi. 70'lerde petrolden kazanılan dolarların geri dönüştürülmesiyle elde edilen bir diğer likidite dalgası ve yabancı sermaye akışı gerçekleşti. Bu ülkeler özel bankalardan sağladıkları borçlanmayla ekonomilerini ayakta tutmayı başardılar. Bu, şiddetli bir borç krizi ve onu takiben Latin Amerika ekonomilerinin ödeme aczine düşmesiyle son buldu. XX. yüzyılın sonunda finans pazarlarındaki serbestleşme ve küresel bir kapitalist kumarhanenin ortaya çıkışı, spekülasyon ve özelleştirmeye dayalı kısa dönemli yatırımları yeniden mucizevi iyileşmelere izin verdi. Bugünkü likiditeden kaynaklanan çılgınlık sona erdiğinde Latin Amerika'nın teknolojik olarak geri ekonomileri ve diğer azgelişmiş ülkeler önü alınamayan kentli nüfus patlamasının baskısı sonucu yeniden ekonomik krize girecekler.[8]

BYUE'ler azgelişmiş ülkelerdeki toplumsal parçalanmanın ve nihai çöküşün temel nedenlerinden biridir. Örneklerin çoğunda ekonomik anlamda bağımsız yaşayamamanın ille de yaşayan canlılardaki ölümcül bir

hastalık gibi ulus devleti merkezi bir krize sürüklemesine gerek yoktur. Bağımsız yaşayamayan ekonomiler onlarca yıl istikrarlı bir konumda (kalkınamama) yaşamlarını sürdürüp, bağımsız yaşayamama virüsünü ortadan kaldıramadan veya yoksulluğu belirli bir noktaya indiremeden, tipik bir tarihi değişim olan krizlerin ve mucizevi iyileşmelerin bağımlısı olurlar.

Bağımsız yaşayamamanın bu stabilize olmuş aşamasında ne yoksulluk azalır ne de ulus devlet çöker ve bu durum ekonominin modernleşmesini gerçekleştiremeyen geçici beklenmedik kazançlarla desteklenir. Bazı ilkel malların fiyatlarındaki ani artışlar, yüzeysel olarak işlenmiş yeni ürünler (başka ülkelerden getirilip montajı yapılanlar), uyuşturucu tüccarlarının yatırımları, yurtdışında yaşayanların evlerine yolladıkları paralar, kısa vadeli spekülatif yatırımlar, özelleştirmeler veya IMF ve Dünya Bankası'nın mali yardımlarıyla bu beklenmedik kazançlar tetiklenir. Bu ülkeler aynı zamanda bazı ulusların sosyo-politik parçalanmaya uğraması yüzünden kendi çıkarlarının tehlikeye girmesini istemeyen sanayileşmiş güçlerin oluşturduğu bir konsorsiyum tarafından da desteklenirler.

Bu tür bir ekonomik istikrarsızlık bağlamı içerisinde azgelişmiş bir ülkenin kısa dönemli de olsa GSMH'nin aşırı artışı ve büyüme dönemleri gözlenebilir. Bu durumda bu ülkenin en sonunda sanayileşme atılımını yapmış bir YSÜ olmayı başardığını, böylece küresel pazarda sinsice dolaşacak yeni bir kaplanın doğduğunu düşünen gözlemcileri şaşırtır ve sevindirir. Azgelişmiş bir ülkede yüksek gelir gruplarının yaşadığı bir mahallede lüks bir otelde kalan bir turist, iyi restoranlar, yeni otomobiller, yabancı tüketim mallarıyla dolu alışveriş merkezlerinden bahsedebilir. Ayrılırken kafasındaki şüpheler ortadan kalkar ve ülkenin kalkınma yolunda olduğuna ikna olmuştur. Bu yanılsama bazı ulusal ve uluslararası basın tarafından keşfedilen ve vurgulanan "mucizevi" ekonomik hikâyeler sayesinde derinleştirilir.

Bu tür ekonomik büyümeler modern ve rekabetçi bir kapitalist ekonomiyi temsil etmezler, çünkü küresel ekonomiye yaptıkları katkı teknolojik içeriği itibariyle gelişmemiştir. Onlar istihdam yaratan ve modernleşme sürecini teşvik eden kritik büyüklükteki, üretime dönük ulusal ve çokuluslu yatırımın sonucu değillerdir. Tam tersine aşırı derecede değişken ve kolayca geri çekilebilen küresel spekülatif mali akımlardır.

Eninde sonunda bu istikrar ve güven vermeyen büyüme süreçleri sona erdiğinde ekonomik istikrarsızlıkta tıkanıp kalmış bu ülkelerde, sonraki yıllarda sadece düşük gelirli nüfuslarının büyümesi söz konusudur. Bir ülkenin istikrarsızlık belirtileri gösterip göstermediğini anlamanın en iyi yolu GSMH'deki ani yüksek artışları incelemek değildir. Bunun yerine, bilimsel ve teknolojik araştırmanın artması, ihracatlarının modernleşmesi, kişisel gelirlerin yükselmesi ve ulusal yoksulluğun her geçen yıl kayda değer ve devamlı bir şekilde düşmeye başlaması söz konusuysa, bu ülkelerde istikrardan söz edilebilir.

Kişisel gelirdeki artış ortalamalarıyla ilgili Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (United Nations Development Program UNDP) 34 yıllık (1960-94) bir çalışması (1997), sadece dört Latin Amerika ülkesinin (Şili, Brezilya, Kolombiya, Ekvator) %2.5'lik bir kişi başına gelir artış ortalamasına ulaştığını gösterir. 34 yıl boyunca geriye kalan ülkeler de özellikle Peru, Bolivya, Orta Amerika ve Haiti'de kişi başına düşen gelirde hiçbir artış yaşanmamıştır. Bir diğer deyişle bu ülkelerde büyüyen şey sadece nüfus olmuştur. Bunlar ekonomik bağımsızlıklarını sürdüremeyen ve gerçekten işlemeyen ülkelerdir. Afrika'da durum daha vahimdir. Hemen hemen tüm kıta, kişi başına düşen gelirde sıfıra eşit bir artış kaydetmiştir. Birçok ülkede de gelirler azalmıştır. Aynı süreç güneydeki Asya ülkelerinin birçoğunu etkilemiştir. Bölgede yoksulluğun belirgin bir şekilde azaldığı Hong Kong, Singapur, Güney Kore, Tayvan ve Çin gibi sadece birkaç ülke vardır. Burada krizden önceki 35 yıl boyunca, kişisel gelirlerde yıllık kesintisiz, yaklaşık %7 oranında bir artış kaydedilmiştir.

XX. yüzyılın sonlarında, ekonomik istikrarsızlık birçok azgelişmiş ülkenin yaklaşık %40'lık bir nüfusunu insan gelişimi bakımından acınacak bir durumda bırakmıştır ve orta sınıfları ise yoksulluğa düşmemek için çabalayıp durmuşlardır. Sadece çok ufak bir azınlık sanayileşmiş ülkelerdekine benzer tüketim modellerinden ve yaşam standartlarından yararlanabilmiştir. Ekonomik olarak bağımsız yaşayamayan ülkelerde nüfusun çoğunluğu bir cehennemde, ufak bir orta sınıf Araf'ta ve bir avuç elit tüketim ekonomisinin cennetinde her an zevk içerisinde yaşar.

Bugün Afrika ve Asya'da BYUE'lerin tüm özelliklerini sergileyen birçok ülke vardır; bunlar pazar ve teknoloji tarafından uygulanan bir ayıklanmayla küreselleşmenin dışına itilmişlerdir. Angola, Burkina Faso, Bu-

rundi, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Kongo (eski Zaire), Fildişi Sahilleri, Gine, Etiyopya, Gambiya, Gine-Bissau, Kenya, Lesotho, Liberya, Madagaskar, Malavi, Moritanya, Mozambik, Nijer, Ruanda, Senegal, Sierra Leone, Somali, Sudan, Tanzanya, Togo, Uganda, Zambiya ve Zimbabwe gibi Sahra altı Afrika ülkeleri, bu korkunç durumdadır. Asya'daysa Afganistan, Bangladeş, Bhutan, Kamboçya, Myanmar (Burma), Nepal ve Yemen aynı kategoridedir. Latin Amerika'da, ekonomisinde benzer belirtiler gösteren tek ülke bugüne kadar Haiti olmuştur. Ancak daha sonra görüleceği gibi benzer belirtiler Orta Amerika ekonomilerinde ve And bölgesinde de görülmeye başlanmıştır.

Yukarıda bahsettiğimiz Afrika ve And ülkelerinde hiçbirinin ekonomisinin ihraç ürünlerinde teknolojik modernleşme yoktur. Bu ülkelerde üretime yönelik çokuluslu yatırım söz konusu değildir. Neredeyse hepsi tek bir ürün üretiyorlar ya da istikrarsız fiyatlarda birkaç ilkel ürün ihracatına bağımlılar. Nüfus büyüme oranları yılda %3.1 gibi aşırı yüksek bir seyir izlemekte. 2025 yılına gelindiğinde gıda üretimleri azalırken nüfuslarını ikiye katlamış olacaklar. Böylece insanlar her geçen gün daha az gıdaya ulaşabiliyorlar. Gıda, bu ülkelerin toplam ihracatında %25 ile %80 arasında bir paya sahiptir. YSÜ'deki yıllık petrol tüketimi, kişi başına bin kilogramken, bu ülkeler sadece 120 kg kullanır. Enerjiye ulaşmadaki eksiklikleri nedeniyle insanlar odun yakarlar. Böylece toprağı aşındıran ve gıda üretimini azaltan hızlı bir orman kıyımı gerçekleşir. Enerji toplam ithalatlarında ortalama %22'lik bir paya sahiptir. Aynı vahim durum, su kaynaklarında da söz konusudur. Nüfuslarının %70'inden fazlası içme suyu ve sıhhi tesisata sahip değildir. Tüm bu ülkelerde nüfusun yaklaşık %53'ü yoksulluk içerisinde yaşar. Bu yüzden söz konusu ülkeler, ulusal pazara dayalı bir ekonomi inşa edemezler.[9]

Afrika ve Asyalı ülkelerin oluşturduğu bu grubun yanı sıra, Latin Amerika ve Ortadoğu'da ekonomileri benzer bir bağımsız yaşayamama belirtisi gösteren diğer bir grup azgelişmiş ülke vardır. Bu ikinci grup Cezayir, Bolivya, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, Mısır, El Salvador, Guatemala, Guyana, Honduras, Hindistan, Ürdün, Fas, Nikaragua, Pakistan, Paraguay, Filipinler, Sri Lanka, Suriye ve Tunus gibi ülkeleri kapsar.

Bu ekonomiler genel olarak, hammadde ve düşük teknolojik içerikte işlenmiş ürünler ihraç eder. Bu ürünlere olan talepse fark edilebilir dere-

cede büyümemektedir. Bu ürünlerin fiyatları, güç bela gelir getirebilmekte ve aşırı kentli nüfus artışının neden olduğu işsizlik ve yoksulluğu yenmek için gerekli olan kaynakları sağlamada hiçbir şekilde yeterli olamamaktadır. Birinci gruptaki Asya ve Avrupa ülkeleri gibi bu ülkeler de ihracatlarını modernleştirmeyi sağlayacak, küresel ekonomide rekabetçi avantajlar elde etmeye yönelik yeni bir başlangıç fırsatı verecek, kritik yoğunlukta bir çokuluslu yatırım alamazlar.

Bu ikinci gruptaki ülkelerde de yıllık %2.5'in üzerinde bir kentli nüfus artışı söz konusudur. Tüm bu ülkeler 2025 yılında nüfuslarını ikiye katlayacak. Birçoğu, bir veya iki milyon yerleşimcisi olan çeşitli şehirlere ve bazıları, 2010'lu yıllarda nüfusu 10 milyonu geçen megapollere sahip olacaktır. Bunlar arasında Manila, Lima, Kahire, Dakar ve Karaçi'yi sayabiliriz.[10]

Bu ülkelerin büyük bir çoğunluğu gıda kaynakları bakımından kötüye gitmektedir. Nüfusunun kalori açığını kapatmak için şimdiden uluslararası gıda yardımına bağımlı olan ülke sayısı bir hayli çoktur. Bu durumdaki ülkeler arasında Ürdün, Peru, Bolivya, Mısır, Pakistan ve tüm Orta Amerika ülkeleri sayılabilir. Söz konusu ülkeler aynı zamanda enerji ihtiyaçlarını karşılama kabiliyetlerini de kaybetmeye başlamıştır. Kişi başına enerji tüketimi çok mütevazi rakamlarda olmasına rağmen bunların birçoğu her geçen gün daha fazla petrol ithal etmektedir. Sadece Ekvator ve Cezayir hâlâ petrol ve doğalgaz ihraç etmekte, ama nüfuslarındaki aşırı artış yüzünden gelecekteki enerji kaynakları tehlike altındadır. Buna ek olarak tüm bu ülkeler, kentli nüfus artışlarının bir sonucu olarak ciddi bir biçimde su sıkıntısı çekmeye başladı. Yoksulluk, birinci gruptaki Asya ve Afrika ülkeleri kadar derinleşmiş olmasa da hâlâ çok yaygındır. Çünkü, nüfuslarının %30 ile 40'ını kapsamaktadır. Sonuç olarak nüfuslarının çoğu günde bir dolardan az gelire sahip yoksullardan oluşan bu ülkeler gerçek bir ulusal pazar ekonomisi yaratamazlar.[11]

Hem birinci, hem ikinci gruptaki ülkelerin ortak yanı, küresel ekonomide teknolojik olarak işlevsiz olan bir ihracat yapısına sahip olmalarıdır. Bunlar, XIX. yüzyılda ve XX. yüzyılın ilk yarısında rağbet gören ilkel, tarım ve maden ürünlerini ihraç etmeyi sürdürüyor. Arkaik bütünleşmeleri genellikle yoğun olarak hammadde ve bol miktarda niteliksiz işgücü kullanan birinci kapitalist Sanayi Devrimi'ne tekabül etmektedir. Bu tür bir ihracat anlayışı, günümüzün yeni küresel kapitalist ekonomisiyle hiç bağdaşmamaktadır.

Bu iki grubun arasında bir diğer benzerlik de dünya ticaretine katılımlarının azalmış olmasıdır. Örneğin, Cezayir, Bolivya, Küba, Dominik Cumhuriyeti, Mısır, El Salvador, Guatemala, Haiti, Kenya, Nikaragua, Nijerya, Peru ve Yemen 1982 ile 1995 arası daha fazla gelir elde etmek için ithalatlarını belirgin bir şekilde artıramamışlar veya çeşitlendirememişlerdir. Tersine aynı dönemde Kolombiya, Meksika ve Hindistan gibi ülkelerin ekonomileri ihracatlarını ikiye katlamış; Şili, Malezya, Arjantin ve Singapur üçe, Tayland ve Çin'se beşe katlamıştır.[12] Bu zıtlık, ihracatlarını çeşitlendirerek XXI. yüzyılda küresel kapitalist ekonomiye dahil olabilmek için bir şans kazanmış azgelişmiş ülkelerle, ihracatlarını hâlâ çeşitlendirememiş ve kendilerini yoksulluktan kurtaracak yeterli bir büyüme hızına ulaşamamış azgelişmiş ülkeler arasındaki önemli farklılıkları ortaya koyar.

Bu iki gruptaki Afrika, Asya, Orta Amerika, And Bölgesi ve Ortadoğu ülkelerinin ekonomik anlamda bağımsız yaşayamama belirtileriyle ilgili betimlemelerim, bu iki gruba dahil olmayan azgelişmiş ülkeleri ümit verici bir geleceğin beklediğini tahmin ettiğim anlamına gelmez ya da kaderleri Tayvan, Güney Kore, Hong Kong ve Singapur'la aynı olacak diye bir durum söz konusu değildir. Örneğin, Arjantin, Şili, Kolombiya, Meksika, Kosta Rika, Uruguay ve Venezüella ihracatlarını artırmış, nüfus büyüme hızlarını düşürmüş ve gıda, enerji ve su kaynaklarını oluşturmuşlardır. Ancak, bu ülkelerin ihraç ettikleri mallar hâlâ çoğunlukla ilkel ürünleri kapsamakta veya Güney Kore, Malezya, Singapur, Hong Kong ve Tayvan'ın ihraç ettiğinden çok daha az teknolojik içeriğe ve küresel rekabetçi avantajlara sahiptir.

Sadece Arjantin ve Venezüella, dünya kentli nüfusundaki artış yüzünden, gelecekte stratejik öneme sahip ürünler olacak olan petrol ve tahılın önemli birer ihracatçısı olmaları sebebiyle, önümüzdeki yirmi yıl içerisinde küresel ekonomiye az ya da çok dahil olacaklardır. Tersine Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Meksika ve Uruguay YSÜ'ler olma yolundan hâlâ çok uzaktalar ve ihracatlarına çok daha fazla teknolojik içerik kazandırarak, kesin bir modernleşme sağlayamazlarsa büyük bir ihtimalle önümüzdeki yıllarda küresel pazardan dışlanacaklar.

Ayrıca Çin, Hindistan, Brezilya gibi ülkelerin devasa yoksulluklarını azaltmayı ve insan gelişimi seviyelerini en azından günümüz sanayileşmiş ülkelerindeki yaşam standardına yükseltmeyi başaracaklarına dair

bir garanti yoktur. Bu ülkelerin çok büyük ekonomileri olduğu doğrudur; ancak devasa toplumsal ve ekolojik sorunlara da sahipler. Bu dev ülkeler, çevre üzerinde büyük baskı yaratan gıda, enerji ve su gibi yaşamsal öneme sahip kaynaklara talebi çok fazla artıran tüketim özelliklerini barındıran kentli nüfus artışı süreciyle uğraşmaktadır. Bu üç ülkede XXI. yüzyılın belli başlı megapolleri bulunacaktır. Bu aşırı kentleşme, Çin, Hindistan ve Brezilya'nın ekonomisini, aşırı miktarda enerji, gıda ve su tüketen devasa bir tüketiciye dönüştürecektir. Peki bu ülkeler, fiziksel ve toplumsal dengesizliklerini nasıl çözecek? Buna hiç kimse cevap veremez. Kesin olan tek şey bunun çok kolay olmayacağıdır.

Kalkınamama

Modern kapitalist ulus devletlerin doğuşundan iki yüzyıl ve kalkınma efsanesinin egemenliğinde geçen kırk yılın ardından YSÜ haline gelen Tayvan, Güney Kore, Singapur ve Hong Kong dışındaki en az 130 ülke için geçerli olan kural 'kalkınamama' olarak gözükmektedir. Eğer bu tarihi sonucu daha ayrıntılı incelersek son yarım yüzyılda sadece iki ulus devlet (Güney Kore, Tayvan) ve iki şehir devletin (Hong Kong, Singapur) gelişip modern kapitalist devletler olabildiklerini kabul etmek zorunda kalırız. Bu dördü yanlış adlandırılmış "gelişmekte olan dünyanın" sadece %2'sini oluşturur.[13]

Bunlar günümüz kapitalist sanayileşmiş güçlerinin 150 yıl önceki deneyimlerine benzer gelişme süreci geçirdikleri söylenen yegâne örneklerdir. Bunu da geçirdikleri üretime dönük bir teknolojik dönüşüm ve yurttaşlarının yoksulluktan orta sınıfa doğru gerçekleştirdikleri büyük çaplı bir değişime dayanarak söyleyebiliriz. Bununla birlikte bu YSÜ'ler hâlâ Avrupa ve ABD'deki gibi yüksek gelir düzeyine, bilimsel ve kültürel kalkınmaya ulaşıp, demokratik kurumları ve sivil toplumu tam anlamıyla oluşturabilmiş değiller.

Dünyanın stratejik bağlamı değişmiş olduğundan Asya, Latin Amerika ve Afrika'nın düşük gelirli, yoksul nüfusunun oluşturduğu azgelişmiş dünya okyanusunda neredeyse gelişmiş kapitalist ülkelerden oluşan bu ufak takımadayı yeniden oluşturmak olanaksız bir hale gelmiştir. Soğuk Savaş yetmişli yıllarda Asya için gerçekten savaş anlamına gelmekteydi. Sovyet yayılmacılığı tehdidi Vietnam'da somut bir durumdaydı. ABD ve

Japonya, komünizmin yayılmasını engellemek için birer tabya görevi görmesi ve Asya'nın güneyinin tümüyle kaybedilmesine neden olacak bir domino etkisini önlemesi için Tayvan, Güney Kore, Singapur ve Hong Kong'un ekonomilerini desteklemek zorunda kaldılar. Bu nedenle söz konusu ülkelere bol miktarda yatırım ve kredi akıttılar; böylece onların, bugün tabu olarak kabul edilen özel şirketleri koruyan ve yönlendiren devlet destekli bir kapitalizm kurmalarına olanak verdiler. Ayrıca bu dört ülke, ABD'nin koruması altında olduğu için silahlanma yarışının neden olduğu devasa harcamalardan tasarruf sağlayan Japonya'dan da büyük miktarda yatırım almıştır.

Bugünkü durum tamamiyle değişmiştir. Soğuk Savaş'ın ve komünizm tehdidinin son bulması birçok ülkenin yabancı yatırım çekmelerini sağlayan stratejik fırsatlarını da ortadan kaldırmıştır. Bunun yerine küresel kapitalizmin aşırı-liberal şekli devletin ulusal kapitalizm için görece üstünlüğü destekleyen yönetici rolüne engel olur. Diğer tarafta başlangıçta Güneydoğu Asya ülkelerinin ihraç ettikleri hammadde ve düşük teknolojik içerikteki ürünler 60'lardaki fiyatları göz önüne alınırsa gerçek değerlerini kaybettiler. Bu da YSÜ'nün 70'lerde yaptığı gibi bu tür ürünlerle küresel rekabetin artık mümkün olmadığı anlamına gelmekteydi.

Bunun yanında Latin Amerika, Asya ve Afrika ülkelerinde, yirmi yıl önce Asya'daki YSÜ'de gerçekleşen türde üretim faaliyetlerine dönük bir yabancı sermaye dalgasının oluşması olası gözükmemektedir. Günümüz dünya finans pazarında üretime yönelik olan ve yeni istihdam alanları yaratan çok az yabancı yatırım vardır ve bu da zaten sanayileşmiş ülkelerin kendilerine gitmektedir (bkz Bölüm 3). 15-20 yıl önce Asya'da fabrikalar kurup dev ihracat platformları oluşturan aynı yabancı yatırımlar bugün öyle spekülatif bir hal almışlardır ki yükselmekte olan Tayland ve Endonezya gibi diğer Asya ülkeleriyle beraber, Güney Kore gibi bir YSÜ'yü bile iflasa sürükleyebilmektedir.[14]

Tüm bunlara rağmen G7'nin birçok lideri, IMF, Dünya Bankası ve DTÖ'nün çeşitli uluslardan oluşan teknokratları arasında geri kalmış, yoksul ülkelerin bağımsız yaşayamayan ekonomilerini sadece liberalleştirerek ve özelleştirerek modern bir kapitalist süreci işletebilecekleri inancı hâlâ varlığını sürdürmektedir. Fakat bugün Peru, Mısır, Fas, Cezayir, Tayland, Filipinler, Endonezya, Kenya, Nijerya ya da Pakistan ekonomilerini liberalleştirseler, serbestleştirseler ve özelleştirseler bile ihra-

cat ürünlerini teknolojik olarak modernleştirmeden ve güvenilir demokratik kurumlar oluşturmadan gerçek bir ekonomi ve modern kapitalist bir demokrasi kurmaları mümkün değildir. Bu yazılımı olmayan bir bilgisayarı satın almaya benzemektedir. Adli mercilerin ve bağımsız bir parlamentonun gözetim ve denetimini kabul etmeyen, seçilmiş ama demokratik olmayan hükümetlerle ulaşılacak sonuç; demokrasiden yoksun, spekülatif sermayeyle çalıştırılan, siyasi kayırmalarla ve soyguncu kapitalistlerle rahatsız edilen, basit, hatta vahşi bir "hırsız-kapitalizm" olacaktır. GMSH büyüyebilir ama ulusal refah artmaz.

Yoksul ülkeleri ekonomik olarak bağımsız yaşayamama çıkmazından kurtarmanın tek yolu, bir an önce üretimlerini modernleştirmelerini sağlayıp böylece gittikçe artan miktarda teknolojik içeriğe sahip mal ihraç etmelerini olanaklı hale getirmekten geçer. Kendilerini sadece maden, tarımsal ürün, ağaç, deri, içecek ve tekstil gibi ürünlerin ihracatını kapsayan çıkmazdan kurtarıp, ticaretlerini elektronik araç, yarı iletken, bioteknoloji, ilaç, petro kimya ve daha da ötesi yazılım, uluslararası telekomünikasyon ekipmanları, ulaşım araçları ve havacılık sanayisi alanlarına kaydırmaları gerekiyor. Aynı zamanda rekabetçi ulusal hizmetlere, modern altyapıya, özellikle de bilimsel, teknolojik araştırma ve gelişime daha fazla yatırım yapmaları bir zorunluluktur.

Bu modernleşmenin, söz konusu ülkelerin sahip olduğu acınacak durumdaki yetersiz sermaye ve var olmayan yerel bilimsel-teknolojik araştırmalar ile meydana gelmesi olanaksızdır. Uzmanların tahminlerine göre bu modernleşmenin gerçekleşmesi için yıllık 300 milyar dolarlık çokuluslu yatırım ve teknolojiye gereksinim vardır.[15] Yukarıda da belirttiğimiz gibi geri kalmış ekonomilerin modernleşmesi için çokuluslu şirketlerden bu büyüklükte doğrudan yapılan yatırım alma şansı neredeyse olanaksızdır. (bkz. s. 43 ve 75) Fakat bu büyüklükte bir çokuluslu yatırımın azgelişmiş ülkelere yöneldiğini ve çok istenilen modernleşme sürecine başladığını varsaysak bile bu yeni sınai süreç işgücü tasarrufu sağlayan modern teknolojileri kullanmak zorunda kalacaktır. Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın kalabalık şehirlerinde iş arayan yaklaşık 30 milyon niteliksiz işçi için istihdam yaratılması söz konusu olmayacaktır.

Gerçekte yoksul ülkeler sanayileşebilse ve günümüz büyüme modelindeki üretim ve tüketim modelini yeniden yaratabilseler bile, bunun ekolojik maliyeti bir felaket olacaktır. Kara, deniz, nehir ve göller aşırı

şekilde kirlenecek ve yayılan gazlar tüm gezegende iklimi daha da fazla etkileyecektir. Söz konusu ekolojik zararın örneği 1970 ile 1990 yılları arasında bir miktar üretime yönelik çokuluslu yatırım almış olan azgelişmiş Asya ve Pasifik ülkeleri tarafından sergilenmektedir. 2020 yılına gelindiğinde atmosfere yayılan gazların üçte birini bu ülkeler tek başlarına üretecekler. Akla takılan soru Çin ve Hindistan'ı da içine alan yoksul ülkelerin tümünün günümüz üretim ve tüketim modeli edindiğinde neler olabileceğidir.

Ancak bunun gerçekleşme ihtimali çok zayıftır. İhracata dayalı bir ekonomi vasıtasıyla gelişme, yani meşhur El Dorado kaçınılmaz sınırlara sahiptir. Bu tür modeller ancak Güney Kore, Tayvan, Hong Kong ve Singapur örneğindeki gibi, oyuncu sayısı sınırlıysa başarılı olabilir. Tersine Çin, Hindistan ve Brezilya gibi mega ülkelerde dahil olmak üzere tüm dünya ihracatçı kaplanlar oyununu oynamaya heveslenirse, hiç kimse kazanamaz. Dünya ekonomisi yılda ancak %3 oranında büyürken, dünyadaki her ülke yıllık ihracatını nasıl yıllık %20 artırabilir?

XXI. yüzyılda dünyadaki birçok devletin sık sık derin ekonomik krizlerle çöküp sonra tekrar kalkınamama durumuna gelmek için uğraşacağına şahit olacağız. Bu ülkeler için bir diğer alternatif ise ne yazık ki Latin Amerika, Asya ve Afrika'da örneklerini çoktan gördüğümüz şiddet sarmalına bürünmek olacaktır.

Bölüm: 5

Evrensel Yıkım

Farklı Türler Gibi Davranmamız Üzerine

XX. yüzyılın ikinci yarısı boyunca kalkınmaya ulaşılabileceğini, şiddetin bitebileceğini ve tarihin sona erebileceğini, tüm bunları ekonomik ve toplumsal sistemimizi veya yapımızı değiştirerek gerçekleştirebileceğimizi dinlemeye alışmış bir şekilde büyüdük. Çağımızın üçüncü bin yılına girdiğimizde ise böyle bir inanışın gerçekliğini kesin olarak reddetmemiz gerekiyor. Eğer sistemler ve yapılar yoksulluk ve şiddet üretmeye devam ediyorlarsa, bunun nedeni onların, kendi türümüzün yağmacı doğasının bir yansıması olmasıdır. Narsizm dışarıda tutularak *homo-sapiens*'in tarihi incelendiğinde, bizi eninde sonunda insanın hâlâ kendi türünde bir yağmacı olduğu sonucuna götürür. Bu, medeniyetin son on bin yılında, az ya da çok, değişmez bir eğilim olmuştur. Bu tür tahribatlar, kölelik, feodalizm, mutlakıyetçilik, sömürgecilik, Nazi faşizmi, komünist totalitarizm, hatta kapitalist demokrasiyi de içeren her türlü sosyopolitik sistemde ortaya çıkmıştır. Daha da fazlası, tüm kültürler ve medeniyetler insan tahribatının somut bir nedeni olan savaşı ussallaştırmış ve yüceltmişlerdir. Bu yağmacı davranış, kabilenin, klanın veya ulus devletin amaçlarını ve tutkularını meşrulaştırarak gerçekleşmesini amaçlamıştır. İnsanlar arasındaki yağma ve yıkım, eskiden olduğu gibi hâlâ değişmez herhangi bir ahlâki veya dini akım tarafından uysallaştırılamamış bir süreçtir.

İnsanlık tarihinin değişmez bir parçası olan tahribat, kendi grubunu (aile, kabile, klan, etnik grup, ulus, din veya kültür) diğer insan gruplarından farklı ve üstün gören, böylece insan türünü *onlar* ve *biz* olarak ikiye bölen *homo-sapiens*'de kalıtsal bir eğilim halinde kök salmıştır. Bunu yapmak bizim insanlığımızı ve diğer değerlerimizi farklı etnik gruplara, felsefelere ve kültürlere ait insan topluluklarıyla paylaşmak istemediği-

mizi gösterir; hatta daha da ileri gidip onlara farklı türlermiş gibi davranıp böylece "düşman" kavramını oluştururuz. Tahribatın ussallaştırılması, Alman Etnolog Eibl Eibesfeldt tarafından 'sözde ayrıştırma' olarak adlandırılmıştır.[1] İnsanoğlu, diğer insanları farklı görmeye ve buna uygun davranışlar sergilemeye içgüdüsel olarak eğilimlidir.

İnsanlık tarihi, insani değerlerin alçaltılmasının örnekleriyle doludur ve bugün dünyanın farklı bölgelerinde meydana gelen, toplumsal dışlanma, sık sık gerçekleşen insan hakları ihlalleri, terör veya kitlesel imhalara ve soykırıma neden olan iç savaşlar şeklinde devam etmektedir. Bugün, bazı insan grupları kendilerini farklı ve üstün görmektedir; çünkü yeni teknolojilere hükmetmekte ve dolayısıyla azgelişmiş olanlara tamamıyla farklı türlermiş gibi davranmaktadırlar. Tersine geleneksel kültürlere sahip insan gruplarıysa, teknolojik olarak çok fazla gelişmiş grupları şiddetli bir şekilde karşı konulması gereken şeytani varlıklar olarak görür, bu durumdan rahatsız olurlar. Kabilelerden modern uluslara kadar insanlar, hiçbir sempati duymadıkları diğerlerinden şüphe etmeye devam ederler.

Aydınlanma Çağı'ndan itibaren, Batı rasyonalizmi insanoğlunun içgüdüsel yağmacı eğiliminin adalete dayalı topluluklar oluşturarak idare edilebileceğini iddia etti. O günden sonra Batı'daki mutluluk arayışı adil toplulukları düzenleme sanatına dönüştü. İlk deneme, devrim, siyasi ve toplumsal mühendislik kavramlarını doğuran Fransız Devrimi'ydi. Toplumsal mühendislik daha sonra Bolşevik totaliter devriminden, liberalinden totaliter rejimlere kadar her çeşidi barındıran modern ulus devletin oluşumu da dahil olmak üzere birçok ulusal devrime esin kaynağı olmuştur. Bir kısırdöngü olarak devrim, siyasi ve toplumsal mühendislik fikri doğar doğmaz, idare edilmesini neredeyse hakimiyet altına alınan insanın yağmacı eğilimi, daha da saldırganlaşmıştır. Bu duruma neden olan gerçek, bizzat siyasi ve toplumsal mühendislerin birbirlerini fani düşmanlar olarak görmelerinden gelir. Mutluluk sağlayacak karşıt projeleri desteklemişlerdir.

Yukarıdaki nedenlerden ötürü, teknolojik olarak diğerlerinden çok daha gelişmiş, insan haklarının, demokrasinin ve ilerleme idealinin beşiği olan Batı uygarlığı diğer hiçbir uygarlıkla kıyaslanamayacak ölçüde insanlık tahribatı sergilemiştir. Adil toplum adına iki dünya savaşı Batı'da patlak vermiştir. Ülkelerin sahip oldukları bilimsel ve sınai güç, in-

sanlığı yok eden cehenneme ait makinalara dönüşmüştür. Birinci Dünya Savaşı 65 milyon askeri seferber etmiş, bunlardan dokuz milyonu bir önceki yüzyıldan kalan silahların modernleştirilmesiyle ortaya çıkan demir ve şarapnel fırtınası altında yok olmuştu. İkinci Dünya Savaşı, savaşan 92 milyon insanla, asker ve sivil olmak üzere 50 milyon kurban vermiştir. Bu durum, devasa hava bombardımanı, otomatik silahlar, gaz odaları ve atılan iki atom bombasının sonucuydu. Şehirleri ve sivil nüfusu da hedef haline getiren silah teknolojisinde önemli gelişmeler kaydedildi. Hepsinde birbirlerine karşı farklı türlermiş gibi davranma, ülkü ve vatanseverlik ateşiyle gizlenerek, sonuçta XX. yüzyılın ilk yarısında 150 milyon insanı yeryüzünden sildi.[2]

Yüzyılın ikinci yarısında, toplumların birbirlerine karşı farklı türlermiş gibi davranma eğilimleri güçlenmiş bir ideoloji olarak ortaya çıktı. Buna ek olarak düşmana karşı ulusal çıkarları korumak için yüceltilen vatanseverlik duygusu ve görevleriyle kapitalist veya komünist ideolojinin zaferini sağlamak için haçlı seferleri düzenlendi. Bunlar, refah içerisinde bir toplum kurma ve maddi zenginliğe ulaşma projelerinin belli başlı iki temsilcileriydi. Mutluluk arayışındaki rakip projelerin temsilcileri olan ABD ve SSCB tarafından yönetilen bir dizi düşük yoğunluklu anlaşmazlık patlak verdi. Bunlar, gerçekleşmesi muhtemel olan nükleer misillemenin iki süper gücü karşılıklı olarak yok edebileceği ve gezegendeki yaşamın büyük bir kısmını söndürebileceği korkusuyla dünya çapında bir yangına dönüştürülmedi. Sonuçta, geçmişte iki dünya savaşını tetikleyen birbirlerine karşı farklı türlermiş gibi davranma alışkanlığı, adalet veya ahlâki yargılar sayesinde değil, her biri Nagazaki ve Hiroşima'ya bırakılan bombalardan yüz kat daha güçlü olan 6.000 nükleer füze yüzünden dünya tarihinde ilk kez kontrol altına alındı. Nükleer silahlanma ilk kez tüm türlerin yok olması kâbusunu ortaya çıkardı ve bizim kendimizi tek bir insan ırkı olarak görmemizi sağladı. Bu korku, bizi yüzlerce yıldır ilk kez ulusal çıkarlarımızı savunmak için savaşa başvurmamızı önledi.

XX. yüzyılın ikinci yarısındaki kapitalizm ve komünizm arasındaki ideolojik savaş, birbirinden tamamiyle farklı ideolojiler arasındaki çatışma değildi. Daha çok aynı Batı ideolojisinin aşırı iki bakış açısı arasındaki bir iç savaştı. Bunu, Sanayi Devrimi'nin yaydığı materyalist gelişim yoluyla mutluluk arayışı olarak ifade edebiliriz. Hem kapitalizm hem de

komünizm, Sanayi Devrimi'nin birer ürünüdür. İlki, Anglo-Saxon düşüncesinden esinlenen bireyci ve demokratik yaklaşıma dayalı bir pazar; ikincisiyse Alman siyasi felsefesinden kaynaklanan kolektivist ve otoriter yaklaşımı kapsamaktaydı. Her ikisi de aynı materyalist gelişim ideolojisinin yağmacı birer yorumuydu. Her biri diğerine farklı bir türmüş gibi davrandı; böylece ortak insaniyetlerini inkâr ettiler. Nükleer füzelerle çevrilmiş, benzeri görülmemiş ölçekte bir propaganda ve yanlış bilgilendirmeyle şişirilmiş kapitalizm ve komünizm, kendilerini daha ahlâki ve insanlığın yıkımını kesinlikle içermeyen bir dünya düzeninin şampiyonu olarak sunarken, diğerini insani olmayan sistemler olmakla suçladılar.

İkisini karşılaştırdığımızda, mutluluk arayışında kendi ideolojik projesinin sorgulanması anlamında bireylerin özgürlüklerini bile tanımadığı için totaliter komünizm diğerine oranla çok daha az insancıldı. Reel sosyalizm, hiçbir zaman sivil toplumun ve kanunların, komünist parti hiyerarşisinin çıkarlarının üstünde olmasına izin vermedi. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden önce her iki tarafın sürdürdüğü emperyalist savaşlar haricinde hiçbir şey komünizmin insafsızlığının ulaştığı seviyeyi açıkça ortaya koyamaz. Afganistan meselesinde, Sovyetler'deki insanların büyük bir çoğunluğunun savaşa karşı çıkması gerçeğine rağmen, karşılaşacakları baskı korkusuyla ve SSCB'deki kamuoyu görüşünün dile getirilmesinin tamamiyle yasaklanması yüzünden hiçbiri karşıt görüşlerini sergilemeyi göze alamadılar. Benzeri bir durum kamuoyunun ABD'nin Vietnam müdahalesini güçlü bir şekilde eleştirdiği ve sonucunda askeri güçlerini geri çekmeye zorladığı kapitalist demokrasilerde hiçbir zaman var olmamıştır.

İdeolojik iç savaş sırasında Sovyetler'in yayınladığı yanlış bilgiler, gelişmiş kapitalist toplumları yaklaşık 40 yıl boyunca korku içerisinde felç olmuş bir halde bırakmış ve onları komünizmin de maddi zenginliğe ulaşmada en az kapitalizm kadar yeterli olduğuna inandırmıştı. Bu Sovyet propagandası, kapitalizmin yağmacı davranışlarını birçok yolla hafifletmiştir. Kapitalist demokrasileri Asya ve Afrika'daki sömürgelerine bağımsızlıklarını vermeye, uluslararası kalkınma yardımları sağlamaya ve ayrıca kapitalist demokrasileri insancıllaştıran yeni toplumsal reformları ortaya çıkarmaya zorlamıştır. Uzun dönemde komünizmin totaliter tahribatı, kendi teknolojik geri kalmışlığını ve büyük boyutlarda

maddi kıtlık üretmeye başladı. Sonunda kendi liderleri sistemin sürdürülemez olduğuna ikna oldular. Böylece kapitalist demokrasilerin şaşkın bakışları altında, gelişmeye dayalı Batı ideolojisinin kolektivist kolu çöktü. Buradaki ironik durum, bu ideolojinin aynı gelişme sürecini yeniden üretme yeteneğinin olmamasıydı.

Kalkınma ideolojisinin kapitalist kolunun zaferi, hayal gücümüzü ne kadar zorlasak da yeni bir ahlâki düzene girdiğimiz ve tahribatın üstesinden geldiğimiz anlamına gelmiyor. Tersine, bugün dünya hegemonyasının en yıkıcı ve en bireyci biçimiyle karşı karşıyayız. Kapitalizmin bu acımasız türü, en üst düzeyde bir maddi birikime ulaşarak daha önce hiç olmadığı kadar mutluluğu kovalamaktadır. Ekolojik olarak sürdürülemez tüketim modellerini yaymakta ve teknoloji ile pazarı insanları, şirketleri ve ulusları yağmalamak için kullanmaktadır. Şu anda komünizm korkusu bitmiştir. İlgilendikleri tek şey, yüksek kâr, kolay ve çabuk paradır. Bunun ekolojik ve toplumsal maliyetleri hiç umurlarında değildir.

Kalkınmaya dayalı Batı ideolojisinin kapitalist türünün en değerli unsurları olan demokrasi, özgürlük ve insan haklarından yana olmak, yalnızca komünizm karşıtı bir taktik gibi görünmektedir. Soğuk Savaş sonrası olan dönemde küresel kapitalizmin demokrasi, özgürlük ve insan haklarını savunmaktan vazgeçtiğine dair birçok örnek vardır. Örnek olarak Afrika'daki soykırımlara karşı genel bir ilgisizlik; Batı ile Körfez'in zulmedici şeyhleri arasındaki insanı dehşete düşüren işbirliği ve ittifaklar; Peru'daki seçim sahtekârlığına karşı gösterilen kararsız cevaplar ve Afrika, Asya, Latin Amerika, Balkanlar ve Rusya'daki yolsuz, otoriter, düşük yoğunluklu demokrasilere gösterilen hoşgörü sayılabilir.

Batılı kapitalist demokrasiler sadece demokrasiyi savunmaktan vazgeçmekle kalmıyor; aynı zamanda insanlığın yıkımında komünizmle işbirliği yapıyor. Bu yönelimin açık bir örneği olarak "Çin tarzı sosyalizm" verilebilir. Bu model, gulag'la işçilerin en acımasız kapitalist sömürüsünü bir araya getirir. Buna rağmen bu model, Çin pazarının sunduğu 300 milyonluk tüketici için avuçlarını ovuşturan açgözlü Batılı hükümet ve yatırımcılar tarafından hoşgörüyle karşılanır ve övülür.

Günümüz ekonomik küreselleşmesi tek türde bir kapitalizmi destekler. Bu tür, demokrasiyi geliştirmek, gerçek demokratik kurumları, sivil toplumu ve insan haklarını yaygınlaştırmak yerine, çok pop müzik, Coca-Cola ve McDonalds'ları pazarlamakla ilgilenir. Diğer bir deyişle da-

ha önce komünizmi yenmek için kapitalizme güç veren değerleri kesin bir biçimde terk etmektedir. Latin Amerika, Rusya, Asya ve Afrika'da pazarlar liberal hale getirilmiş ve ekonomilerin büyük bir kısmı özelleştirilmiştir. Yine de demokratik kurumlar, sivil toplum ve toplumsal dayanışma olmadan bu süreç tek başına hiçbir zaman gerçek modern kapitalist demokrasileri yaratamayacaktır. Yaratılanlar nüfusun büyük bir oranının ulaşamadığı daha fazla ithalat, yeni toplumsal eşitsizlikler, yeni tekeller ve birçok hırsız kapitalisttir.

Batı uygarlığının özünü oluşturan bireylerin siyasi hakları, demokratik kurumlar ve toplumsal haklar şu anda pazarın liberalleşmesi ve serbestleşmesinin hakimiyetine sokulmaktadır. En yıkıcı türüyle kapitalizmin zaferi daha az toplumsal dışlanma ve daha çok ekolojik korumayı hedefleyen yeni bir yeryüzü etiği ve küresel toplum oluşturmanın önündeki en büyük engeldir. Ekonomi küreselleşmiştir, fakat etik için aynı durum söz konusu değildir. Bugün moda olan şeyler çabuk kâr, anlık maddi memnuniyet ve ne şekilde ve hangi fiyatla olursa olsun maddi tüketim ziyafetine katılma takıntısıdır. Bunlar, Darwinist rekabetçi ve yıkıcı davranışın unsurlarıdır. Bilim, teknoloji ve ekonomik kuram, hızlı kazanç ve çevreyle birlikte toplumsal hakları da yok eden maddi memnuniyet için çabalayan bu çılgınlığın hizmetindedir. Komünizmin düşüşü maddi gelişim ideolojisinin en uç türünün yeryüzünün her köşesine yayılmasına olanak vermiştir. Bu türün, Soğuk Savaş sırasında Britanya, Fransa ve Japonya tarafından uygulanan yeniden yapılanma ve işbirliğine dayalı başarılı kapitalist modelle hiçbir ilgisi yoktur. Şu anki ekonomik ve mali küreselleşme modeli yıkıcı bir süreçtir ve tehlikeli bir biçimde zengini daha zengin ve yoksulu daha yoksul yapmaktadır. Ayrıca kapitalizmin XX. yüzyıl boyunca elde ettiği toplumsal gelişmeyi sökmekte, demokrasinin gelişimini ekonomik çıkarların buyruğu altına almakta, ulusal kapitalizmi yok etmekte ve çok az istihdam yaratmaktadır.

Ekonomik ve toplumsal tahribat genellikle, bizi bir rekabet ortamına ve hayatta kalma savaşına iten, işimizi de hiçbir ahlâki, toplumsal ve ekolojik parametreyi dikkate almayan bir pazara terk eden bir doğal ayıklanma süreci olarak ussallaştırılmaktadır. Oxford'da Darwin'in tezlerini savunan bir hümanist olan Sir Julian Huxley, doğadan ahlâki dersler çıkaramayacağımızı, çünkü onun tamamıyla ahlâkdışı olduğunu söylemekteydi. Tartışmalarının birinde, eğer doğayı etiğin önüne alırsak ah-

lâki açıdan ilgisiz olduğu için peşinen mahkum edileceğini ifade etmişti. Bu yüzden insan topluluklarının ilerlemesi ve barışı kesinlikle Darwin'in doğal ayıklanma kanunlarının insan ilişkilerinde taklit edilmesine dayandırılamaz. Huxley çare olarak, sert cezalar ve rekabetçi yıkım yerine, öz denetim ve diğer insanların yardımından yararlanma ilkelerini uygulamamızı önermiştir. Bu hümanist, ahlâki kaygılar en avantajlı olanın hayatta kalmasına değil de mümkün olan en fazla sayıda kişinin avantajlı hale getirilmesi, böylece hayatta kalmasını amaçlamalıdır.[3]

Bugün ekonomik ve ekolojik anlamda yıkıcı olan insanoğlu, sorumsuzca meşruiyet kazanmaktadır. Egemen olan ekonomik ideoloji, bu tahribatın doruk noktasının toplumun maddi refahının kaynağı olduğunu düşünmektedir.

Bu sav, Soğuk Savaş sonrası kapitalizmin bu son derece yırtıcı yeni versiyonunun arkasında gizlendiği etik, siyasi ve ekolojik meşruiyet maskesinin zayıf noktasıdır. Çünkü burada, insan türünün genetik temelinin, insanoğlunun etik ve toplumsal bir hayvan olmasını gerektirdiği; aksi takdirde tahribata maruz kalmış türdeşlerin intikamıyla yüzleşmek zorunda kalacağı unutulmuştur.

İnsanın içgüdüsel tahribat eğilimine onay vermek, sonunda daha fazla şiddete neden olacak tehlikeli bir felsefi ve siyasi maceradır. İnsanoğlunun toplumsal dışlanması, besin zincirinde meydana gelen doğal tahribatla aynı şey değildir. Diğer tarafta aslanlar ve zebralar örneğinde olduğu gibi, bir hayvan türü diğer bir hayvan türünü avlayıp yer. Bu taraftaysa avlanan insan grupları farklı bir türden değildir ve her zaman zebralar gibi davranış sergilemezler. Varoluşun en ufak gereksinimlerinden tamamıyla dışlandığını hisseden, pazar ve modernite tarafından avlanan bir insan grubu en sonunda yüzünü bu tahribata neden olanlara dönecek ve suç işlemekten, terörizmin aşırılığına kadar çeşitli yollara başvuracaktır.

Bu cangıl kanunu, insanlar arasında tüm toplumu etkileyebilecek ciddi sonuçlar doğurmaksızın uygulanmaya devam edemez. Toplum içerisinde hayatta kalmaya programlanmış genlerimiz dışlandığımız için, ailemiz veya toplumsal grubumuz tehlikede olduğu için tepki geliştirmeye başlar. Sonra bu aşamaya ulaştığımızda, bu tahribatın kaynağına karşı sanki, onlar farklı türlermiş gibi akıldışı ve şiddet içeren tepkiler geliştiririz. İnsan tahribatı belirli bir aşamaya ulaştığında buna neden olanlar dahil, herkes kaybeder. Sonuç, büyük çapta bir toplumsal ve siyasi kargaşa olur.

Mali spekülasyonu istihdam yaratan yatırımlardan üstün gören, toplumsal başarıları parçalara ayıran ve buna ek olarak işgücü tasarrufu sağlayan teknolojiler kullanan günümüz küreselleşme modelinin tahribatçı mantığı, zaten kentli nüfus patlamasıyla karşı karşıya olan birçok azgelişmiş ülkede tehlikeli biçimde toplumsal dışlanmayı artırır. Son yıllarda televizyonlarda, çok sayıda ulusal tahribat, iç savaş, uyuşturucuyla finanse edilen gerillalar, terörizm ve aşırı suç artışı görüntülerine sık sık rastladık. Hatta azgelişmiş dünyadaki sözde ulus devletlerin gelişmek yerine yönetilemeyen varlıklar olarak şiddetin içine çekildiğini, düşük sonucu doğan bir tür Leviathan'a dönüştüklerini, cehennemi andıran bir eziyete ve rakip grupların, diğerinin insanlığını inkâr ettiği bir duygusal ayrışmaya maruz kaldıklarını gördük.

Yönetilemeyen Düzensiz Varlıklar (YDV)

Soğuk Savaş sırasında azgelişmiş ülkelerdeki iç çatışmaların ve şiddetin tartışılmaz bir şekilde iki rakip süper gücün emperyalist politikaları tarafından teşvik edildiği, hatta yaratıldığı düşünülüyordu. Böylece herhangi bir ülke içi kargaşa, ideolojik bir etkilenme kuşkusu uyandırdı. Asya, Afrika ve Latin Amerika bölgeleri iki dünya gücü olan kapitalizm ve komünizm arasındaki mücadelenin oyun tahtası olarak görüldüler.

Bugün Soğuk Savaş sona erdiği halde azgelişmiş dünyadaki silahlı çatışmalar ve terörizm faaliyetleri devam etmekle kalmamış, katlanmıştır. Silahlı çatışma tüm kıtalara yayılmıştır. 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasından bu yana 50 silahlı grubun dahil olduğu 23 iç çatışma olmuştur (ya da yeniden doğmuştur). Şiddete dayalı gruplar Cezayir, Senegal, Angola, Burundi, Kongo, Liberya, Gine-Bissau, Ruanda, Demokratik Kongo Cumhuriyeti (eski Zaire), Sierra Leone, Somali, Sudan, Lübnan, Türkiye, Kolombiya, Meksika, Peru, Afganistan, Hindistan, Sri Lanka, Burma, Kamboçya, Filipinler, Endonezya, Doğu Timor, Papua Yeni Gine, eski Yugoslavya, Kafkaslar, Tacikistan ve diğer birçok ülkede faal durumdadır.

Bu silahlı iç çatışmaların hiçbiri dünyadaki demokratik mücadeleyle bağlantılı değildir; tersine azgelişmiş dünyadaki bu yeni barbar savaşçıların birçoğu nüfus patlaması ve işsizliğin neden olduğu, toplumsal, etnik, dini ve kültürel kızgınlıklarla yayılan tahribata neden olan çatışma-

lardır. Yukarıdakilerin hepsi, kendi ülkelerinin yeni küresel ekonomi karşısında bağımsız yaşayamama pozisyonunu etkileyerek daha kötü bir duruma getirdiler. Toplumsal dışlanma bu dini, etnik, kültürel ve toplumsal kızgınlıkları ortaya çıkarıp, devletin veya ulusun sahip olduğu en ufak bir gelişmeyi yok eden çatışmaların patlak vermesine neden olur. Bu şiddet Latin Amerika'da 100 bin, Afrika'da 7,5 milyon, Asya'da altı milyon ve Avrupa'da dört milyon mültecinin oluşmasına neden olmuştur. XX. yüzyılın sonunda 17 milyondan fazla erkek, kadın ve çocuk bu dünya çapındaki tahribatın kurbanı olmuştur.[4] Tersine İsviçre, Belçika, Kanada, İspanya, Britanya ve ABD gibi gelişmiş ulus devletlerde kültürel, etnik ve dini farklılıklar toplumu parçalara ayırmamaktadır; çünkü maddi memnuniyet bu devletlerde toplumsal uyumun sağlanmasında yardımcı olur.

Sözde ulus devletlerdeki silahlı iç çatışmalar, insanlığın en temel ilkelerine saygının ortadan kalktığı *ulusların kendilerini dönük yıkıcılığından doğan* çatışmalardır. Orada iç savaş büyük çaplı suçla bir bütün halindedir. Bu tür mücadeleler ne kimseyi özgürleştirir ne de onurlandırır. Sadece büyük fiziksel sıkıntılara, duygusal zarara ve soykırıma neden olur.

Bu tür çatışmaları yaşayan bazı ülkeler, BM'den veya bölgesel örgütlerden sivil yaşamı yeniden kurmak veya binlerce mülteci ve yerlerinden edilmiş insan yaratan felaketleri iyileştirmek için insani müdahale talebinde bulunmuşlardır. Angola, Mozambik, Etiyopya, Eritre, Somali, Ruanda, Burundi, Sierra Leone, Liberya, Afganistan, Kamboçya, El Salvador, Guatemala, Haiti, Kongo, Bosna, Arnavutluk, Kosova ve Doğu Timor'da söz konusu müdahaleler gerçekleşmiştir.

Cezayir, Kolombiya, Mısır, Hindistan, Meksika, Pakistan, Peru, Filipinler, Sri Lanka, Sudan ve Tacikistan gibi silahlı çatışmalar ve terörizmden çekmiş ve hâlâ çekmekte olan diğer ülkeler uluslararası müdahale olmadan durumun çığrından çıkmasını engellemeyi başarmış olsalar da, onların kendilerine dönük bu yıkıcılıklarının ortadan kalkacağının garantisi yoktur.

Bu ülkelerin birçoğunda artan suç oranları, uyuşturucu ticareti ve silahlı terör ile şiddet, ulusal yaşamın belirleyici bir özelliği olmuştur. Angola, Cezayir, Burundi, Kamboçya, Kolombiya, Kongo, Mısır, El Salvador, Guatemala, Haiti, Hindistan, Liberya, Mozambik, Nikaragua, Pakistan, Peru, Ruanda, Sierra Leone, Somali ve Sri Lanka gibi şiddetin patlak verdiği ülkelerde ekonomik anlamda bağımsız yaşayamama durumu

1970'lerde ve 1980'lerde daha da kötüye gitmiştir. Çok az işlenmiş ve gelir getirmeyen fiyatlardaki ilkel ürün ihracatına dayalı ekonomilerinde nüfus aşırı büyümüştür. Gıda üretimi ve kişi başına enerji ve su tüketimi nüfus artışının çok gerisinde kalmıştır. Bu yolla nüfus ve toplumsal uyum için hayati öneme sahip olan fiziksel kaynaklar arasındaki dengesizlik hızla büyümüştür. Gıda yetersizliğinin ciddi boyutlara ulaşmasıyla bu ülkeler gıda ithalatını artırmış ve uluslararası gıda yardımına bağımlı hale gelmiştir. Aynı zamanda enerji güvenliği eksikliği kritik bir düzeye ulaşmıştır. Bazı ülkeler, kendilerine yeten petrol kaynaklarını kaybederken, diğerleri stratejik yakıt ithalatlarını artırmıştır. Tüm bunlar bu ülkelerin başlıca ihracat ürünlerinin fiyatlarındaki önemli gerilemeyle aynı zamana denk geldi ve 1960'larda olduğu gibi kişi başına düşen reel gelir artışını sıfıra yakın bir düzeye indirdi. Nüfusun büyük bir kısmının gelir düzeyi düştü ve diğer büyük bir kesim yoksulluk içerisinde doğmaya devam etti.

Tüm bu bağımsız yaşayamama virüsleri şiddeti tetikleyen uzun süreli yoksulluk dönemlerine neden oldu. Örneğin El Salvador'daki iç savaştan önceki 25 yıllık dönemde nüfus yıllık %2,5 artarken kişi başına düşen gelirin artış ortalaması sıfırda kaldı. Haiti ve Somali 30 yıl boyunca kişi başına düşen gelir düzeyinde ortalama %1'lik bir düşüş sergilerken, %2 ve 3'lük yıllık nüfus artışı meydana geldi. Aydınlık Yol ve Tupak Amaru Devrimci Hareketi'nin (MRTA), terörist şiddeti artırmasından önceki 24 yıllık dönemde Peru'da yıllık ortalama kişi başına düşen gelir artışı %0,1'ken, yıllık nüfus artışı %2,3'ten daha fazla olmuştur. Nikaragua, iç yunca kişi başına gelirde ortalama %1,3 düşüş ve yıllık nüfus artışında %3'lük bir oran sergilemiştir.[5]

Bugün, bir ölçüde topraklarında silahlı şiddete maruz kalan ülkelerin hepsinde 1960'la 1995 arasındaki 35 yıllık dönemde kişi başına düşen gelir artışı, yoksulluktan kurtulmak için gerekli olan en az %3'lük oranın altında kalmıştır. Cezayir'de 30 yılı aşkın bir süredir kişi başına gelir artış ortalaması %0,5, Angola'da %0,2, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde %0,2, Sierra Leone'de %1, Sudan'da %0,1, Meksika'da %1,8, Kolombiya'da %2, Peru'da %0,2 olmuştur. Aynı düşük gelir artışı oranları Liberya, Ruanda, Burundi, Hindistan, Filipinler, Sri Lanka ve diğer birçok ülkede de gerçekleşti. Şiddet sadece bu düşük gelir artışı oranlarından kaynaklanmıyordu, aynı zamanda bunların yılda %2,5'i geçen nü-

fus artışı ve ulusal gelirin adaletsiz paylaşımıyla birleşmesi sonucu böyle bir sonuç ortaya çıktı.

Ulusların kendilerine dönük yıkıcılıklarının neden olduğu silahlı çatışmalar, ateşkesler ve peşinden yeniden savaşın patlak vermesi gibi kesik kesik ortaya çıkan bir şiddet ortamına evrildi. Böylece daha önce devletin yetkisinde olan şiddete başvurma tekeli yerel diktatörler tarafından bölündü ve paylaşıldı. Bunlar olurken ülke, yönetilemeyen düzensiz bir varlığa (YDV) dönüştü.

YDV, devletin ülke ve nüfus üzerindeki egemenliğini kaybetmesi şeklinde tarif edilebilir. Kamu düzeninin ne şehirlerde ne de kırsal alanlarda sağlanabildiği, şiddete eğilimli bir varlıktır. Tüm ülke merkezi otoriteye karşı başkaldırır. Bölge, eyalet, şehirler, hepsi hükümet temsiliyetinden yoksundur ve askeri liderler, yerel diktatörler, uyuşturucu kaçakçıları, hatta hırsızlar veya bunların hepsini içeren bir bütün tarafından idare edilir. Siyasi süreç buharlaşır; yasallık ortadan kaybolur; temsilci kurumların yerine silahlı kuvvetler, silahlı isyancı gruplar veya uyuşturucu ticaretiyle uğraşan mafya geçer. Sivil nüfussa, uluslararası Kızıl Haç gibi sivil toplum örgütlerinin yurttaşları haline gelir ve BM'nin insani yardımına muhtaç kalırlar.

Bugün, Afganistan, Arnavutluk, Bosna, Burundi, Kamboçya, Kolombiya, Kongo (eski Zaire), Haiti, Liberya, Ruanda, Sierra Leone, Somali ve Tacikistan bu YDV kategorisine sokulabilir. 1990'lardan bu yana YDV'lerin çoğalması küresel gerçekliğin kalkınma efsanesine verdiği en kesin yanıttır. Tarihin bu anında, ülkeler sadece sanayileşmede başarısız olmakla kalmıyor; bir yandan da parçalanıyorlar.

Eğer şu an Afrika, Latin Amerika ve Asya'nın genelindeki durum değişmezse ve kentli nüfus patlaması devam ederse çok daha fazla ülkede hayati öneme sahip ihtiyaçların karşılanamayacağı bir an gelecek; bu da onların kırılgan toplumsal dokularını paramparça edecek ve toplumla devlet otoritesi arasındaki ilişkiyi aşındıracaktır. Bu durum çok daha büyük toplumsal, etnik ve dini gerilimle sonuçlanacak, ulusların kendilerine dönük yıkıcılıklarının yeni şekillerde patlak vermesine veya yeniden dirilmesine neden olacak ve daha fazla YDV'nin doğuşuna tanık olacağız.

Barışın Sağlanması ve Yoğun Bakım

Uluslararası toplum, yoğun insan hakları ihlalleri, insanlığa karşı işlenen suçlar ve yoksul ülkelerdeki kendilerine dönük yıkıcılıklarının ve bu ülkelerin birer YDV'ye dönüşmesinin ürünü olan mültecilerle ilgilenecek etkili mekanizmalara sahip değildir. BM Güvenlik Konseyi'nin ve onun mavi miğferli birliklerinin etkisizliği ve beceriksizliği kaçınılmaz bir kader olarak kabullenilmiştir. BM 1945 yılında, devletler arasındaki uluslararası çatışmalarla ilgilenmek için kurulmuştur. Bu örgüte günümüzde tüm dünyada yaygınlaşmakta olan ülke içi anarşilerini yatıştırmaya yönelik bir anlam yüklenmemiştir.

Bu örgütün etkisizliği, büyük güçlerin kayıtsız siyasi vaatlerinin bir sonucudur; barış gücü gönderir, ama barışı sağlayamazlar. Mavi miğferliler iç çatışmalarda, ateşkesi zorlamak ve karşıt grupları silahsızlandırmak için hiçbir müdahalede bulunmadılar. Sadece uluslararası insani yardımın, çatışmaların kurbanı olan sivil nüfusa ulaştırılmasını garanti altına almaya çalıştılar. Bir kısırdöngü içinde yardım dağıttılar, ama kurbanları korumadılar. Gıda, ilaç ve barınak dağıtırken durdurulması için hiçbir şey yapmadan insanların öldürülmesini izlediler. Somali, Bosna ve Ruanda'daki fiyaskolar insanlık yardımı ve soykırımın bu kinik bileşiminin en açık örnekleriydi.

Büyük güçlerin insan haklarını korumak için askeri bir müdahaleye girişmeleri yönünde bir siyasi isteklerinin olmaması, maddi memnuniyete dayalı toplumlarının tüketici doğasının bir sonucudur. Bu ülkelerin vatandaşları, o anki zenginlikleriyle hiçbir ilgisi bulunmayan nedenler için kaynak ve yaşam feda edilmesinde istekli değildir. Şu anda Soğuk Savaş'ın gerilimi hafiflemişken Batılı gelişmiş ülkelerde hiç kimse askerlerinin barbar topraklarda anlam veremedikleri bir savaşta öldüğünü görmek istemiyor. Büyük güçlerin demokratik hükümetleri bu ülkelere silahlı asker göndermekten, kayıp vermekten ve bu yüzden seçimlerde tepkiyle karşılaşmaktan saplantılı bir şekilde korkuyorlar. Herhangi bir müdahale göze alındığında bu ülkedeki yüksek askeri komutanların çoğu ilk önce bu işi sıfır ya da sıfıra yakın kayıpla atlatabilmenin hesabını yapıyor. Eğer kayıpların bundan daha fazla olacağı tahmin edilirse, müdahalede bulunmuyorlar. BM çatısı altında daimi bir barış gücü oluşturmayı reddetmelerinin asıl nedeni budur. Bir ülke içi kargaşanın patlak verdiği

her dönem Güvenlik Konseyi'nde, müdahalede bulunma ya da bulunmama tartışmaları başlar. Birçok örnekte Güvenlik Konseyi, kendi kolektif bilincini sıkıntıdan kurtarmak için sadece insani yardım göndererek bu ülkeleri kendi kaderleriyle baş başa bırakır.[6]

Büyük güçlerin kendi silahlı güçlerinin kayıplar vermesinden duydukları takıntılı korkuyu gidererek, barış gücü operasyonlarında bulunacak daimi bir BM gücü oluşturmanın yollarından biri, masraflarını G7 ve BM'ye üye ülkelerin karşıladığı ve bu kurumun hizmetine verilerek bir tür mavi miğferli yabancı lejyonu olacak paralı bir asker gücü oluşturulabilir.

BM'deki lejyon, dünyadaki ülkelerin tümünden toplanan ve sözleşme yapılan profesyonel askerlerden oluşan bir teşkilat olabilir. En modern askeri teknoloji ve savaş teknikleriyle donatılabilir. Ayrıca büyük güçlerin, güçlü lojistik deniz ve hava desteğinden de yararlanabilecek bu askeri teşkilatın üst kumandası Güvenlik Konseyi'nin emrine verilebilir. Yeryüzünün stratejik noktalarında üsler kurmak ve çatışmaları etkisiz hale getirecek ve iç savaşları söndürecek hızlı hareket edebilecek birimler oluşturabilirler. Bunlar, insanlığa karşı suç işleyenleri yakalar ve bu yakınlarda Roma'da kurulmuş olan uluslararası ceza mahkemesi gibi yerlere gönderebilirler.

BM'ye bağlı paralı asker gücünün işlevi, geçmişte Afrika ülkelerinin bağımsızlık savaşlarını bastırmaya çalışan ırkçı paralı asker gruplarından farklı olmalıdır. Daha çok bu paralı asker gücü insan haklarını savunmak ve insanlığa karşı işlenen suçları engellemek gibi uluslararası amaçlar için kullanılan profesyonel bir askeri güç işlevini görmelidir. Dünyanın askeri tarihine göz atıldığında, paralı askerlerin birçok ülke tarafından kendi amaçları uğruna kullanıldığını görmekteyiz. Profesyonel İsveç Alayları, Fransa krallarına, Napolyon'a ve Papa'ya onurlu ve verimli bir biçimde hizmet etmiştir.[7] Britanya ve Fransa, yabancı lejyonuna ve Gurka alayları gibi tamamı yabancı paralı askerlerden oluşan birliklere sahiptir. Latin Amerika'daki bağımsızlık savaşlarına bazı Britanyalı denizciler ve paralı askerlerden oluşan alaylar da katılmıştır.

Bugün Britanya, ABD ve Fransa gibi köklü askeri geleneklere sahip ülkeler tamamıyla profesyonel silahlı kuvvetlere sahipler. Bunlar hizmetlerini bir maaş ve askeri kariyer karşılığında sunan tek bir ulusal kökeni olan paralı askerler olarak tanımlanabilirler. Dahası bugün durum o

kadar köklü değişmektedir ki, Afrika hükümetleri kargaşanın ve şiddetin hakim olduğu toplumlarda düzeni yeniden kurmak için yabancı paralı askerler kiralamaktadır. Güney Afrika'da *Executive Outcomes* adlı çokuluslu şirket, Afrika devletlerine profesyonel tugaylar kiralayarak düzeni sağlıyorlar. Bunların ücreti doğal kaynaklar ve değeri yüksek para kurlarıyla ödenmektedir. Bu paralı askeri gücün mensupları birer maceracı değil; aksine insan haklarını ihlal etmemeye çalışan çok disiplinli ve verimli profesyonellerden oluşmaktadır.

ABD'de Profesyonel Askeri Kaynaklar (MPRI) isimli bir kurum kurulmuş ve görevleri istendiğinde dünyadaki herhangi bir ülkeye askeri danışmanlık hizmeti veren 2.000'den fazla emekli Amerikan generali ve askeri uzmanı istihdam etmiştir. Bu askeri danışmanlık ve eğitim alanında uzmanlaşmış dünyadaki en büyük girişimdir ve geçmişte Boşnak ve Hırvat ordularını Sırplar'a karşı eğitmiştir. Önümüzdeki yüzyılda ABD'nin herhangi bir yere askeri müdahalede bulunurken kamuoyunu kızdıracak ulusal kayıpları önlemek için özel şirketlere ve paralı askeri birimlere başvurması hiç şaşırtıcı olmayacaktır.

BM'nin kendini büyümekte olan profesyonel askeri hizmetler sektöründen dışlaması için hiçbir neden yoktur. Mavi miğferli paralı askerler formülü, büyük güçlerin kayıplara uğrama korkusunu giderebilir ve yerel çatışmalar bu güçler kullanılarak engellenebilir. Ancak, gerçekleşmesi en muhtemel gözüken şey, BM'nin askeri yönünün güçlendirilmeyeceği, aksine zayıflayacağıdır; çünkü bu kurum ulusların kendilerine dönük yıkıcılığının neden olduğu yerel savaşları önleme misyonunu yerine getirememiştir.

Doğrusu istenirse büyük güçlerin oluşturduğu çevrelerde BM'nin güçlendirilmesi isteği her geçen gün azalmaktadır. Zengin Batılı toplumların liderleri ve yurttaşları azgelişmiş dünyadaki bu aşırı yoksulluk ve ölümlere karşı olan merhametlerini çoktan yitirmişdiler. Televizyonlarında her gece yoksulluğu, şiddeti ve soykırımı görmeye alıştılar. BM'i gerçekten etkili bir şekilde güçlendirebilecek tek ülke olan ABD, bunun için en ufak bir isteğe sahip değildir. Bu ülkenin strateji uzmanları, ABD'nin yeryüzündeki stratejik çıkarlarını savunmak için BM'ye ihtiyaç olmadığında hemfikirler. Sonuçta şu an dünyadaki tek süper güç olduklarının bilincinde, bunu NATO'nun ve tüm dünyadaki müttefiklerinin desteğiyle ve sadece kendi güçlerini kullanarak yapabileceklerini düşü-

nüyorlar. Uluslararası barışı sağlayacak sürekli bir askeri gücün olmaması ve aynı zamanda birçok yoksul ülkenin askeri gücünün yetersiz olması sonucu çokuluslu şirketler yakında özel askeri hizmetler sunabilir ve kendi tesislerini ve personelini korumak için özel paralı asker kiralamaları şaşırtıcı bir şey olmaz. Böylece çokuluslu şirketler özel paralı taburlar toplayıp, *evrensel askeri güçler* oluşturabilir, en son teknolojiyle yetiştirir ve bu güçler ülkelere askeri hizmet sağlayıp, çokuluslu şirketlerin dünyadaki çıkarlarını koruyabilirler.

Birçok yoksul ülkede hükümet iktidarının iflas etmesi yüzünden askeri güçleri özelleştirme eğilimi çoktan uygulanmaya başlanmıştır. Birçok Afrika hükümeti kamu düzeni ve iç güvenliğe yönelik danışmanlık hizmeti için çokuluslu şirketlerle anlaşmalar imzalamıştır. Kolombiya'da British Petrol, kendi tesislerini FARC gerillalarına karşı korumak için Kolombiya ordusundan tüm bir taburu özel olarak kiralamıştır.

Çok açık olan bir şey var ki bu da BM'nin daha fazla güçlendirilmeyeceği ve yerel anlaşmazlıkları gidermek için askeri kapasitesini kullanmayacağıdır. Bu olumsuz durumu gidermenin tek yolu, ekonomileri bağımsız yaşayamama belirtisi gösteren ve toplumsal dokuları parçalanma riski taşıyan, ulusların kendilerine dönük yıkıcılıklarının neden olacağı savaş tehdidi altındaki yoksul ülkeler için yoğun bir ekonomik koruma sistemi geliştirmektir.

Bu yoğun ekonomik koruma, bu tehdidi yaşayan ülkelerin dış borçlarının büyük bir bölümünü silmeyi, yeni krediler sunmayı, aile planlaması yardımını artırmayı, gıda ve enerji üretimini artırmayı, su temin etmeyi ve toplumsal parçalanmayı önlemeyi amaçlamalıdır. Aynı şekilde önemli olan bir diğer nokta, bu yoğun koruma ulusal şirketleri modernleştirmek, üretim ve ihracata büyük miktarda teknolojik girdi sağlamak için bir stratejiyi de oluşturmalıdır. Bu önlemler ekonominin bağımsız yaşayabilmesini amaçlıyordu. Bu tür bir modernleşmenin, uluslararası yardımlar ve IMF ile Dünya Bankası'nın yapısal programları da dahil olmak üzere XX. yüzyılın uluslararası işbirliği yöntemleriyle gerçekleşmesi olası görünmemektedir. Birçok bağımlı ülkenin sorunlarını çözmek için atılması gereken en etkili adım çokuluslu şirketleri ve onların hayli deneyimli yöneticilerini bir girişimde bulunmaya razı etmek olacaktır.

Elbette çokuluslu şirketlerin bu ekonomilerin modernleşmesini sağlama girişimleri bir uluslararası yardım operasyonundan çok bir iş girişimi

şeklinde olmalıdır. Aksi durumda şirketler bu girişimlere katılmayı düşünmezler. Buradaki en zor görev bu şirketlerin işbirliğini sağlamak için çeşitli formüller üretmek olacaktır. Örneğin, üstlenebilecekleri rollerden biri, söz konusu ülkede küresel görece üstünlüğe sahip şirketlerin belirlenip teşvik edilmesini sağlayan bir tür danışman şirket olabilir. Bir diğer formülse çokuluslu bir konsorsiyuma bir ülkenin sanayisinin modernleşmesini gerçekleştirecek bir program geliştirme görevini verip karşılığında da girişim kâr etmeye başladığında bundan pay almasını sağlamaktır. Ayrıca böyle bir konsorsiyuma çeşitli sektörlerin yönetimlerinde etkili görevler verilebilir. Buna ek olarak onların yardımlarıyla gerçekleşen ihracattan kendilerine belirli bir pay ödenebilir. Buna benzer birçok yöntem geliştirilebilir, ama sürekli akılda tutulması gereken noktalar ekonominin modernleşmeye başlaması ile gelir düzeyi ve istihdam oranlarının da önemli gelişmeler göstermesidir.

Çokuluslu şirketler bu konuyu gelecekteki bir iş fırsatı olarak henüz kafalarında canlandırmış değiller ve şu anda kendilerine küresel hiçbir sorumluluk yüklemeyen dünya çapındaki serbest pazarda en iyi olanaklara sahip oldukları için belki de bu potansiyeli fark etmeleri zaman alacaktır. Çokuluslu şirketlerin birçoğunun açıkça gördüğü gerçek; dünya iktidarının şu anda ekonomik ve teknolojik bir boyutta olduğu ve onları herhangi bir uluslararası ekonomik, toplumsal ve ekolojik sorumluluk altına sokmadan işlerini sürdürmelerini sağladığıdır. Dahası günümüz küresel liberalizm süreci sonucunda bu şirketler gelecekte de yeterli bir pazar payına sahip olabileceklerine inanıyorlar. Sadece Çin ile Hindistan'da bile yaklaşık 500 milyonluk bir tüketici potansiyeli vardır; bu da neredeyse Avrupa ve ABD pazarının toplamına eşit bir sayıdır. Bu yüzden çokuluslu şirketler kısa vadede küresel pazarda bir daralma beklemiyorlar.

Bununla birlikte eğer toplumsal dışlanma ve işsizlik dünyayı kuşatmaya devam ederse, 2020'li yıllarda dünyadaki sekiz milyar insandan sadece iki milyarı çokuluslu şirketlerin müşterileri olmalarına yetecek gelir düzeyine sahip olacaktır.[8] Böylece bu şirketlerin müşterilerini çoğunluğu kuzey yarımkürede yaşayan, çok az kısmı da yoksul ülkelerdeki yüksek gelirli bir azınlığın oluşturduğu kişiler oluşturacak. Belki de pazarın kısıtlanması ve kapitalizmin bu duruma uyum sağlama yeteneği bu şirket yöneticilerinin kâr arayışında bulunmakla, dışa bağımlı ekonomi-

leri modernleştirmeyi ve küresel müşteriler oluşturmayı amaçlayan uluslararası koruma projeleri üzerinden iş girişimlerinde bulunmanın birbiriyle uyuşmayan şeyler olmadığını görmelerine yol açar.

Şu anda bu şirketler sadece en fazla parası olan müşterilerle ilgililer ve düşük gelirli çoğunluk hakkında bir kaygı duymuyor gibi görünmekteler. Günümüzde dünya nüfusunun düşük gelirli çoğunluğu ile küresel pazarın çokuluslu şirketler lehine genişlemesi arasında uzun vadeli bir ilişki olup olmadığına dair hiç kimsenin bir fikri yoktur. Bu durumun araştırılması gereklidir; çünkü böylece bir gün bu şirketlerin dünyadaki yoksulluk için bir şeyler yapıp yapmayacaklarını anlamamız mümkün olabilir.

Çokuluslu şirket yöneticilerinin ve dünyanın süper güçlerinin siyasi liderlerinin birçoğu ile IMF ve Dünya Bankası teknokratları, dünyadaki yoksulluk, sosyo-politik kargaşa ve ekolojik felaketler karşısında kendilerini tehdit altında hissetmiyorlar. Dahası açıkça itiraf etmeseler bile toplumsal ve ekolojik tahribatı gerekli olan bir kötülük ve ödenmesi zorunlu olan bir bedel olarak algılıyorlar.

Küresel pazarın görünmez elinin ve yeni teknolojilerin refahı artıracağı ve bu yolla önümüzdeki on yıllarda tüm problemleri çözeceğine inanıyorlar. Mevcut olan tüm zorluklara rağmen sıkı bir şekilde inandıkları gerçek dünya çapındaki zenginliğe tüm çıkar grupları arasındaki tam bir küresel rekabetin sonucu ulaşılabileceğidir.

Yağmacılığın egemen olduğu bu tür bir dünya görüntüsü altında, şiddet ortamına maruz kalma tehlikesi yaşayan dışa bağımlı ekonomilere zamanında yardım edecek koruyucu bir sistem geliştirmek olanaksızdır. Bunun önündeki ana engel mali veya teknolojik kapasite eksikliği değildir. Eksik olan insanlığı tek bir bütün olarak değerlendiren ahlâk anlayışıdır. Ekonomik çıkarlar küresel olabilir, ama ahlâk değildir. Bu yüzden büyük güçlerin vatandaşları ve siyasi liderleri ile çokuluslu şirketlerin hissedarları dünya nüfusunun büyük çoğunluğunun çekmekte olduğu ekonomik bağımlılığın sonuçlarını hissetmezler. Bu bakımdan dünya hiç de küresel değildir. Güney'in talihsizliği ve Kuzey'in zenginliği arasında hâlâ ayrılmaz bir bağlantı yoktur. Var olan tek bağ bir avuç insanın merhameti ve ahlâki görevleridir; fakat bu da yağmacı bir mantığın baskısı altındaki dünyada küresel ahlâki bir bilinç yaratamaz.

Bu uluslararası bağlam içinde büyük güçler ulusların kendilerine dönük yıkıcılığından kaynaklanan çatışmaları ve ülkelerin birer YDV hali-

ne gelmelerini ayrı ayrı değerlendirmeye devam ederler. Kamboçya, Haiti gibi ülkeler modernleştirilmeden denetlenirken Ruanda, Somali, Sierra Leone gibi diğerleri kaderlerine terk edilecekler. Önleyici yoğun bakım bazı kuramcıların "kilit devletler" olarak adlandırdıkları, ekonomik çöküşleri veya anarşi ortamına sürüklenmeleri büyük güçlerin küresel ticaretlerine ve stratejik çıkarlarına bir tehdit anlamı taşıdığı için istikrarın sürdürülmesi gereken ülkelere ayrılır.[9]

Bu kilit ülkeler arasında Meksika, Brezilya, Arjantin, Fas, Mısır, Güney Afrika, Endonezya, Filipinler, Kuveyt, Suudi Arabistan, Pakistan, Hindistan, Güney Kore ve Tayland sayılabilir. Bu ülkelerde gerçekleşecek herhangi bir büyük sosyo-politik kargaşa hiç kuşkusuz bölgelerin istikrarını, büyük güçlerin ve uluslararası yatırımcıların çıkarlarını etkileyecektir. Bu "kilit ülkeler" yaklaşımı Meksika, Tayland, Endonezya ve Güney Kore'de uygulanan milyarlarca dolarlık kurtarma operasyonları ile hayata geçirilmiştir.

Bölüm: 6

Hayatta Kalma

Mutlak Faktörler

Hepimizin şahit olduğu gibi, teknoloji ve küresel pazarın Darwinist etkileriyle yüzleşmek zorunda kalan birçok ülke, teknolojik gerilik, ilkel ürün ihracatı ve kentli nüfus patlaması gibi olumsuzluklar içinde sıkışıp kalmıştır. Bu ülkelerin sahip oldukları tek seçenek aynı anda hem doğum oranlarını düşürmek, hem de üretimlerini daha fazla teknolojik girdiyle modernleştirmektir. Elbette ki yaklaşık yarım yüzyıldır ekonomik ve toplumsal kalkınma için uğraş veriyorlar, fakat başarılı olduklarını söylemek çok zordur. Eğer üretimi ve ihracatı modernleştirebilseler bile, bu oldukça karmaşık bir mesele ve yirmi yıl gibi uzun bir süreç gerektirecek; ki bu süreçte ulusun, sosyo-politik hizipleşmesini önleyerek hayatta kalması gerekecek. Bunun için nüfus artışıyla gıda, enerji ve su gibi çok önemli kaynaklar arasında bir an önce bir denge sağlanması gerekiyor. Ayrıca modernleşme sürecini devam ettirebilmek için sakin bir sosyo-politik ortamı sağlamak da vazgeçilmez bir görevdir.

Eğer Bolivya, Hindistan, Fas ve Nijerya'da şehirli nüfus artışı gıda, enerji ve su üretiminin üstünde büyümeyi sürdürürse sonuç, bu üç kritik kaynak üzerindeki muazzam nüfus baskısının neden olduğu daha fazla yoksulluk olacaktır. Kentli nüfus patlaması tarım alanlarını da tahrip edecek, böylece gıda güvenliğinin eksikliği daha da keskinleşecek. Şehirlerde su kıtlığı ve kirlilik yaygın bir hale gelecektir. Yakıt arayan insanlar ormanları yok edip toprak erozyonuna ve gıda üretiminin daha da azalmasına neden olacaktır. Kentli nüfuş patlaması ve gıda, enerji, su güvenliğindeki eksiklik gelişmeye olan inancı ortadan kaldırabilir. Su olmadan insanlar gıda elde edemeyecek; çocuklar iyi beslenmediğinde hiçbir okulun önemi kalmayacak; hiçbir fabrika enerji ve su olmadan yüksek üretim gerçekleştiremeyecek; yeterli gıda, su ve enerji olmadan hiç-

bir aile sağlıklı bir yaşam sürdüremeyecektir. Yoksulluk, hastalık, işsizlik ve artan suç oranları sürekli bir hal alacak, birçok yoksul ülkede toplumsal doku daha da parçalanacaktır.

İnsanlığın doğuşundan bu yana uygar bir yaşam ile toplumsal uyumun var olabilmesi için gerekli olan asgari fiziksel ve toplumsal denge için nüfusun gıda, su ve enerji gibi hayati öneme sahip kaynaklardan yeteri kadar olması gerekmiştir. Uygarlıkların varlıklarını sürdürebilmeleri gıda, su ve enerji ihtiyaçlarının yeterli düzeyde karşılanmasına bağlıydı. Antik Yunanlılar'a göre yaşam için gerekli temel unsurlar; gıda üretebildikleri bir toprak, temizlik ve sağlık için gerekli olan su ve insanoğluna faaliyetleri için güç veren ateşti. Onlara göre gıda, su ve bir enerji kaynağı olmadan şehirlerinde kişisel ya da kolektif bir yaşam sürdürülemezdi. Kalkınma efsanesiyle beslenen teknokratik görüşün gerçekleri gizlemesine rağmen bu temel doğru günümüzde hâlâ hüküm sürmektedir. Şu anda birçok yoksul ülke tehlikeli bir bölgeye girmiş durumdadır; çünkü yaşam için gerekli olan bu unsurlar kentli nüfus artışı karşısında az bulunur ve pahalı bir hale gelmiştir.

Bir ülke, Gana, Fas, Pakistan, Peru ve Zimbabwe'nin yapmış olduğu gibi kamu harcamalarını dengeleyip, enflasyonu düşürüp, liberalleşme ve özelleştirmeyi sağlayıp ekonomilerini ayarlayabilir. Bununla beraber eğer nüfus artışını azaltmazsa veya kendi halkına yetecek düzeyde gıda, enerji ve su bulamayıp bir ulus devlet olarak daha fazla dış yardım ve yatırım elde edecek şekilde stratejik uluslararası avantajlar elde edemezse her zaman sosyo-politik istikrarsızlıkla, hatta şiddetle karşı karşıya kalacaktır.

Son zamanlarda nüfus ve dünya kaynakları üzerine yapılan bir dizi çok-disiplinli çalışma arasında *Carrying Capacity Network* adlı bir Kuzey Amerika örgütünün gerçekleştirdiği, (iki bölümde toplam 2.600 sayfadan oluşan) çalışma önemlidir. Bu çalışma dünyada gıda, enerji ve su gibi çok önemli kaynakların birçok ülkede yoksul kentli nüfusun aniden artması yüzünden az bulunur ve çok pahalı hale gelmekte olduğunu ortaya koyuyor. Goldstone, modern dünyada devrimler ve isyanlar üzerine yaptığı bir diğer ilginç çalışmada ise, büyük bir bilgelikle 1640 İngiliz Devrimi, 1789 Fransız Devrimi, 1848 Orta Avrupa devrimleri ve Osmanlı İmparatorluğu ile Çin'deki isyanların sürekli artan nüfus ve gittikçe eriyen kaynakların neden olduğu ciddi sorunlarla uğraşacak siyasi kapasite olmaması dolayısıyla meydana geldiğini anlatır.[1]

Goldstone'a göre büyüme artışı ve kaynak seviyesi arasındaki farklılık sonucu ortaya çıkan siyasi istikrarsızlık yeryüzünün tektonik tabakalarındaki istikrarsızlıkla benzerlikler gösterir. Burada kastedilen şey bir gün tektonik tabakalar arasındaki etkileşimin bir depreme neden olacağı ve hiç kimsenin bunun tam zamanını kestiremeyeceğidir. Aynı şekilde bir ülke, nüfusunun ve kaynaklarının arasındaki boşluğun tolerans sınırını ne zaman aşacağını ve şiddete sürükleneceğini bilemez. Hatta bu şiddetin bir ideoloji, din ya da etnik bir görünüm mü alacağı veya basit bir şekilde anarşi ve yaygın suçun bir karışımı şeklinde mi olacağını kimse öngöremez.

Kaynak kıtlığı ve kaynak güvenliği üzerinde belki en derin araştırmaları yapmış olan Toronto Üniversitesinden Profesör Homer-Dixon'a göre azgelişmiş ülkelerin sorunlarına genel bir bakış sonucu bu ülkelerin geleceğini doğal nedenlerden çok sosyo-politik nedenler belirlemektedir. Bu araştırmacıya göre, bu geleneksel bakış açısı Sanayi Devrimi'nin doğayı unutmasından bu yana ilerleme ideolojisinin bir ürünüdür. Ona göre doğa, kaynak kıtlığını ve iklim değişikliğini yanına alarak, tam da kentli nüfus patlamasının gezegeni sardığı bir anda intikamını almak üzere geri geliyor. Homer-Dixon dünyada sosyo-politik olarak ne gibi değişimler olacağına dair açıkça bir fikir sahibi olabilmek için fiziksel ve toplumsal bir kuramaa ihtiyacımız olduğunu düşünüyor. Bu da nüfus artışıyla bağlantılı olarak, çevrenin tahribatının ve giderek azalan yaşamsal kaynak temininin geleneksel sosyo-ekonomik kuramlardan daha fazla önemsendiği bir öngörü anlamına geliyor.

2020 yılına gelindiğinde yoksul ülkelerin nüfusu, çoğunluğu kentlerde olmak üzere 6,6 milyara ulaşacak. Doğum oranlarında daha önce görülmemiş önemli bir düşüş ve gıda, su ve enerji temininde aşırı bir artış olmadıkça azgelişmiş dünya nüfusunun çok büyük bir kesimi kargaşa ve şiddetin hüküm sürdüğü büyük şehirlerde ve megapollerde yetersiz gelir, düzensiz beslenme, kirlilik ve şiddetle iç içe yaşayacak.

Azgelişmiş dünyadaki yoksulluğun kırsal görünümünü terk edip artan bir şekilde kentsel bir sorun haline gelmesi gerçeği ciddi bir endişe kaynağıdır; çünkü bu yeni yoksulluk geleneksel kırsal türe göre dengeleri çok daha fazla bozmaktadır. Bu kentsel yoksulluk gıda, su ve enerji eksikliğinin daha şiddetli hissedildiği ve bunun yanında, zenginlikle yan yana yaşadığı yerlerde yoğunlaşmıştır. Bugün azgelişmiş dünyadaki tüm

şehirlerin artan suç oranları ve bunların neden olduğu fanatik ve kökten hareketlerle uğraşması hiç şaşırtıcı değildir.

Afrika ve Asya'da sürekli yeni şiddet patlamaları olmakta ve tüm ülkeler kıtlık, iç savaş ve soykırım yüzünden çöküş içerisindedir. Latin Amerika'da Kolombiya, El Salvador, Guatemala, Haiti, Nikaragua, Meksika ve Peru şimdiden silahlı şiddet ve terör belasıyla yüzleşmiştir. Şu anda Latin Amerika dünyadaki en yüksek suç oranlarına sahiptir ve kimse bu bölgenin sosyo-politik istikrarını garanti edememektedir. Kuzey Amerikalı deneme yazarı Francis Fukuyama'nın iddialarına rağmen komünizmin yıkılışı ile birlikte tarih kesinlikle sona ermemiştir.

Afrika'nın neredeyse tamamı, Orta Amerika'daki bazı ülkeler, And bölgesi, Ortadoğu ve Asya için XXI. yüzyılın başlangıcındaki en büyük mücadele kesinlikle bir ulusal kalkınma olmayacaktır. Bunun yerine hayatta kalma mücadelesi verilecektir. Diğer bir deyişle bu toplumsal dokunun daha fazla parçalanmasının ve aynı zamanda ulus devlet projesinin çöküşünün önlenmesi meselesi olacaktır. Bu ülkelerin hükümetleri ve yeni oluşmakta olan sivil toplumu gıda, enerji ve su temini ile nüfus oranı arasında bir denge kurabilmek için olağanüstü bir çaba harcamak zorundadır. Buna ek olarak bir şekilde kendilerine bir nebze uluslararası pazarlık gücü verecek olan, üretimlerini modernleştirecek ve küresel ekonomiye dahil olmalarını sağlayabilecek yabancı yatırım ve teknoloji çekmek için stratejik avantajlar elde etmeye ihtiyaçları olacaktır.

Böylece yeni bin yıl başlarken gıda, enerji ve su teminini artırıp, nüfus artış oranlarını düşürerek ulusal olarak hayatta kalabilmek için kesin bir etken haline gelen stratejik avantajlar elde edilebilir.

Gıda

Bugün gıda ithal eden her ülkenin hatırlaması gereken şey yeryüzünde kişi başına düşen tarımsal alanın 1979'dan bu yana %7 azaldığıdır. Toprak eskiden olduğu kadar ürün vermemektedir. Bu ise toprağın gübreye doyması, yanlış sulamayla gelen tuzluluk ve orman kıyımının neden olduğu çölleşmenin bir sonucudur. Ayrıca tarımsal alanlar, önüne geçilemeyen kentleşme tarafından yağmalanmıştır.

Tarımsal üretim neredeyse her ülkede azalmaya başlamıştır. Dünya Bankası'na göre yaklaşık 80 yoksul ülkede gıda üretimi nüfus artışıyla

arasındaki yarışı kaybetmiştir. Dünyanın şu anki tahıl rezervi herhangi bir ciddi gıda krizi karşısında ancak 45 gün yetecek düzeydedir. Yeni yüzyılda gıda üretimi sadece %2,8 artarken talep %3 oranında büyüyecektir. Bugün dünyadaki buğday, mısır, soya fasulyesi ve pirinç gibi yiyecek maddelerinin üretimindeki artış yavaşlamıştır. 1984'ten bu yana dünyanın hububat üretimindeki artış oranı nüfus büyüme oranının altına düşmüştür ve her yıl %1 oranında azalmaktadır. Dünya İzleme Enstitüsü (World Watch Institute) bizi geçmişte alışık olduğumuz ve Hindistan ile diğer bazı ülkeleri açlıktan kurtarmış olan türde yeni bir yeşil devrim gerçekleştirmemizi sağlayacak düzeyde bir tahıl üretim artışına - yıllık %3 - ulaşmak için bugüne kadar herhangi bir yeni teknoloji bulamadığımız konusunda uyarmıştı.[2]

Yeryüzünün en kalabalık iki ülkesi olan Çin ve Hindistan kentli nüfus patlaması ve toprak erozyonu, açlık gibi ekolojik nedenlerden ötürü önümüzdeki yüzyılda oldukça fazla miktarda gıda ithal etmeye başlayacaktır. Bu durum bu mallara olan talebi, dolayısıyla bunların fiyatlarını da artıracak; bu yüzden gıda ithal eden diğer ülkeler de durumdan olumsuz etkilenecektir. Sonra birçok yoksul ülke ciddi siyasi karışıkları önlemek amacıyla daha fazla uluslararası yardım için dilenmek zorunda kalacaktır.[3]

Gıda teminini etkileyecek ve fiyatlar üzerinde baskı oluşturabilecek bir diğer olguysa en önemli protein kaynaklarından olan balık üretiminde beklenen düşüştür. Denizlerdeki kaynaklar tüketilmekte ve birçok canlı türü sonsuza dek yok olmaktadır. 1989'dan bu yana kişi başına düşen balık %8 oranında azalırken İzlanda'dan Namibya'ya, Şili'den Kaliforniya'ya yakalanan balık tüm dünyada azalmıştır. 23 milyon ton ağırlıkları, 15 milyon balıkçıya iş veren, yüksek tanımlama sonarları ve devasa ağlar kullanan balıkçı filoları denizleri balıklardan temizliyor.[4]

Tüm bunlar gerçekten endişe duyulması gereken eğilimlerdir: 2015 yılına gelindiğinde tarımsal üretim yeryüzündeki yaklaşık sekiz milyar aç insanı doyurabilmek için %75 oranında artırılmalıdır. Buradan bizi dünya çapında büyük boyutlarda açlığa sürükleyecek bir rotaya girdiğimiz sonucu çıkarılmamalıdır. Uzmanlar böyle bir olasılığı hararetle tartışsa da hepsinin hemfikir olduğu bir gerçek, dünyanın yoksul ülkelerde her yıl doğan 70 milyon insanın ihtiyacı olan gıdayı temin etmesinin eskisinden daha pahalı ve daha zor olacağı yeni bir döneme girilmiş olmasıdır.

BM'nin Gıda ve Tarım Örgütü'nün uzmanları bir ülkenin gıda güvenliğine sahip olduğunu söyleyebilmek için vatandaşlarına sağlıklı ve aktif bir hayat için gerekli olan miktarda (günlük en az 2.400 kalori) gıda temin edebilmesi gerektiğini düşünüyorlar. Bu miktarın altına inildiğinde yetersiz beslenmeyle karşılaşıyoruz. XX. yüzyıl sona erdiğinde ise Sahra altı Afrika, Güney Asya, Orta Amerika ve And bölgesinde yaklaşık 800 milyon insan gıda güvenliği olmadan ve uluslararası gıda yardımlarına muhtaç şekilde yaşamaktaydı. Gıda yetersizliğinden en fazla etkilenen ülkeler olarak Angola, Afganistan, Bangladeş, Bolivya, Kamerun, Etiyopya, Guatemala, Haiti, Honduras, Liberya, Moğolistan, Mozambik, Nikaragua, Nijerya, Kuzey Kore, Peru, Ruanda, Sierra Leone, Somali, Sudan ve Zambiya'yı sayabiliriz.[5]

Düşük nüfus artış oranları sergileyen ve yüksek teknoloji içeren ürün ihracatındaki artış ile küresel pazarda büyük kazançlar elde eden sanayileşmiş ülkeler ve Güney Kore, Hong Kong, Singapur gibi YSÜ'ler için yüksek fiyattan gıda satın almak hiç zor olmayacaktır. Suudi Arabistan, Kuveyt ve Libya gibi önemli petrol ihracatçısı olan ülkeler için pahalı gıdalar petrolden gelen muazzam gelirle finanse edilebileceği için yüksek nüfus artışı yaşamalarına rağmen sorun olmayacaktır. Bu durumdan ciddi biçimde etkilenecek olanlarsa yukarıda saydığımız ve halihazırda kişi başına kalori tüketiminde en alt sıralarda olan ve yaşamlarını ilkel ya da yarı işlenmiş mal ihracatına bağlamış olan ülkelerdir.

Bu ülkeler daha fazla gıda ithal edemeyecek; bu da onları yabancı gıda yardımına daha da bağımlı hale getirecek. Böylece bağış veren ülkelerin insafına terk edilmiş, neredeyse egemenliğini yitirmiş yoksul ülkeler haline gelecekler.

Bu tür ülkeler için gıda güvenliğini sağlamak tamamıyla ulusal politikalara bağlı olmadığı için kolay olmayacaktır. Aslına bakılırsa tarım ticaretinde dünyada var olan eğilim ulusal çiftçileri küresel rekabetin etkilerine açık bırakmaktadır. Tarımsal ticaretin küreselleşmesi ve liberalleşmesi gıda üreten çokuluslu şirketlerin pazara hakim olmaları için büyük bir güç vermiştir. Bu şirketlerin sahip oldukları rekabetçi fiyat avantajları yoksul ülkelerin çiftçilerini ortadan kaldırarak bu ülkelerin sahip olduğu gıda güvenliği politikalarını da tahrip etmiştir. Üstelik bu yeni çokuluslu güç DTÖ tarafından teşvik edilen tarımsal ticareti liberalleştiren yeni kurallar tarafından kutsanmıştır. Bu kurallar devletin yerel üre-

ticilere yardım etme veya gıda temin etme amacıyla herhangi bir müdahale girişiminin cezalandırılmasına yol açmaktadır. Sonrasında gıda güvenliği politikalarının yerini yabancı gıda yardımı programlarının alması sağlanarak yoksul ülkelerin kendilerine yetecek yiyecek üretebilmelerini olanaksız hale getirirler.

Dünyada meydana gelen kentli nüfus patlaması ve sulu toprakların azalmasının bir sonucu olarak yiyecek maddeleri dış politika konusunda gitgide önemli bir kaynak haline gelmektedir. Gıda ürünleri her geçen gün azalıp daha pahalı bir hale gelecek ve bu ürünleri ihraç eden ülkeler için ulusal çıkarların geliştirilmesinde bir kaldıraç görevi görecektir. Gıda güvenliğine sahip olmayan ülkeler için egemen ve bağımsız yaşayabilmek oldukça zor olacaktır; çünkü kendilerine gıda yardımı yapan ülkelerin baskısıyla karşılaşacak ve yavaş yavaş birer dilenci devlet haline gelecekler. Bu durumu önlemenin tek yolu gıda üretimini artırmak için devasa bir ulusal kampanya başlatmak, bunun yanında gıda ithalatını ve yardımlarını mümkün olduğunca azaltmaktır. Bu anlamda bugün Bangladeş, Etiyopya, Guatemala, Haiti, Peru, Somali gibi gıda güvenliklerini yitirmiş ülkeler için izlenmesi gereken öncelikli ulusal hedef, kesintisiz birer gıda ithalatçısı olma konumundan kurtulmak olmalıdır.

Su

Günümüzde yerkürenin geniş bir kısmında gıda üretiminde, sınai amaçlar ve insan tüketimi için kullanılan suya ulaşmak oldukça güçtür. Dünyada var olan suyun %97'ye varan kısmı tuzludur; sadece %3'lük kısmı tatlı sudur ve söz konusu miktarın dörtte üçü de kutuplar ve buzullar gibi erişilmesi olanaksız coğrafi bölgelerde toplanmıştır. Sonuç olarak gezegenin sahip olduğu suların çok az bir kısmı hem tatlı hem de nehirler, göller ve yeraltı su kaynakları sayesinde erişilebilir konumdadır. BM ve Stockholm Çevre Enstitüsü tarafından yapılan uluslararası çalışmalara göre bu az miktardaki kaynaklar bile azalmakta ve 2025 yılında dünya nüfusunun yaklaşık üçte ikisi su sıkıntısına maruz kalacak. Bunun en önemli sebebi, kentli nüfus patlaması sonucunda dünyadaki hidrolojik dönüşümün azalmasıdır. Su krizlerinin işaretleri çoktandır belirgindir; tüm dünyada var olan yeraltı kaynakları, nehirler ve göller çekilmektedir.

Medeniyetin ve ulus devletin varlığı için her zaman gerekli olan su güvenliği birçok ülkede ortadan kalkmaya başlamıştır. Yukarıda sözü geçen BM raporuna göre bugün 40'ı aşkın ülkede yaklaşık iki milyar insan su sıkıntısı çekmektedir. Dünya Bankası'nın hesaplarına göre halihazırda bir milyar insan yeterli içme suyuna ve 1,7 milyar insan da sıhhi tesisat sistemine sahip değildir. İçme suyu ve sıhhi tesisat sistemi eksikliği azgelişmiş şehirlerdeki milyonlarca insanı hastalığa ve erken ölüme mahkum etmektedir. Yeterli su temini hayatta kalmak için kritik bir etken haline gelmiştir.

Suya ulaşmak mümkün olsa da can alıcı sorun onun içilebilir olmasıdır. Bugünlerde büyük ve gittikçe büyüyen insan yerleşimlerinin içinden geçen nehir, göl ve derelerin büyük bir çoğunluğu tarımsal ilaçlar, sınai atıklar ve insan dışkısıyla kirlenmektedir. Yoksul ülkelerde mevcut içme sularındaki kirlenme ve azalma had safhadadır. Bugün azgelişmiş ülkelerdeki nüfusun yarısı su kıtlığı çekmekte ve her gün yaklaşık 25.000 insanın yaşamına mal olan su kirliliğine bağlı hastalıklarla boğuşmaktadır. İnsan dışkısının ve sanayi atıklarının sadece %2'si herhangi bir arıtma işlemine tabi tutulmaktadır. Geriye kalanı, yani her gün iki milyon tonluk kısmı nehirleri, gölleri, denizleri ve yeraltı su kaynaklarını kirletecek şekilde atılmaktadır.[6]

Yoksul ülkelerde şehirlerin aşırı büyümesinin bir sonucu olarak çiftçiler her geçen gün daha az su kullanarak daha fazla ürün elde etme baskısı altında kalıyorlar. Su güvenliğini kaybetme tehlikesi yaşayan bu ülkeler eğer nehirlerdeki, göllerdeki ve yeraltı kaynaklarındaki suları ürünleri sulamak yerine, sıhhi tesisat borularına, sanayide kullanımına, yüzme havuzlarına, parklara, golf kurslarına ve stadyumlara yönlendirirlerse bu hedefe ulaşmakta büyük güçlüklerle karşılaşabilirler.

BM'nin hesaplamalarına göre sağlıklı ve aktif bir yaşam için bireyin ihtiyacı olan içme suyu yıllık en az 2.000 metre küptür.[7] Cezayir, Burundi, Çin, Mısır, Etiyopya, Haiti, Hindistan, Ürdün, Kenya, Fas, Umman, Pakistan, Peru, Ruanda, Sri Lanka, Yemen ve Zimbabwe gibi ülkeler su kaynakları bakımından çoktan hayatta kalma sınırının altına düşmüştür. 2005 yılında bu ülkelerdeki birçok şehirde su miktarı 1975 yılında sahip olduklarının ancak yarısı kadar olacaktır. Bu durumdan en ciddi şekilde etkilenecek olanlar; Cezayir, Amman, Kahire, Kazablanka, Lima ve Tunus gibi büyük şehirler olacaktır.[8] Bu azgelişmiş ülkelerde-

ki su kıtlığı sadece fiziksel miktarla ilgili bir sorun değil, aynı zamanda kişisel gelirle ve ekolojik kaynaklardan yararlanma anlamında eşit bir düzenlemeyle de ilgili bir sorundur. Nüfusun çoğunun kurak topraklarda yaşadığı büyük şehirler Beverly Hills'teki gibi bir büyüme sergileyemezler.

Kronik su kıtlığı çeken ülkeler sadece su olmadığı için üretemedikleri gıda maddelerini ithal etmekle kalmayacak; aynı zamanda salgın hastalıklara da maruz kalacaklar. Kahire ve Lima gibi kurak topraklara inşa edilen megapoller yeni yüzyılda su kıtlığının insanların yaşam kalitesini viraneye çeviren etkilerini öncelikli olarak görecekler. Bu şehirlerin talihsizliği yakında başka büyük şehirlere de bulaşacak; çünkü 2020 yılına gelindiğinde dünya nüfusunun en az %70'i kentlerde yaşıyor olacak ve gezegenin su dönüşüm sistemi yetersiz kalacak. 2020'ye gelindiğinde yeterli su bulamayan ülkelerde yaşayan insanların sayısı 3 milyara ulaşacak.

XXI. yüzyılda hem tarımsal üretim hem de şehir nüfusu için su temini sorunu hiç şüphesiz daha siyasi bir hal alacak. Bu duruma kısmen dünyadaki kentli nüfus patlamasının yol açtığı doymak bilmez susuzluk neden olurken, kısmen de bu şehirler için daha fazla gıda üretmek için ihtiyaç duyulan su neden olacak. 2020 yılında yaklaşık 8 milyarlık yerleşimcisiyle kentleşmiş bir gezegende su, en az petrol kadar yaşamsal öneme sahip olacak. Dolayısıyla su kıtlığının XX. yüzyıldaki petrol krizlerini andıran ulusal ve uluslararası karışıklıklara neden olduğunu görmek şaşırtıcı olmayacaktır. Su kaynaklarını ele geçirmek veya barajları kirletmek savaş planlarının ve terörist saldırıların en önemli amaçları haline gelebilir.

Belirgin ölçüde kentli nüfus artışı gösteren, bunun yanında kuraklık, çölleşme ve su sıkıntısı olan ülkeler, bu yüzyılın ilk çeyreğinde durumlarını düzeltmeye başlamazlarsa, büyük olasılıkla gittikçe büyüyen bir su krizi ile karşılaşacaklar. En kötü durumla karşılaşacak olanlarsa zaten nüfuslarının büyük çoğunluğu mega-kentlerdeki kurak alanlarda toplanmış olan ve halihazırda kişi başına su tüketiminin çok düşük olduğu Cezayir, Mısır, Irak, Ürdün, Kenya, Lübnan, Peru ve Suriye gibi ülkelerdir.

Olması muhtemel bir diğer gelişme de kentli nüfus patlamasının hızla devam ettiği Çin ve Hindistan gibi mega-ülkelerde su kıtlığının yerel çatışmalara neden olmasıdır. Çin'de şimdiden yirmi büyük şehirde kor-

kunç boyutlarda bir su kıtlığı söz konusudur. Milyonlarca Çinli kıyıdaki kentlere göç etmekte, kırsal alandaki çiftçi sayısı azalmakta ve daha önceleri tarımsal üretim için kullanılan suyu tüketmektedir.[9] Hindistan daha iyi bir durumda değildir. İnsanların yakacak odun elde etmek için kestikleri ağaçlar ormanların yok olmasına, bu da erozyona ve nihayetinde erozyon da kuraklığa ve su sıkıntısına neden olmuştur. Bu durum tarım sektörü ve Hindistan'ın büyük şehirleri için ciddi sorunlara neden olmaktadır. Dolayısıyla zaten neredeyse tükenmiş olan Brahmaputra ve Ganj nehirleri gittikçe artan oranlarda kullanılmaktadır.

Büyük uluslararası nehirlerin kullanımındaki anlaşmazlıklar karşılıklı çatışmalara neden olabilir. Türkiye tarafından Anadolu'nun bir kısmını sulamak amacıyla önüne set çekilen Dicle ve Fırat nehrinin suları aynı zamanda Irak ve Suriye'nin hayatta kalabilmesi için de yaşamsal öneme sahiptir. Eğer bu üç ülke suyun kullanımı konusunda üçlü bir anlaşmaya varamazlarsa, bu durum gelecekte bir çatışmaya neden olabilir. İsrail, Ürdün, Suriye ve Filistin'in Ürdün ırmağının suyunu paylaşmalarında anlaşmazlıkları gibi. Bu anlaşma söz konusu ülkeler arasında kalıcı bir barış için şüphesiz önemli bir gerekliliktir. Bir diğer anlaşmazlık da Nil nehrinin kullanımı konusunda Mısır ve Etiyopya arasında çıkabilir. Etiyopya'nın yapmayı planladığı baraj, suyun bir kısmını tutacak, bu da Firavun çağından beri Mısır için hayati öneme sahip olan nehrin suyunun azalması anlamına gelecektir.

Günümüzde kişi başına düşen su tüketimi en az olan, büyük kurak bölgelerde hızlı nüfus artışı sergileyen, kronik kuraklıkla boğuşan ve su sıkıntısı çeken Mısır, Hindistan, Ürdün, Kenya, Fas, Peru ve diğerleri için su güvenliğini sağlamak hayatta kalabilmek için stratejik bir amaç olmalıdır. Kırılgan toplumsal yapılarını korumak istiyorlarsa su güvenliğini oluşturmak için acil politikalar benimsemekten başka bir seçenekleri yoktur. Yeni su kaynakları aramalı, şu anki su kaynaklarını arındırıp biriktirmeli, dönüşümü sağlamalı, ayrıca sahip olduğu bu kaynakları ekolojik gerçeklikleri göz önünde bulundurarak adil bir biçimde paylaşmalı.

Yeni yüzyılda hiç şüphe yok ki kişi başına düşen çok az miktardaki kaliteli su bir ülkenin kendi başına yaşayamadığının çok açık bir göstergesi olacak; sonuçta bu ülkeler gezegen üzerinde yaşamını sürdürebilmek için gerekli olan en temel kaynağın sıkıntısını çekiyor olacaklar.

Enerji

Tüm yoksul ülkeler zengin sanayileşmiş ulusların tüketim modellerini taklit etmeye çalışırlar. Benzerini gerçekleştirmeye çalıştıkları modernite yenilenemeyen ve kirliliğe yol açan bir enerji kaynağı olan petrolün gittikçe artan kullanımını beraberinde getirir.

Bu tüketim modelleri ve kentli nüfus artışı yüzünden bir zamanlar kendi kendine yeten ve hatta orta ölçekli petrol ihracatçısı olan ülkeler enerji güvenliklerini tehlikeye atarak birer ithalatçı oldular. Hatta doğalgaz yataklarına ve diğer yakıt kaynaklarına sahip olan ülkeler bile petrol ithal etmektedir; çünkü bir ülkenin tüm sanayisini ve ulaşımını başka güç kaynaklarıyla çalışır hale dönüştürmek çok zordur. Azgelişmiş ülkelerin petrol tüketiminde yıllık %5'lik bir artış hesaplanmasının nedeni budur. Bu da gezegenin yoksul bölgelerinin dünya petrol talebinin %50'den fazlasını oluşturması demektir.[10]

Talepteki yüksek artışa rağmen dünya petrol arzında herhangi bir azalma belirtisi gözlemlenmemektedir; çünkü Körfez'deki rezervleri etkileyecek önemli herhangi bir uluslararası çatışma çıkmazsa tüm dünyadaki rezervler bu yüzyılın ortalarına kadar yetecek gibidir. Bununla birlikte uzun vadede petrol ve enerji fiyatları, artan talep ve çıkarma maliyetlerinin yükselmesiyle artacaktır. Coğrafi konum, eski ve yeni kaynakların jeolojik şartları, petrolü işlemede ve tüm taşımacılık sisteminde çevre dostu teknolojilerin kullanılması da fiyatı artıracaktır.

Bu fiyat artışının ani olacağı ya da 1973 ve 1980'deki gibi dünyada enerji krizi yaratacağına dair herhangi bir belirti yoktur. Ondan çok bir dizi ulusal kıtlık ve enerji krizi birçok yoksul ülkeyi etkileyebilir. Bu durum özellikle, hızlı bir kentli nüfus artışı gösteren, petrol ithalatını artırmasına rağmen kişi başına düşen yıllık enerji tüketimi hâlâ 200 - 600 kilogram gibi çok düşük rakamlarda gezinen ülkeleri etkileyecektir. (Asya'daki YSÜ'de enerji tüketimi kişi başına yıllık 2.000 kilogram civarındadır) BM'ye göre bu konumdaki ülkeler; Afganistan, Bangladeş, Kamboçya, Kongo (eski Zaire), Fildişi Sahilleri, Küba, El Salvador, Etiyopya, Gana, Guatemala, Guyana, Haiti, Honduras, Hindistan, Kenya, Lagos, Fas, Mozambik, Nepal, Nikaragua, Paraguay, Peru, Senegal, Sri Lanka, Sudan, Tanzanya, Tunus, Zambiya ve Zimbabwe'dir.[11]

Hiç kuşku yok ki yukarıda saydığımız ülkeler hidroelektrik potansiyele, uranyum ya da doğalgaz yataklarına sahip olabilir. Ancak baraj, hidroelektrik ve nükleer enerji santrali inşa etmenin yüksek maliyeti bu ülkelerin petrol ithalatçısı konumlarını yakın gelecekte değiştirebilmelerine olanak vermez. Dünya Kaynakları Enstitüsü'ne göre kentli nüfus artışının bir sonucu olarak şu anda petrol ithal eden ülkelerin gelecekteki enerji gereksinimlerini karşılamak için trilyon dolarlık devasa yatırımlara ihtiyaç duyulacak. Açıkça bu toplam, yeni rafinerilere, boru hatlarına, barajlara, merkezi güç istasyonlarına ya da alternatif enerji kaynaklarına yatırım yapılabilecek yabancı sermaye tutarını aşmaktadır.[12]

Kişi başına düşen enerji tüketimi bakımından en altta olan ülkeler aynı zamanda gıda, her türlü mal ve sermaye de ithal ederler. Bu da onların kişi başına düşen enerji tüketim miktarını artırmak için daha fazla petrol ithal etmelerine engel olur. Sonuçta ihraç ettikleri ürünler de değerini yitirmiştir (ilkel ürünler ve düşük teknolojik içerikli mallar). Bu noktadan sonra enerji kıtlığı yapısal bir krize dönüşebilir ve bu ülkelerden birçoğunu tam anlamıyla bağımsız yaşayamayan ekonomiler haline getirebilir. Kırsal nüfus tek yerel yakıt olan ağaçları kesmeye devam eder, bu durum ağaçsızlaşma sürecini ve toprak erozyonunu hızlandırır ve sonucunda ülkenin gıda güvenliği açığı daha da derinleşir. Yeterli enerji temini olmadan söz konusu ülkeler genişleyen şehirleri için yeterli su, sıhhi tesisat ve ulaşım hizmeti sağlayamazlar. Hatta ihracatlarının teknolojik içeriğini artırmak ve küresel ekonomideki arkaik konumlarını geliştirmek için gerekli olan yabancı yatırımcıları çekebilmeyi dahi başaramazlar.

Petrolün azlığı ve gittikçe artan maliyeti, zaten göze çarpan toplumsal eşitsizlikleri giderek bir uçurum haline getirir, ortaya kopyaladıkları zengin kuzey toplumlarının tüketim alışkanlıklarını yaşayabilecek gelire sahip küçük bir azınlık çıkar. Diğer taraftaysa günde bir dolara, hatta daha azına yaşamaya çalışan nüfusun büyük bir çoğunluğu ticari enerji kaynaklarına ulaşamazlar ve maddi yaşam standartları standartların çok altına düşer.

El Salvador, Hindistan, Kenya, Fas, Pakistan ve Peru gibi şu anda dünyada kişi başına enerji tüketimi en alt seviyelerde olan ve kentli nüfusları hızla artan ülkeler bir an önce bu enerji açığını kapatmak zorundalar. Aksi halde halklarına sefaletten başka bir miras bırakamayacak ve

bağımsız yaşayamayan ülkeler haline gelecekler. Bir an önce enerji güvenliğini temin etme yolunda etkili ulusal politikalar geliştirmeye ihtiyaçları vardır. Bu da yurttaşlarının en basit gereksinimleri olan yiyecek, barınma, iletişim ve içme suyuna ulaşabilmelerini sağlayacak düzeyde ticari enerjiyi elde etmeleri anlamına gelir.

Enerji güvenliğini sağlayabilmek için, enerji tasarrufu yapmak, ülkedeki yenilenebilir ve yenilenemeyen enerji kaynaklarını tam anlamıyla araştırmak ve kullanmak gerekmektedir. Bir diğer önkoşul ise sanayileşmiş zengin ülkelerin tüketim toplumlarının alışkanlıklarını taklit etme hayalinden bir an önce vazgeçmek gerekliliğidir. Uzun vadede ise enerji güvenliği sorunu, hiç kimsenin önceden sezemeyeceği, farklı bir toplum türünün oluşmasında katalizör görevi üstlenecektir. Yine de açık olan bir şey var ki bu toplum, şu anda dünyadaki hiçbir ülkenin, ne fakiri ne de zenginiinin, henüz vazgeçmek istemediği tüketim toplumunun paradigmasından farklı olacaktır.

Yoksul ülkelerdeki hiçbir bireyin, zengin ülkelerdeki tüketim toplumu hayalinden vazgeçmek istememesi anlaşılır olmasına rağmen, itiraf edilmesi gereken bir gerçeklik var ki, hiçbir fikir doğanın yoğun biçimde kirlenmesine neden olan enerji kaynaklarının, yani fosil yakıtların aşırı kullanımına dayanan bu ideali yaygınlaştırmaya çalışmaktan daha akıldışı olamaz. Yoksul toplumlar kişi başına fosil yakıt tüketiminde Kuzey Amerika ve Avrupa'nın ulaştığı oranları yakalamak zorunda. Afrika'nın büyük bölümünün, Çin, Hindistan, Endonezya gibi çok büyük ülkelerin bulunduğu Asya'nın ve Latin Amerika'nın, yani dünya nüfusunun üçte ikisinin kişi başına yıllık 4 ile 7 ton arası yakıt kullandığını ve Sanayi Devrimi'nden bu yana birikenlerin üzerine bu insanların atmosfere atacağı milyonlarca tonluk sera gazını hayal etmeye çalışın. Atmosfer ağzına kadar karbondioksit, metan, nitrik oksit ve kloroflorürkarbonla dolacak, gezegende sıcaklık artmaya devam edecek; bu durumun sonucunda iklim değişiklikleri şu anda yaşanandan daha şiddetli hale gelecek, daha fazla kuraklık ve şiddetli yağışlar tarımsal üretimi etkileyecektir. Ayrıca buzulların erimesi deniz seviyelerinin yükselmesine, kıyıdaki ülkelerde su baskınlarına yol açacak ve birçok adayı yok edecektir.

Bugün, kirliliğe yol açan enerji kaynaklarının kullanımına dayanan tüketim toplumu örneği, uygarlığımızı maddi zenginlik peşinde olduğu süreçte hiç karşılaşmadığı kadar ciddi bir açmazla baş başa bırakmıştır:

Ulusun ekonomik olarak bağımsız yaşayamadığı, kişi başına düşen fosil yakıt tüketiminin düşük olduğu bir toplum ve bütün ulusların çok fazla fosil yakıt tükettiği, ama sonucunda uygarlığımızın varlığını sürdürmesini tehlikeye atan bir süreç. Tarihte ilk kez enerji çıkmazı, ekolojik meseleleri, sadece bazı ülkeler değil, tüm insan ırkı için sosyo-politik kaderimizin merkezine yerleştiriyor.

Nüfus Dengesi

Gıda, su ve enerji her geçen gün daha pahalı, az bulunur ve stratejik açıdan önemli hale gelirken, 2005'li yıllarda, insanoğlunun gezegeni işgalinden bu yana yaşanan en radikal tarihi değişim meydana gelmiş olacak. Binlerce yıldır gezegenin nüfusu hep kırsal alanlarda yaşadı. Kısa bir süre sonra artık böyle bir durum kalmayacak. Dünya nüfusunun %55'i, yani yaklaşık 3,35 milyar kişi tüm kıtalara yayılmış durumda olan şehirlerde yaşıyor olacak. En kaygı verici gerçekse bu şehirlerin %90'ı gıda, enerji ve su sıkıntısı çeken çok yoksul ülkelerde bulunacak.

Yoksul ülkelerdeki kentli nüfus her gün 150.000 oranında artmaktadır. 2020 yılına geldiğimizde bu ülkelerin çoğu nüfusunu ikiye katlamış olacak, bu da 6,6 milyar insan demektir, bunların neredeyse %70'i şehirlerde yaşayacak. Sözde gelişmekte olan dünyada her birinin nüfusu bir milyonu aşan beş yüzden fazla şehir ve nüfusu 7 ile 20 milyon arasında olan kırk megapol filizlenecek.[13] Kinşasa 7 milyon, Lima 10 milyon, Manila 14 milyon, Kahire 14 milyon, Dakar 18 milyon, Delhi 18 milyon, Karaçi 21 milyon ve Şanghay 22 milyona erişecek; ayrıca bu ülkelerde yüzlerce şehrin nüfusu da bir milyonu geçecek.[14]

Bu kentli nüfus patlamasının yüksek kapasitede gıda, enerji ve su üretebilen büyük ekonomilerin desteğine ihtiyacı olacak. Bu üç kaynak olmadan söz konusu şehirler gerçek birer kâbusa ya da saatli bombaya dönüşebilir. Londra'nın nüfusu beş milyona ve New York'unki 7 milyona eriştiğinde, her birinin ardında büyük miktarda istihdam yaratan, kendini ulusal ve uluslararası pazara bağlayabilen güçlü birer sınai gelişme vardı. Ayrıca bu şehirler güçlü tarımsal sektörle, ucuz ve bol bulunan kömür, petrol gibi enerji kaynaklarına sahipti. Son olarak bu şehirlerdeki yoksulların ve işsizlerin Uzak Doğu'ya ya da kolonilere göç edip şanslarını deneme gibi bir seçenekleri bulunmaktaydı.

Tersine Kazablanka, La Paz, Ruanda ya da Maputo gibi şehirlerin ve Kahire, Dakar, Karaçi, Lima veya Manila gibi geleceğin megapollerinin arkasında ihracat yapan ya da istihdam sağlayan birer modern ulusal sanayi bulunmamakta. Daha da kötüsü hiçbiri yeterli yiyecek üretebilen tarım sektörüne ya da geniş petrol yataklarına sahip değildir. Azgelişmiş megapollerin elindeki tek şey ülkenin yarı işlenmiş mal ihracından elde ettiği yetersiz kazançtır. Dış yardımlara muhtaçtırlar, su sıkıntısı çekerler ve her geçen gün daha fazla petrol ve gıda ithal ederler.

Dünyada kentli nüfusu en çok artan, aynı zamanda gıda ve enerji tüketiminde en alt seviyelerde olan ülkeler; Bangladeş, Bolivya, Çin, El Salvador, Etiyopya, Gana, Guatemala, Honduras, Haiti, Hindistan, Kenya, Liberya, Fas, Nikaragua, Pakistan, Peru, Filipinler, Ruanda, Sierra Leone ve Tunus'tur. Ayrıca bu gruptaki ülkelerden Çin, El Salvador, Etiyopya, Gana, Haiti, Hindistan, Kenya, Fas, Pakistan, Peru, Ruanda, artı Tanzanya, Uganda ve Zimbabwe bunun yanında kişi başına su tüketiminde de en düşük oranlara sahiptirler.[15]

Çin ve Hindistan'ı saymazsak geri kalan ülkelerin tümünün teknolojik gerilik, neredeyse yok sayılabilecek işlenmiş ürün ihracatı ve üretime yönelik çok az miktarda yabancı yatırım gibi olumsuzlukların pençesinde olduğunu söyleyebiliriz. Sürekli artan şehirleşme zaten bu ülkelerde var olan nüfus ile gıda, enerji ve su gibi hayati kaynaklar arasındaki dengesizliği tehlikeli biçimde artırmaktadır. Yakın gelecekte bu dengesizlik daha keskin bir hal alacaktır; çünkü 2025 yılında nüfus ikiye katlanacaktır. Eğer bu durum değişmezse yukarıda sözü edilen ülkeler gezegendeki en yoksul ulusal toplumlar olmayı sürdürecekler. Bu da birçoğunun ekonomik anlamda yaşama şansını ortadan kaldırabilir.[16]

Kentli nüfus patlamasını ve düşük oranda enerji, su ve gıda tüketimini aynı anda yaşayan ülkelerin önümüzdeki on yılda GMSH'lerini sabit biçimde, en azından yıllık %7 oranında artırmaya ihtiyaçları vardır. Aynı zamanda kentli nüfus artışını durdurmak, istihdam yaratmak, gıda, enerji ve su güvenliğini sağlamak zorundalar. Yine de bu ülkelerin çoğunda ilkel ürün ihracatı ve düşük teknolojik içerikli üretim yüzünden gerçek oranların %3,5 ile 4,5 arasında olacağı düşünülmektedir. Nüfus artışı da hesaba katılınca gerçek büyüme oranı ancak %1,5 ile 2,8 arasında olacaktır.

1970'lerde birçok strateji uzmanı kalabalık nüfusun güçlü bir ulusun sembolü olduğunu düşünmekteydi. Maoist Çin yetmişlerde bu tezi savu-

nurken ülkenin gizli emperyalist planları açığa çıkıyordu. Daha sonra gerçekler Çinli liderlerin eskiden savunduklarının tersini savunmalarına neden oldu ve ülkede totaliter bir nüfus politikası olan her aileye bir bebek ve zorunlu sterilizasyon uygulamasına geçildi. Brezilya da kalabalık nüfus tezini savunan bir ülkeydi. Otuz yıl önce bu ülkenin siyasi liderleri 2000 yılında 200 milyonluk bir nüfusla güçlü ülkeler arasına gireceklerinden emindiler. En sonunda büyük şehirlerindeki yoksulluğun hızla büyümesine yenik düştüler ve gönüllü bir aile planlaması politikasına başladılar.

Bugün hiç kimse kalabalık bir nüfusla ulusal gücü eşit görmemektedir. Bununla birlikte kentli nüfustaki yüksek artış oranının yoksullukta belirleyici bir faktör olmadığına dair bir düşünce hâlâ vardır. Neyse ki genel olarak birçok yoksul ülkede meydana gelen, istatikçilerin nüfus değişimi olarak adlandırdıkları ve doğumla ölüm arasında daha eşit bir ilişki kuran doğurganlığın azalması inancı yüzünden nüfus artışıyla ilgili kaygılarda azalma vardır. Eğer yoksul ülkelerin büyük kentlerinde XXI. yüzyılda günlük ortalama 150.000 kişilik bir nüfus artışı devam ederse, bu hesaplamaya dayanarak varsayılan yoksullukta belirgin bir düşüş olma ihtimali abartılmış olur. Bu hem ekolojik hem de toplumsal anlamda yıkıcı bir artış oranıdır.

BM Nüfus Fonu tarafından yürütülen araştırmalar açıkça göstermektedir ki, aile büyüklüğündeki bir küçülme bebek ölüm oranlarını düşürüyor ve eğitim, sağlık, beslenme oranlarını ve genel olarak yaşam standardını geliştiriyor.[17] Sözde gelişmekte olan ülkeler içerisinde en az yoksul yurttaşa sahip olan Güney Kore, Singapur, Şili, Arjantin, Tayvan, ve Uruguay'ın aynı zamanda en düşük nüfus artış oranlarına sahip olması rastlantı değildir.

Bu kanıtlara rağmen El Salvador, Kenya, Pakistan, Peru, Sri Lanka, Zimbabwe, Fas ve dünyanın en hızlı kentli nüfus artış oranlarıyla en az su, enerji ve gıda tüketimine sahip olan diğer ülkelerinde etkili nüfus politikaları yoktur. Genel olarak bu ülkelerde ekonominin ve toplumun gelecekteki eğilimleri hakkında tahminler ve tartışmalar yapılırken nüfus faktörü hesaba katılmaz. Ayrıca kentli nüfus patlamasının modern teknolojinin kolayca eritemeyeceği, bol miktarda işçi yaratacağına dair bir sezgi bile yoktur.

Bu umursamaz davranış şeklinin arkasında, geleneksel kültürel değerler ve kaynakların tükenmez olduğuna dair bir inançla, nüfus ile çev-

re arasındaki ilişkinin ulusun geleceğini etkilemeyeceği düşüncesi yatar. Ekonomik gelenekselcilik ve herhangi bir nüfus politikasının yaşama karşı bir saldırı olduğunu düşünen dini köktencilik birleştiğinde sivil toplum ile devletin, gönüllü ve demokratik bir aile planlaması yolunda attığı adımları eninde sonunda engeller.

Stratejik Avantaj

Soğuk Savaş sırasında Üçüncü Dünya ülkeleri süper güçlerin dost ve müttefik ülkeler edinme ihtiyaçları yüzünden farklı oranlarda stratejik avantajlar elde edebildiler. Tarafsızlık politikası bu ülkelerden bazılarına iki blok arasında manevra alanı ve yardım alma olanağı veren avantajlar sağladı. Bu durumun en açık örneği Yugoslavya'ydı. Bu ülke Soğuk Savaş'ın bir "yan ürünü" bile sayılabilir. Moskova'dan ayrı bir duruş sergilemesi ve Balkanlar'daki stratejik önemi sayesinde Batı güçleri tarafından hem ideolojik bir hoşgörüyle karşılandı, hem de özyönetime dayalı bir ekonomik model uygulayabilmesini sağlayan büyük bir mali destek gördü. Soğuk Savaş sona erdiğinde mali yardımlarda sona erdi. Yugoslavya bağımsız yaşayamaz bir hale geldi ve kendini kanlı bir savaşın içinde buldu.

Yugoslavya'dan daha az derecede de olsa Hindistan, Endonezya, Cezayir, Mısır ve hatta Peru bile iki karşıt blok arasındaki manevraları sırasında siyasi destek, bazı ekonomik avantajlar ve ulusal savunmaları için ekipman elde edebildiler. Soğuk Savaş sırasında stratejik avantaj elde edebilmenin bir diğer yolu ise bir ülkenin tüm desteğini süper güçlerden birine vermesi idi. Bu uç pozisyonun bir örneği tamamen SSCB'nin çıkarları için savaşmış olan Küba idi. Bu ittifak Küba'ya petrol desteği ve şeker ihracatını yüksek fiyatlardan yapma olanağı sağladı ve hatta Afrika'da jeopolitik bir rol üstlenmesine bile olanak sağladı.

Bugün Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birçok azgelişmiş devlet stratejik önemlerini kaybettiler ve bu durum onları yabancı yardımlara veya yatırımlara muhtaç hale getirdi. Uluslararası yardım büyük ölçüde azaldı ve yoksul ülkeler artık önemli miktarda üretime yönelik yabancı yatırım çekemiyorlar. Daha da ötesi siyasi söylemle daha önceden alışmış oldukları özel, karşılıksız ve ayrıcalıklı muameleyi göremiyorlar. Sonuç olarak bu ülkeler artık gelişmiş olanlarla eşit şartlarda rekabet etmek zo-

rundalar. XX. yüzyılın sona ermesiyle sözde ulus devletlerin neredeyse hepsi, küresel pazarın ve doğal ayıklanmanın Teknolojik Devrim sürecinin insafına terk edildiler.

Bu eğilim içerisinde sadece birkaç gelişmekte olan ülke hâlâ stratejik avantajlarını koruyorlar; çünkü bu ülkeler dünyadaki nüfus patlaması yüzünden daha da önemli hale gelen iki temel kaynağın, yani petrol ve gıdanın önemli birer ihracatçılarıdır. Bu şanslı ülkeler arasında büyük miktarda petrol ihraç eden Suudi Arabistan, Kuveyt, Arap Emirlikleri, Dubai, Venezüella, Nijerya, İran, Irak, Meksika, Kazakistan ve Azerbaycan yer alır. Ayrıca dünyanın önde gelen tahıl üreticilerinden biri olan Arjantin, dünya ekonomisi için hayati önem taşıyan boğazlar ve kanalların çevresindeki ülkeler, İran, Umman ve Suudi Arabistan gibi dünya petrol taşımacılığının büyük bir oranının gerçekleştiği Basra Körfezi'ne sınırı olan ülkeler ve dünya ticaretinin büyük bir oranının kanalları vasıtasıyla gerçekleştiği Mısır ve Panama bu gruba dahil edilebilir.

İronik olarak Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile bazı ülkelerin stratejik avantaj elde edebilmelerini sağlayan tek kaynak zengin komşularını tehdit eden istikrarsızlıklarıdır. Gerçekten de bazı zengin ülkelerin yoksul komşularına yardım etmekten başka hiçbir seçenekleri yoktur. Böylece bu ülkeler istikrarsız hale gelmezler ve zengin ülkelere doğru göçmen ve mülteci akını önlenmiş olur. Buna ek olarak zengin devletler yoksul komşularına yardım ederek onları birer tampon devlete dönüştürürler. Bu bölgeler diğer, daha da yoksul ülkelerden gelen yasadışı göçü kendi içerisinde barındırarak engeller.

Tıpkı Roma İmparatorluğu'nda barbar kavimleri kontrol altına almak için oluşturulan tampon bölgeler gibi birçok zengin ülke de XXI. yüzyılda yoksul komşularını kredilerle ve yatırımlarla birer tampon ülkeye dönüştürerek yeni barbarları kontrol altında tutmayı deneyecekler. Kuzey ülkelerinin ekonomik olarak bağımsız yaşayamamaları sonucu meydana gelen ve her geçen gün artan yasadışı göç ve ilticalar yüzünden zengin bir ülke veya bölgeye sınırlarının olması yoksul bir devlet için her geçen gün daha kazançlı olmaktadır.[18]

Mağrip'teki yoksul ülkeler Akdeniz kıyısındaki Avrupa ülkelerinin komşuları olmalarından dolayı bu tür bir stratejik avantaja şu anda sahipler. Bu ülkeler 2020 yılında nüfuslarını ikiye katlayacaklar ve bu da zaten genç insanların %40 ile 50'sini etkileyen işsizliğin daha da artması-

na neden olacak. Avrupa er ya da geç sadece kökten dinciliği ve bu bölgeden gelecek yasadışı göçü kontrol altına almak için değil, aynı zamanda onları Sahra altı Afrika ile aralarında birer tampon devlete dönüştürmek için de bu ülkeleri istikrarlı hale getirmek zorunda kalacak. Sahra altı Afrika ülkelerinin nüfusu hızla artmakta ve ulusal parçalanma süreci bu bölgede bir süredir başlamış durumda. Bu koşullar altında Avrupa'ya doğru yoğun bir yasadışı göçmen ve mülteci dalgasına neden olmaktadır.

Meksika da tampon bir ülke olarak stratejik avantaj kazanmıştır. ABD, bu ülkeyi Orta ve Güney Amerika'dan gelecek göçmen akımından etkilenmemek için kendine ortak olarak seçmiştir ve istikrarı getirmeye çalışmaktadır. Meksika yoksul bir komşu ve tampon bir ülke olarak bu stratejik avantajdan Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesinin (North America Free Trade Agreement - NAFTA) kurulmasıyla ve 1998'deki en son krizden çıkabilmesi için ABD hükümetinin sağladığı devasa ekonomik yardım paketi ile yeterince yararlanmıştır. ABD'nin iyi bir yatırım yapıp yapmadığını sadece zaman gösterecektir. Bugüne kadar Meksika'daki yoksulluk ve kuzeye doğru yasadışı göç azalmamıştır.

Bu, birkaç istisna haricinde Üçüncü Dünya ülkelerinin sahip oldukları stratejik pozisyonlarındaki bozulma öyle bir durumda ki, Latin Amerika, Asya ve Afrika'daki yoksul ülkeler pazar ve yabancı yatırım için kapitalizmin eski rakipleri olan Rusya, Çin ve Doğu Avrupa ülkeleriyle savaşmak zorundalar. İşin garip tarafı eskiden komünist olan bu ülkelerin stratejik avantajları azgelişmiş ülkelerden daha fazladır. Çünkü eğer onların kapitalizme geçiş süreci başarısızlığa uğrarsa zengin ülkelerin istikrarı; yasadışı göç, mafya türü entrikalar, nükleer madde ticareti ve hatta iç savaşları izleyen mülteci akınları gibi olumsuzluklarca tehdit edilir.

Bugün Latin Amerika, Afrika veya Asya'daki yoksul ülkelerin büyük bir çoğunluğu yoksullukları ya da bağımsız yaşama kabiliyetine sahip olamadıkları için herhangi güçlü bir komşuları için doğrudan tehdit unsuru olmadıkları gibi, uluslararası pazarlık güçlerini artıracak herhangi bir stratejik avantaja da sahip değiller. Yaşamlarını sürdürmek için ellerindeki tek seçenek diplomasiyi stratejik bir araç olarak kullanıp yabancı kaynak elde edebilmektir.

Bu ülkeler etkili bir diplomasiyle aile planlaması, gıda, enerji ve su güvenliği alanında etkili ulusal politikalar yürütebilmek için sınai ülke-

leri kendilerine daha fazla yardım etmeleri yolunda ikna etmek zorundalar. Ayrıca dış borçlarının önemli bir kısmını iptal ettirerek IMF, Dünya Bankası ve DTÖ ile olan görüşmelerinde üstün bir performans gösterirler; böylece, kendine karşı geçici bir süre için özel ve farklı bir muamele gösterilmesini sağlayabilirler.

Komşu ülkelerle ya da bölgedeki diğer ülkelerle olan ilişkilerde bölgenin istikrarını bozabilecek ve bölgedeki ülkelerin ulusal yaşama kabiliyeti için vahim sonuçlar doğuracak olan yüksek maliyetli bir silahlanma yarışını başlatabilecek yeni silah sistemleri edinimini izlemek için girişimlerde bulunulabilir. Dostça bir ortam, bölgesel barış ve istikrarlı bir ulusal savunma politikası belirlemek için kullanışlı olabilir. Bu durum ayrıca bir stratejik avantaj olabilir; çünkü böylece ulusal savunma için ayrılan kaynaklar gıda, su ve enerji gibi hayatta kalmak için gerekli olan stratejik faktörlerin geliştirilmesine aktarılabilir.

Savunma harcamaları kesinlikle olması gerekenden daha yüksek olmamalıdır: Modern stratejik savunma etkili olmalı, ama pahalı olmamalıdır. Hem dünya yoksulluk sıralamasında birbirleriyle yarışan hem de modası geçmiş bir ulusal güç kavramına takılıp kalmış olan ülkelerden daha saçma bir şey olamaz. Anlaşılan bu tür ülkelerin askeri liderlerinin anlamadığı gerçek; günümüzde ulusal gücün en önemli öğesi, saldırıya yönelik silahlar değil, ekonomik ve teknolojik faktörlerdir. Bugün artık birer askeri güç olmayan Almanya ve Japonya güçlerini ekonomilerine dayandırıyorlar ve uluslararası alanda birer nükleer güç olan Britanya, Fransa ve Rusya'dan çok daha nüfuslular. Küba zamanında askeri gücünü Afrika'ya kadar uzatmış aşırı silahlanmış bir ülkedir. Bununla birlikte Küba bugün, ihracatı dünyadaki tüm pazarlara nüfuz etmiş ve son zamanlarda birkaç modern süpersonik uçak edinecek kadar cüretkâr olan Tayvan'la kıyaslandığında marjinal kalmaktadır.

Ayrıca dünyanın bu yeni stratejik pozisyonu bize, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana -1989'dan 1997'ye - ülkeler arasındaki silahlı çatışmaların azaldığını ve ulusal ekonomik başarısızlıklar yüzünden ortaya çıkan yerel iç savaşların arttığını göstermektedir. 1989 ile 1997 arasında patlak veren yirmi üç silahlı çatışmadan sadece beş tanesi devletler arasında olmuştur (Körfez Savaşı, Ermenistan-Azerbaycan, Etiyopya-Eritre, Peru-Ekvator, Sırbistan-NATO). Arta kalan yirmi beş tanesi iç çatışmalardır. Bunların büyük çoğunluğu ekonomik anlamda bağımsız yaşa-

ma kabiliyetine sahip olmayan ülkelerde baş gösterdi. Sadece Peru ve Sırbistan her iki tür çatışmayı yaşadı.

Yoksul ülkelerin, silahlı güçlerinin komutanlarının anlaması gereken şey; sadece ilkel ve çok az işlenmiş ürün ihraç eden, yüksek oranda nüfus artışı, işsizlik ve yoksulluk oranlarına sahip olan, vatandaşlarının yetersiz beslenmesini azaltmak için gıda yardımı alan bir ülkenin kendi çaresizliğinin bir kanıtı olan iç savaşın haricinde, herhangi bir savaşı destekleyebilmesi mümkün değildir.

Hayatta Kalma İçin İttifak

Dünyadaki kişi başına düşen en düşük gıda, enerji ve su tüketimi ve en yüksek kentli nüfus artışı oranlarını birlikte barındıran Latin Amerika, Afrika ve Asya ülkeleri arasında fiziksel ve toplumsal dengesizlikler bakımından Peru'nun özel bir yeri vardır. Kolomb öncesi çağda bugün Peru topraklarındaki insanların büyük çoğunluğu And'larda yaşıyordu, hassas bir gıda ve su dengesi sürdürüyorlardı. Bu denge, nüfusunu zorunlu bir göçle bir vadiden diğerine taşıyan İnkalar'da bile korunmaktaydı. Aynı denge, bölge İspanyol İmparatorluğu toprağı olduğunda bile bozulmadı; çünkü fethin ve sömürgeleştirmenin zalimliği And nüfusunu önemli ölçüde azaltmıştı.

Ancak cumhuriyetle birlikte, özellikle son yarım yüzyılda And nüfusu yüksek oranlarda arttı ve çoğunlukla Pasifik kıyısındaki şehirlere taşındı. Lima her yıl ortalama 100.000 yerleşimci artışı sergiler ve diğer kıyı şehirleri de önemli ölçüde büyümektedir. Genel olarak Peru'nun kentli nüfus artışı yıllık ortalama %2,5'tir. 2015 yılında Lima'nın nüfusu on milyona ulaşacak ve diğer büyük şehirler de bir milyonu aşacaktır. Şu anda kıyıdaki şehirler çoktan tarım alanlarına yayılmış durumdadır ve gıda üretiminde kullanılması gereken suyu tüketmektedir. Bu durumda Peru tarımsal alan ve su sıkıntısı çektiği için her geçen gün daha fazla gıda ithal etmeye ve yabancı yardıma muhtaçtır. Tüm kıyılarını yerleşime açması Peru'nun enerji güvenliğini yitirmesine de neden olmuştur. Eskiden kendine yetecek enerjisi olan Peru, bugün petrol ithal etmek zorundadır ve Latin Amerika'da kişi başına en az enerji tüketiminin düştüğü yerlerden biridir.

Eğer Peru'nun da içinde bulunduğu gruptaki ülkeler sosyo-politik istikrara kavuşmayı ve küresel ekonomideki uygunsuz yerlerini değiştir-

meyi istiyorlarsa, önümüzdeki on yıl içerisinde bir yandan gıda güvenliğini sağlamak için daha fazla üretim yaparken, diğer taraftan da kentli nüfus artışlarını dizginlemek zorundalar. Buna ek olarak sadece gıda üretimi için değil, aynı zamanda sıhhi tesisat temini ve sağlıksız megapollerdeki yaşam standardını yükseltmek için de su kaynaklarını artırmak zorundalar. Son olarak hem kentleşme yüzünden sayıları gittikçe artan evlerden gelen talebi karşılamak, hem yeni sanayiler ve istihdam alanları yaratmak, hem de şehirlerdeki hizmetleri genişletmek ve modernleştirmek için enerji üretimini artırmak zorundalar. Bu hedeflere ulaşmak için bu ülkelerde kişi başına ortalama kalori tüketimi yıllık 2.000'den 3.000'e yükseltilmeli; şu anda kişi başına yıllık ortalama 500 kilo olan yakıt tüketimi ikiye katlanmalı; yine bugün kişi başına 2.000 metre küpün altında olan su tüketimi en azından dörde katlanmalıdır.

XXI. yüzyıla girerken azgelişmiş ülkelerin birçoğunun gündeminde, nüfus ile gıda, enerji ve su arasında gittikçe büyüyen fiziksel ve toplumsal dengesizlik görmezden gelinmektedir. Hakikaten bu hükümetlerin birçoğu ve teknokratları tüm bu sorunlara karşı umursamaz bir tavır sergilemekteler. Kalkınma efsanesi siyasi sınıfların kolektif bilinçaltına öyle derinden kök salmış ki, yapmaları gereken tek şeyin o an moda olan ve büyük ekonomik güçlerin, çokuluslu şirketlerin, uluslararası finans ve ekonomi çevrelerinin dayattığı ekonomik ve mali politikaları uygulamaktan başka seçeneklerinin olmadığını düşünüyorlar. Ne Teknoloji Devrimi'nin ülkelerinin sahip olduğu görece üstünlükleri, yani bol miktarda vasıfsız işgücünü ve doğal kaynakları önemsiz hale getirdiğini görüyorlar, ne de bu sürecin en sonunda onların ekonomilerinin dışa bağımlılığını artıracağının ve hüsranla dolu birer ulusal projeye dönüştüreceğinin farkındalar. Daha da basiti, yoksul kentli toplumların aşırı büyümesi sonucu ortaya çıkan fiziksel ve toplumsal dengesizlikler ile ekonomik anlamda yaşama kabiliyetlerini yitirmelerinin bir sonucu olarak yönetilemeyen düzensiz varlıklar olacaklarını ne siyasetçiler ne de teknokratlar görebilmektedir.

Bugün elli yılı aşkın bir süredir uygulanan çeşitli kalkınma kuramları ve politikalarına rağmen yetmişi aşkın sözde gelişmekte olan ülkede ortalama yıllık gelir otuz yıl öncekinden daha alt seviyelerdedir. Toplam sayısı beş milyara yaklaşan azgelişmiş dünyadaki yaklaşık üç milyar insan günde ortalama iki ile üç dolara yaşamakta, diğer 1,3 milyarlık bir

kesimse günde bir dolardan daha az bir gelirle, neredeyse açlık sınırında bir yoksulluk içerisinde hayatta kalma mücadelesi vermektedir. Bu gerçeklik, kalkınma efsanesini ıskartaya çıkarmaya, El Dorado arayışından vazgeçmeye ve yakalanması zor olan ulusların zenginliği gündemini, ulusların hayatta kalma gündemi ile yer değiştirmeye bir davettir. Şu anda şehirli nüfus artışını sabitlemek ve su, enerji, gıda arzını artırmak çok önemlidir. Bu fiziksel ve toplumsal dengeye erişmenin herhangi bir ideolojiyle ilgisi yoktur. O nedenle bu durumun açıkça gözlemlendiği tüm yoksul ülkelerin liderleri arasında "hayatta kalmak için bir ittifak" geliştirmek mümkündür.

Yoksul ülkeler arasında böyle bir ittifakı hayata geçirebilmek için bulunması gereken temel gereksinim gerçek demokratik rejimlerdir. Bu ittifak, hükümetlerin, siyasi partilerin, iş çevrelerinin, işçilerin, akademik toplulukların ve genel olarak sivil toplumun içinde bulunduğu geniş bir ulusal diyaloğun ve demokratik müzakerelerin bir sonucu olmalıdır. Diktatör ve demokratik olmayan devletlerin, yoksul ülkelerinin yaşama kabiliyetinden yoksun olduğunu onaylayan ve hatta buna neden olan rejimler olduğunu hepimizin kabul etmesi gerekir. Bunun nedeni de devletlerin, önümüzdeki bu zor sorunlara uygun cevaplar bulmamız için zorunlu olan diyalog ve anlaşmanın gerçekleşmesine izin vermemeleridir. Kalkınamama aslında tam olarak bir ülkenin ucuz işgücü ve ilkel mal ihracatının ötesine geçmesine izin vermeyen otoriterizm, yozlaşma ve sömürünün tarihidir.

Bu ittifaklar sadece diyalog ve demokratik görüşmeler yoluyla kurulmakla kalmamalı, aynı zamanda bu temeller üzerinde sürekli işler hale getirilmelidir. Sadece böyle bir uygulama ile söz konusu ittifak, halihazırda bağımsız yaşayamama virüsü, teknolojik gerilik, kâr getirmeyen ihracat ile büyüyen fiziksel ve toplumsal dengesizliklerin pençesinde olan yoksul ülkelerin, serbest pazarın ve Teknolojik Devrim'in meydan okumasına cevap verebilmesini olanaklı hale getirir.

Notlar

1. Ulus Devletin Alacakaranlığı

1. Machiavelli, *The Prince*; Hobbes, T (2001) *Leviathan*, Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti, Çev.:Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul; Locke, *Two Treatises of Government*.
2. Kennedy, P. (1999) *Yirmi Birinci Yüzyıla Hazırlanırken*, Çev.: Fikret Üçcan, Yürkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul
3. Mostafa Rejai ve Cynthia H. Enloe (1982) Nation-State and State-Nation *Perspectivesin World Politics*, Crom Helm, Londra, s. 37-46
4. Jackson, R H (1990) *Quasi States, International Relations and the Third World*, Cambridge University Press.
5. Kennedy, s. 126
6. Keohane, R O ve Nye, J, S, Jr, (1966) *Transnational Relations and World* Politics, Harvard University Press, s. ix-xxix.
7. Strange, S (1986) *Casino Capitalism*, Basil Blackwell, s. 1-24.
8. United Nations *Global Outlook*, 2000 UN Publications, s. 139
9. a.g.e., s.150
10. a.g.e., s. 155
11. Böyle bir sisteme olan ihtiyaç Peru temsilcisi olarak bulunduğu bir sırada yazar tarafından 1992'de, Cenevre'de Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı Hazırlık Komisyonu İkinci Toplantısı'nda dile getirildi.
12. Tonelson, A (1993) "Super Power without a Sword", Foreign Affairs, cilt 72, no. 3
13. Powell, C "Challenges Ahead", *Foreign Affairs* Kış 1992-93
14. BM Genel Sekreteri'nin "*An Agenda for Peace*" adlı raporu, 17 Haziran 1992, A/47/272-S/24111
15. Godoy, H (1976) "The Crisis of the Contemporary National State," *America Latina*, Bogota

16. Linden, E (Ocak- Şubat 1996) "Exploding Cities of the Developing Word", *Foreign Affairs*
17. Ohmae, K (Bahar 1993) "Rise of the Region State", *Foreign Affairs*
18. Horsman, M ve Marshall, A (1994), After the Nation State, Harper Collins, s. 94

2. Küresel Güçlendirme ve Ulusal Fakirleşme

1. Birleşmiş Milletler (1995) *Dünya Yatırım Raporu*, s. 8
2. a.g.e., 'overview'
3. a.g.e., s. 3-41
4 .a.g.e., s. 8
5. Bak. Peru'nun 1992'de, Cenevre'de Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı Hazırlık Komisyonu İkinci Toplantısında dile getirdiği öneriler.
6. Krugman, P "Emerging Market Blues", *Foreign Affairs,* Haziran-Ağustos 1995
7. Eleştiri sahipleri arasında Cambridge'ten İktisat Profesörleri Ha-Joom ve Robert Rowthorn; Nobel ödüllü İktisatçılar John Tobin ve Maurice Allais; Stanford'tan İktisat Profesörü Paul Krugman ve Londra'dan İktisat Profesörü Paul Ormerod vardır. Aynı zamanda, Wall Street yatırım bankacılarından Felix Rohatyn, George Soros ve Warren Buffet'da benzer eleştirilerde bulundular; the *New York Review of Books*, Nisan 1996; Oxfam, the Ecumenical Council of Churches, the Latin American Episcopate, the United Nations Development Programme and UNICEF
8. UNDP, (1996) *Human Development Report*; (1997) Human Development Report Oxford University Press, New York, (1998) *Dünya Bankası Kalkınma Raporu*
9. Ormerod, P (1995) *The Death of Economics*, Faber and Faber
10. a.g.e.
11. World Development Report, s.21-3
12. UNDP, (1996) s. 146-59
13. *Dünya Bankası Paporu, (1998)*
14. UNDP, (1996) s. 24-30; UNDP, (1997) s. 1-17
15. a.g.e., s. 142-3
16. a.g.e., s. 146

17. a.g.e., s. 147
18. a.g.e., s. 178
19. United Nations, (1990) *Global Outlook 2000*, UN Publications, s. 146, 178, 192
20. a.g.e., s. 194
21. a.g.e., s. 198

3. Uluslararası Darwinizm

1. Ormerod, P (1995) *The Death of Economics*, Faber and Faber, s. 14
2. a.g.e., s. 12
3. Passel, P 'The Poor get Poorer in the US', *International Herald Tribune*, 30-31 Mart 1996; Kapstein, E B "Workers and the World Economy", *Foreign Affairs*, Haziran-Ağustos 1996; UNDP, *Human Development Reports*, 1993-1997
4. Barnet, R J ve Cavanagh, J. "Küresel Düşler: İmparator Şirketler ve Yeni Dünya Düzeni (*Global Dreams*: Imperial Corporations and the New World Order) Çev.:Gülden Şen, Sabah Kitapları, İstanbul.
5. a.g.e.
6. a.g.e.
7. Drucker, P F "The Changed World Economy", *Foreign Affairs*, Bahar 1986
8. George, S ve Sabelli, F (1994) *Faith and Credit: The World Bank's Secular Empire*, Penguin Books, s. 58-73. Cambridge Profesörlerinden Ha-Joom, Robert Rowthorn. Nobel Ödülü sahipleri Tobin, Allais. Wall Street yatırım bankacılarından George Soros ve Warren Buffet.
9. UNCTAD, (1993) *Ticaret ve Kalkınma Raporu*, Birleşmiş Milletler, s. 163-7
10. a.g.e.
11. Simon H (1996) "The New Ruthless Economy", *New York Review of Books*
12. a.g.e
13. "Killer Capitalists", *Newsweek*, 26 Şubat 1996
14. UNDP, (1993) *Human Development Report* 1993, Oxford University Press, New York, s. 35; Barnet ve Cavanagh, s. 294
15. UNDP, (1993), s. 37
16. (1990) *Global Outlook 2000*, UN Publications, New York.
17. a.g.e.

18. 'The Future is Tech Now', *Time*, Temmuz 1995
19. 'Low Commodity Prices', *Financial Times*, 3 Şubat 1999

4. El Dorado Arayışı

1. *Kalkınma Hakkı Deklarasyonu*, (1976) Birleşmiş Milletler Genel Meclisi 41/128 no'lu kararı
2. UNDP, (1997) Human Development Report, Oxford University Press, New York, s. 106
3. George, S ve Sabelli, F (1994) *Faith and Credit: The World Bank's Secular Empire*, Penguin Books, bak. George ve Sabelli tarafından Stuart Holland'ın *Economist*'teki raporundan yapılan alıntı, s. 89-90
4. a.g.e.
5. Homer Dixon, T Boutwell, J ve Reghgens, G ' Environment, Scarcity and Violent Conflict', *Scietific American*, Şubat 1994
6. United Nations, (1990) *Global Outlook 2000*, UN Publications
7. UNCTAD, (1996) *Ticaret ve Kalkınma Raporu*, Birleşmiş Milletler, New York, s. 146-9
8. Pettits, M "The Liquidity Trap", *Foreign Affairs*, Kasım-Aralık 1996
9. UNDP, (1997) s. 146, 158, 161, 178, 194, 196, 198.
10. a.g.c
11. a.g.e
12. WTO,(1998) *Statistics Annual Report 1999*, UN, New York
13. Hobsbawm, E "Towards the New Millennium" *Sunday Times Review*, 16 Ekim 1994
14. Hirsh, M "Capital Wars" *Newsweek*, 3 Ekim 1994
15. Rohatyn, F "World Capital: The Need and the Risks", *New York Review of Books*, Temmuz 1994

5 Evrensel Yıkım

1. Eibersfeldt, E Watson L'den alıntı (1995) *Dark Nature*, Hodder and Stoughton, s. 124, 172.
2. Julien, C 'Le Siecle des Extremes. Leçons d'Histoire' (The Century of Extremes: Lessons of History), *Le Monde Diplomatique*, 26 Mayıs 1995
3. Watson, s. 229-32, 264

4. Julien
5. United Nations (1996) *World Investment Report*, Oxford University Press, New York, s. 8
6. Rivero, O "United Nations: A Beacemaker Without a Sword", *Geneva Post*, Mayıs 1995
7. Keegan, J Savaş Sanatı Tarihi, Çev.: Füsun Doruker, Sabah Kitapları, İstanbul, s.
8. Cavanagh, J ve Barnet, R J *Küresel Düşler*: İmparator Şirketler ve Yeni Dünya Düzeni Çev.: Gülden Şen, Sabah Kitapları, İstanbul, s. 16
9. Hase, R, Hill, E ve Kennedy, P "Pivotal States", *Foreign Affairs*, Ocak-Şubat 1996 s. 33

6 Hayatta Kalma

1. Washington, DC: Carrying Capacity Network,(1997) *The Carrying Capacity Briefing Book* (2 ciltte 2600 sayfa). Cohen, J E (1996) *How Many People Can the Earth Support*, W.W. Norton. Meadows, D (1992) *Beyond the Limits*, Chelsea Green. Goldstone, J (1991) *Revolution and Rebellion in the Early Modern World*, Berkeley: University of California Press.
2. Brown, L 'Food Output has Stopped Keeping Up), *International Herald Tribune*, 26 Temmuz 1993
3. a.g.e.
4. 'Empty Nets', Newsweek, 24 Nisan1994
5. UNDP (1997) Human Development Report Oxford University Press, New York
6. UN (1993) *Special Report on the Social Situation in the World*, UN
7. a.g.e.
8. a.g.e.
9. Smil, V (1993) *China's Environmental Crisis*, Armonk, NY: M.E. Sharpe
10. UN (1989) *Global Outlook 2000*
11. UNDP, 1997 a.g.e.
12. World Resources Institute, (1997), *World Resources*, Oxford University Press, New York
13. UN, (1995), *World Urbanisation Prospects*: The 1994 Revision, UN. 'The Exploding Citiesof the Developing World', *Foreign Affairs*, Ocak-Şubat 196

14. UN, *World Urbanisation Prospects.*
15. UNDP, 1997, a.g.e.
16. United Nations Population Fund, (1992) *State of the World Population*, UN, New York
17. a.g.e.
18. Rufin, J C (1991) *L'Empire et les Nouveaux Barbares* (The Empire and the New Barbarians), Collection Pruriel, Paris

Kaynakça

An Agenda for Peace, BM Genel Sekreteri Raporu, A/47/272-S/24111, 17 Haziran 1997

Aron, R, (1969) *Les Désillusiones du Progrès* (The Disillusions of Progress), Calmann Levy, Paris

Barnet, R J ve Cavanagh, J *"Küresel Düşler" : İmparator Şirketler ve Yeni Dünya Düzeni* (Global Dreams: Imperial Corporations and the New World Order) Çev.:Gülden Şen, Sabah Kitapları, İstanbul.

Berger, P L, (1977) *Pyramids of Sacrifice*, Pelican Books

Brown, L 'Food Output has Stopped Keeping Up), International Herald Tribune, 26 Temmuz 1993

Bull, H (1980) *The Anarchical Society*, Macmillan

Carrying Capacity Network,(1997) *The Carrying Capacity Briefing Book* (2 cilt) Washington, DC

Chevallier, J J (1962) *Grandes Texos Políticos*, (Great Political Texts), Madrid

Cleveland, H (1993) *Birth of a New World*, Jossey-Bass Publishers, San Francisco

Cohen, J E (1996) *How Many People Can the Earth Support*, W.W. Norton. Meadows

Connely, M ve Kennedy, P "Must it Be the Rest Against the West?", *Atlantic Monthly*, Aralık 1994

Coote, B (1993) *The Trade Trap, Oxfam*

Deutsch, K W (1978) *The Analysis of International Relations*, Prentice-Hall

Drucker, P F (1994) *Kapitalist Ötesi Toplum*, Çev.: Belkıs Çorakçı (Dişbudak), İnkılap Kitabevi, İstanbul

Drucker, P F 'The Changed World Economy', Foreign Affairs, Bahar 1996

Elliot, M 'The Failed Nations', *Newsweek*, 3 Ocak 1994

Emerson, T 'Empty Nets' *Newsweek*, Nisan 1994

Food and Agriculture Organisation, (1996) *The Sixth World Food Survey*, FAO

Foreign Affairs 75th Anniversary Issue, *The World Ahead*', Eylül-Ekim 1997
Frye, W (1957) *A United Nations Peace Force*, Carnegie Endowment for International Peace.
Fukuyama, F, (1999) *Tarihin Sonu ve Son İnsan* (The End of History and The Last Man), Çev.: Zülfü Dicleli, Gün Yayıncılık, İstanbul
Geopolitique du Chaos (The Geopolitics of Chaos), *Le Monde Diplomatique*, Şubat 1997
George, S ve Sabelli, F (1994) *Faith and Credit: The World Bank's Secular Empire*, Penguin Books
Gever, J (1991), *Beyond Oil: The Treat to Food and Fuel in the Coming Decade*, Colarodo University Press.
Gilland, S ve Law, D (1988) *The Global Political Economy*, Harvester Wheatheaf, New York
Global Outlook 2000 (1989) BM Publications
Godoy, H (1976) 'The Crisis of the Contemporary National State' *America Latina 2001*, Bogota
Goldstone, J (1991) *Revolution and Rebellion in the Early Modern World*, Berkeley: University of California Press.
Gray, J (1996) *Post-Liberalism*, Routledge, Londra
Hase, R, Hill, E ve Kennedy, P "*Pivotal States*", Foreign Affairs, Ocak-Şubat 1996
Head, S "*The New Ruthless Economy*", New York Review of Books, 29 Şubat 1996
Helman, G ve Ratner, S "Saving Failed States" *Foreign Policy* 89, Kış 92-93
Hirsh, M "Capital Wars", *Newsweek*, 3 Ekim 1994
Hobsbawm, E 'Towards the New Millenium', *Sunday Times Review*, Ekim 1994
Homer-Dixon, T Boutwell, J ve Reghgens, G ' Environment, Scarcity and Violent Conflict', *Scietific American*, Şubat 1994
Horsman, M ve Marshall, A (1994), *After the Nation State*, Harper Collins
Huntington, S P 'The Clash of Civilisations' *Foreign Affairs*, Yaz 1993
Huntington, S P 'The West and the World', *Foreign Affairs*, Ikasım-Aralık 1996
Jackson, R H (1990) *Quasi States, International Relations and the Third World*, Cambridge University Press
Julien, C "Le Siècle des Extrêmes. Leçons d'Histoire" (The Century of Ext-

remes: Lessons of History), *Le Monde Diplomatique*, 26 Mayıs 1995
Kaplan, R 'The Coming Anarchy', *Atlantic Monthly*, Ocak 1994
Kaplan, R (1996) 'The Ends of the Earth', Random House, New York
Kapstein, E B 'Workers and the World Economy', *Foreign Affairs*, Haziran-Ağustos 1996
Keegan, J "*Savaş Sanatı Tarihi*," (A History of Warfare) Çev.:Fusun Doruker, Sabah Kitapları, İstanbul
Kenichi, Ohmae 'Rise of the Region State', *Foreign Affairs*, Bahar 1993
Kennedy, P (2001), *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri* (16. Yüzyıldan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri Çatışmalar)(The Rise and Fall of the Great Powers) Çev.:Birtane Karanakçı, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul
Kennedy, P (1999) *Yirmi Birinci Yüzyıla Hazırlanırken*, Çev.: Fikret Üçcan, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul
Keohane, R O ve Nye, J S Jr (1966) *Transnational Relations and World Politics*, Harvard University Press
Krugman, P 'Emerging Market Blues', *Foreign Affairs* Haziran-Ağustos 1995
'Le Bouleversement du Monde'(World Upheaval) Le Monde Diplomatique, Manière de Voir 25 Şubat 1995
Le Désordre des Nations (Disorder of Nations), Le Monde Diplomatique, Manière de Voir, 21 Şubat 1994
Lellouche, P (1992) *Le Nouveau Monde* (The New World), Grasset, Paris
Lemonick, M D 'The Future is Tech Now', *Time*, Temmuz 1995
Linden, E (Ocak- Şubat 1996) 'Exploding Cities of the Developing Word', Foreign Affairs
MacMillan, J ve Linklater, A (1995) *Boundaries in Question*, Pinter, Londra, New York
Minton-Beddoes, Z 'Why the IMF Needs Reform', *Foreign Affairs*, Mayıs-Haziran 1995
Ormerod, P (1995) *The Death of Economics*, Faber and Faber
Parsons, A (1995) *From Cold War to Hot Peace*, Michael Joseph, Londra
Passel, P 'The Poor get Poorer in the US', *International Herald Tribune*, 30-31 Mart 1996
Pettis, M "The Liquidity Trap", Foreign Affairs, Kasım-Aralık 1996
Porter, G ve Welsh, J (1996) *Global Environmental Politics*, Westview Press

Porter, M E (1990) *The Comparative Advantage of Nations*, Macmillan Press
Powell, C 'Challenges Ahead', *Foreign Affairs* Kış 1992-93
'Reconstructing National State', Daedalus, Yaz 1993
Reich, R B (1993) *The Work of Nations*, Simon and Schuster.
Rejai, M ve Cynthia H. Enloe (1982) *A Perspectives in World Politics, Croom* Helm, Londra
Rohatyn, F "World capital: The Need and the Risks", *New York Review of Books*, Temmuz 1994
Rufin, J C (1991) *L'Empire et les Nouveaux Barbares* (The Empire and the New Barbarians), Collection Pruriel, Paris
'Scenarios de la Mondialisation' (Scenarios of Globalisation), *Le Monde Diplomatique* Manière de Voir 32, Kasım 1996
Scheetz, T (1986) *Peru and the IMF*, University of Pittsburgh Press
Scwarzenberger, G (1989) *State Bankruptcy and Internatinal Law*, Liber Amicorum Marteen Bros., Wybo P.Herre, Kluwer Law ve Taxation Publishers, Deventer, Antwerp, Londra, Frankfurt ve New York
Smith, A (1997) *Uluların Zenginliği* (The Wealth of Nations) Çev.: Ayşe Yunus ve Mehmet Bakırcı, Alan Yayıncılık, İstanbul
Smith, M Little, R ve Shackleton (1981) *Perspectives on World Politics*, Croom Helm, Londra
Strange, S (1986) *Casino Capitalism*, Basil Blackwell
"The Future of the State", Economist, Eylül 1977
The Military Balance 1997-98, International Institute for Strategic Studies, Oxford University Press, 1997
United Nations, *Reports on the Social Stuation in the World*
United Nations, *UNCTAD World Investment Report*, 1995
United Nations, *UNDP Human Development Reports*, 1994-97
United Nations, *UNCTAD Reports on Trade and Development*, 1994-97
United Nations, 1995 *World Urbanisation Prospects: The 1994 Revision*, UN, 1995
United Nations, 1997 *State of the World Population*, UN Population Fund, 1997
United Nations, 1996 *Energy Statistics Yearbook*, New York
United Nations, 1996 *World Population Prospects* 1950-2050
Watson, L (1995) *Dark Nature*, Hodder and Stoughton
World Bank, *World Development Reports* 1994-97

World Bank Outlook, *Major Primary Commodities*
World Resources Institute, (1997), *World Resources*, Oxford University Press, New York
WTO,(1998) *Statistics Annual Report 1999*, WTO Publications, New York
Worldwatch Institue (1998) *State of the World 1998*, Earthcan, Londra

Dizin

Aachen, 36
Afganistan,
İç Savaş, 100, 110, 114-116
enerji krizi, 135
Afrika, basit mallar üretimi çıkmazı, 78
enerji tüketimi, 137
soykırım, 119
yapısal düzenleme politikaları, 77
sahra altı Afrika, 100, 129
Alım gücü, küresel eksiklik, 68-70
Almanya, 144
Amerika Birleşik Devletleri (ABD), 23, 24, 31, 40, 42, 44, 49, 85, 90, 94, 109, 110, 115, 119
silahlı güçler, 35
silah endüstrisi, 27-28
tüketim, 72
koruyucu destek politikası, 55-59, 104
eşitsizlik, 51, 79
askeri strateji, 32
BM vetosu, 34
sendikalaşma düşüşü,81-82
Amoy Çin, 37
Antartikanın kaynakları, 31
Aristokrasi, teknolojik, 79
Arjantin, 31, 42, 54, 57, 93, 102, 124, 140, 142
Aron Raymond, 76
Asya, (YSÜ), 104
Atık, boşaltmak, 72, 132

Avrupa
Avrupa Para Sistemi, 70
savaş sonrası yeniden yapılanma, 112
Avusturya Macaristan İmparatorluğu, 18-19
Aydınlanma Çağı, 89, 108
Aydınlık Yol, 116

Bağımsız Yaşayamayan Ulusal Ekonomiler (BYUE), 15, 95, 97, 99
Balık, küresel tükeniş, 129
Balkanlar, bölgesel çatışmalar, 33
Bankalar, çokuluslu, 68
Barselona, 36
Basra Körfezi, 142
Bio-teknoloji, 46, 83, 85, 105
Birinci Dünya Savaşı, 19-20, 40, 109
Birleşmiş Milletler, 22, 25, 37, 46, 54, 68, 81, 92, 117-121, 131, 132, 135, 140
Bodin Jean, 76
Bogota, 93
Bolivya, 58, 96, 99, 100-102, 130, 139
Borç krizi, 10, 54, 70, 74, 77
Bosna, 115, 117-118
BM felaket, 115
Brezilya, 31, 42, 53-54, 55-56, 60, 69, 94-95, 99, 102-103, 106
aile planlaması, 72
yoksulluk, 58
Britanya, 32, 35, 80, 100, 115, 119, 144
British Petroleum BP, 121
Butros, Gali Butros, 33-34
Büyük Buhran, 81, 85, 96
Büyük Frederick, Prusya, 18

Cezayir, 101-104, 114-116, 132, 141
Cezayirliler, 132-133
su kıtlığı, 132-133
Chicago, finansal pazar, 41

Citicorp (Citi-group) 74
CNN, 42

Çalışan yoksullar, 82-83
Çevre, 25, 30, 45, 64, 72, 103, 131
Çin, 30, 34, 42, 44, 60, 69, 90, 93-95, 99, 102, 106, 134, 137, 139, 143
özerk ekonomik bölgeler, 37
tüketici bölümleri, 122
insan hakları, 45
Maoist, 139-140
nükleer güç, 32
yoksulluk, 56-58
sosyalizm, 111
su kıtlığı, 132
Çok taraflı Yatırım Anlaşması (MAI), 43
Çokuluslu şirketler, (TNCs), 27, 31, 38-41, 76, 78, 105
tüketici seçimi, 42
G7 desteği, 40
yatırım seçimi, 42-43
paralı askerler, 121
ulusal olmayan çıkar, 44

Dakar, 93, 101, 139
nüfus tahmini, 138
Darwin,Charles, 62, 64-74
Davos Forumu, 46
Demokrasi, ihtiyaç, 154
Dış borç, 48
Dicle nehri, 134
Doğal ayıklanma teorisi, 62
Doğalgaz yatağı, 135-136
Doğu Avrupa, 468, 72, 143
devletleri, 45
Drucker Peter, 79
Uyuşturucu ticareti, 114-115, 117
yatırımlar, 98

Dünya Bankası, 12, 22, 26, 46, 48, 50, 51, 53, 56, 61, 74-77, 94-104, 121, 123, 128, 132, 144
Dünya İzleme Enstitüsü, 129
Dünya Kaynakları Enstitüsü, 136
Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), 12, 22, 44, 46, 49, 50, 52

Eibesfeldt, Eibl, 108
Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), 43
Ekvator, 57, 96, 99, 100, 101, 144
Elitler,
    milliyetçi, 20
    azgelişmiş ülkeler, 24
    kentli, 73, 77
Endonezya, 51, 54, 60, 69-71, 104, 114, 124, 131, 141
Enerji:
    tüketim oranları, 135-138
    eksiklik, 92-93
    kaynak limitleri, 135
    güvenlik eksikliği, 101, 103, 127, 128
    yetersizlik, 136
Eşitsizlik, küresel, 68

FARC gerillaları, Kolombiya, 121
Fırat nehri, 134
Finansal spekülasyon,
Frankfurt, finans merkezi, 41
Fransa, 23, 28, 31, 119, 144
    Yabancı Lejyonu, 119
    1789 Devrimi, 18, 126
"Fuel cell" 84-85
Fukuyama, Francis, 90, 128

Gana gelişme mucizesi, 93, 126,
    enerji açığı, 135, 139
Gayri resmi sektör,73
Gıda yardımı, 136-137

eksiklik, 98, 99
küresel talep, 136
küresel üretim, 134-135
kıtlık, 152
güvenlik eksikliği, 125
Gine-Bissau, 56-57, 100, 114
Goldstone, Jack,126-127
Gorbaçov, Mikhail, 23
Göç, bloke etmek, 13, 67
tampon devletler, 142-143
Göç, yasadışı, 143, 145
kanunlar, 67
Guangzhou Çin, 37
Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşması (GATT), Uruguay Toplantısı, 9, 43
Güney Afrika, 120, 123
Güney Asya, 96,130
Güney Kore
Güneydoğu Asya, finans krizi,104

Haiti, 99-100, 102, 115-117, 123, 128, 130
yakıt sıkıntısı, 139,
su kıtlığı, 132
Hanseatik Ligi, 36
Hıristiyanlık, 18
Hindistan, 44, 53, 54-56, 58-59, 69, 90, 95, 96, 100, 133, 141
tüketici kesimi, 122
tüketim, 106
enerji tüketimi, 135
yakıt sıkıntısı, 136-137, 139
köktencilik, 33
yeşil devrim, 129
nükleer güç, 31
yoksulluk, 125
su kıtlığı, 132-134
Hobbes, Thomas, 17, 19, 63, 76
Homer-Dixon, Thomas, 127

Hong Kong,12, 38, 42, 57, 60, 69, 91, 95, 99, 102, 103, 106, 130
Huxley, Julian, 112-113

İhracat, modernleşme, 107
İklik, 64, 66
İkinci Dünya Savaşı, 51
İlerleme, ideoloji, 91, 127
İletişim, medya: küreselleşme, 29
ideoloji, 103
Komünizm, totaliter, 115
Komor, tekrar sömürgeleştirilme isteği, 23
bilgisayarlar: küresel dağılım, 62
devrim, 78
tüketim, sürdürülemez, 73
bakır, 84, 86
yozlaşma, 25, 48, 147
kredi: maliyet, 48-49
erişememe, 71-72
suç oranları, 126, 128
Küba, 102, 135, 141, 144
İnkalar, ekolojik denge, 145
İnsan Gelişimi Göstergesi, BM, 58, 60
İnsan hakları, küresel, 13, 22, 26, 29
ihlaller, 29, 32
İsveç, robotlaşma,
İşsizlik, Avrupa, Nijerya,

Jakobenler, 19
Japonya, 10, 12, 25, 28, 70, 76, 84, 104, 112, 144
robotlaşma, 83
Jefferson, Thomas, 19

Kahire, 93, 101, 132-133, 139
nüfus tahmini, 138
Günlük kalori miktarı, küresel istatistikler, 58
Kalkanlar bölgesel çatışma, 114

Kamboçya, 100, 114-115, 117, 124, 134-135
Karaçi, 101, 138-139
nüfus tahmini, 138
Kazablanka, 132, 139
Kendi kaderini tayin hakkı, ideoloji,18-19
Kentli nüfus patlaması,13, 82-83, 87, 97, 114, 117-125, 127-129, 131, 133, 138-140
Kişisel gelirin artmaması, 133
Kolombiya, 42, 81, 99, 102, 114-117, 121, 128
gerilla savaşı, 33
Kosova, 35, 115
Köktencilik,
Cezayir, 33
Mısır, 33
İslamcı, 11, 25, 29
dinci, 143
Körfez Savaşı, 33, 85, 144
Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA), 143
Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı (NATO), 120, 144
Kuzey Güney zirvesi,54

La Paz, 139
Lagos, 35, 139
Latin Amerika, 10
19. yüzyıl cumhuriyetleri, 24
borç, 43
borç krizleri, 94, 96
gelir farklılaşması, 50-51
gelirler, 99
yoksulluk, 97
Lenin, Vladimir, 66, 76
Liege, 36
Lima,73, 82, 93, 132-133, 138-139, 145
Locke, John, 63, 76
Lyon, 36
Londra, 138

finans pazarı, 29, 41
Los Alamos, ABD, 84

Maastricht, 36
Machiavelli, Niccolo, 17, 64
Maddesizleştirme, 87-91
Mağrip, 142
Makro-ekonomik politikalar, 28-29
Malezya, 10, 55, 70-71, 95, 102
Mali krizleri, 12-13, 70
küreselleşme, 30-31
Manila, 73, 101, 139
nüfus tahmini, 138
Marx, Karl, 53, 66, 90
ideoloji, 66
Massachusetts Teknoloji Enstitüsü, 79, 90
Mazda, 84
Megapoller, 101, 103, 127, 133, 138-139
azgelişmiş, 146
Meksika, 31, 54, 55, 69, 90, 102, 114-116, 124, 128, 142
tampon ülke görevi, 143,
finansal saldırılar, 70
finansal krizler, 94
Mercedes, 42, 84
Merkezi Avrupa
1848 Devrimleri, 126
Mısır, 100-101, 103-104, 115, 129, 132-134, 141-142
su kıtlığı, 132
Microsoft, 42
Mikroçipler, 84
Milan, 36
Milliyetçilik, kabile, 21, 23, 33
Mutluluk ideoloji, 90
Modernite, reddetme, 11, 25
Mozambik, 100, 115, 130,
yakıt sıkıntısı, 135

IMF denetimi, 48
Maputo, 139
Mülteciler, 118
Müşterek yıkım, 27

Nairobi, 93
Neoklasik ekonomiler, modern teori, 63
New York, 138,
finans merkezi, 29, 41, 69
Nijerya, 102, 104, 125, 130, 142
Nissan, 44, 84
Nüfus, küresel, 133
politikalar/eksiklik, 146
özelleştirme, 39, 49, 50, 54, 58, 74-78, 97-98, 126
tekelci, 71

Osmanlı İmparatorluğu, 20, 126

Pakistan, 96, 100, 101, 104, 115, 124, 126
enerji tüketimi, 139, 140,
köktencilik, 33
nükleer güç, 31
su sıkıntısı, 132
Palao, 23
Panama, 142
Paralı askerler, 119-120
Paris, finans merkezi, 29, 36, 41
Peru, 9-10, 55-57, 86, 93, 96, 99, 103-104, 111,114-115, 144-145
kıyı şehirleri, 144
seçim sahtekarlığı, 128
enerji tüketimi, 135
yakıt sıkıntısı, 136
terör kampanyası, 33
şehirleşme, 140
su sıkıntısı, 132
Petrol, 142,

1970'lerdeki fiyatlar, 54, 70
ihraç eden ülkeler, 86, 130, 135, 142
ihracat, 87, 101
ithalat, 143
kıtlık, 145
Petrolden kazanılan dolarlar, 70, 74, 97
Porto Riko, 23
Profesyonel Askeri Güçler, 9, 119
Proleteryasızlaştırma, 82-87

Reagan, Ronald, 62"
Robotlaşma, 83
Rohatyn, Felix, 79
Rostow, Walter, 90
Rousseau, Jean-Jacques, 18-19
Ruanda, 114-118, 124, 130, 132
su sıkıntısı, 139
Rusya, 13, 23, 22, 31, 31-32, 34, 40, 42, 68-69, 94, 111-112, 143-144
Bolşevik Devrimi, 108
finansal kriz, 9, 94
nükleer cephanelik, 32

Sanayi Devrimi, Avrupa, 10, 19
Savaş, devletler arası, 151
Savunma harcamaları, 151
Sendikalaşmak, Avrupada düşüş,
sözleşme, 21
Ticaret ve Kalkınma Komisyonu (UNCTAD), 54, 96
Kalkınma Programı (UNDP), 51, 56, 58, 99
Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), 130
Güvenlik Konseyi, 33-34, 118-119
Birlikler, 33
ABD vetosu, 34
Serbestleştirme, 40, 52-53, 112
Kalkınma,
sanayileşme girişimi, 95

efsane, 103, 117, 126, 146-147
efsane çeşitleri, 24
Sermaye, değişkenlik, 71
Shenzen, Çin, 37
Sınıf savaşı, 69
Sibirya-Avrupa petrol boru hattı, 27
Sieyes, Emmanuel, 18
Singapur, 84, 91, 95, 99, 102-104, 106, 130, 140
Sivil toplum, eksiklik, 99
Smith, Adam, 55, 62-64, 67, 90
Soğuk Savaş, 20, 32, 91, 141, 144
silahlanma yarışı, 27
son, 21-22, 33, 40, 54, 104
nükleer silahlardaki eşitlik, 110-114
stratejik para yardımı, 12
Solow, Robert, 79
Somali, 100, 114-117, 124, 130
Sony, 41
Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (USSR), 19, 23, 27, 36, 4062, 67, 103, 110
çöküş, 66
yanlış bilgilendirme, 110,
parçalanma, 23-24
Soykırım, Afrika, 33
I.Dünya Savaşı Tazminatları, 97
Sri Lanka, iç savaş, 33
Stalin, Josef, 66
Stockholm Çevre Enstitüsü, 131
Stuttgart, 36
Su, potansiyel çatışma, 138,
kıtlık, 92, 95, 101, 116, 121, 125, 132-138
Suç artışı, 119
Sao Paulo, 93

Şangay, nüfus tahmini, 138
Şehir Devletler, 17, 91

Avrupa, 36-37

Tagore, Rabindranath, 91
Tahıl, küresel rezervler/üretim 142
sera gazları, 14
77'ler grubu, 54
7'ler grubu, 43-43, 104, 119
Tam rekabet kavramı, 52
Tamil Kaplanları, 25
Tayland, 51, 55, 60, 71, 102, 104, 124
Tayvan,77, 90, 95, 99, 102-104, 106, 140, 144
Teknoloji, aristokrasi 80
iş gücü tasarrufu, 13
Terörizm, 119
Thatcher, Margaret, 62
TRIAD, 42-43, 45, 52, 55
Tokyo, finans merkezi, 29, 41, 70
Tupac Amaru Devrimci Hareketi, (MRTA), 116
Türkiye, 93,104
barajlar, 134

Ulus devlet, 10
çöküş 35, 36-40
demokratik/kapitalist, 11
Avrupa modeli, 21
tarihsel işlevsizlik, 17
tarih, 18-20
sözde, 22-26, 31, 37, 48, 95, 114, 115, 142
cumhuriyetçi, 11
Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), 81
Uluslararası Ekonomi Enstitüsü, 49
İç çatışmalar, 114
Uluslararası Kızıl Haç, 117
Uluslararası Para Fonu (IMF), 12, 22, 26, 43, 46-51, 53-54, 71, 72, 74, 75, 77,93-94, 98, 104, 121, 123, 144
Uranyum yatağı, 136

Uruguay Toplantısı GATT, 9, 43, 54-55

Üçüncü Dünya: gelir farklılığı,54, 55

Venezüella, 42, 86, 102, 142
IMF denetimi, 48
Versay Antlaşması, Versailles olabilir mi?20
Vietnam, 32, 103, 110
Viyana, 1815 Antlaşması, 32

Washington Uzlaşması, 49, 50, 52, 54, 77
Westphalia Anlaşması, 18
Williamson John, 49
Wilson Woodrow, 20
Wriston Walker, 74

XIV. Louis, Fransa, 18

Yalta Antlaşması,32
Yeni Delhi, 93
Yeni Sanayileşmiş Ülkeler (YSÜ), 12, 15, 31, 51-52, 57, 60, 76, 86, 91, 94, 98, 100, 102-104
Yönetilemeyen Düzensiz Varlıklar, 114, 117, 146
Yugoslavya, parçalanma, 23-34, 114, 141
Yurttaş ve İnsan Hakları Deklerasyonu, 18

Zhuhai, Çin, 37

Gerçeklerle yüzleşmenin zamanı geldi!

Modern küresel ekonomiye dahil olamamak sadece bize özgü bir durum değil. Son elli yılda yürürlükte olan ve ülkelerin kalkınmasını sağlayacağı iddia edilen ekonomik politikaların iflasına tanık olduk. Bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından Latin Amerika, Afrika ve Asya'daki ülkelerin pek çoğu küresel ekonomide söz sahibi olamadılar.

Oswaldo De Rivero, küreselleşmeden elde edilen yararları inkâr etmek istemiyor. Eleştirdiği nokta, küreselleşmenin, büyük mali krizlere neden olan ve uluslararası finans sistemini küresel bir kumarhaneye dönüştüren spekülatif doğası. Yazarın büyük bir cesaretle gözler önüne serdiği gerçek, kibar bir tabirle 'gelişmekte olan ülkeler' olarak adlandırılan ve bugün IMF, Dünya Bankası ve DTÖ'nün gözetimi altında var olmaya çalışan bu ekonomilerden birçoğunun talihsizce yarış dışı kalacağı ve küresel ekonominin Darwinist operasyonuyla kenara itilecekleri...

Yoksul ülkelerin birçoğu için önümüzdeki yıllarda tek umut, teknolojik devrime ve küresel rekabete rağmen hayatta kalmaktır. Şimdiye kadar her ülkenin kalkınma kapasitesine sahip olduğu öne sürülürken, bugün böyle bir gerçekle yüzleşmenin sarsıcı olduğunu da kabul eden yazar, çarpıcı fikirleri ile günümüzde yolunda gitmeyen meseleleri anlayabileceğimiz bir bakış açısı ile sunuyor.

SAY

ISBN 975-6663-23-5

Çitlembik Yayınları